

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԱՂԱՆՈՒՐ ԲՈՄԲԻԼԻ

ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ

ՄԻՋԱՆԿԵԱՒ - ԶԱՐԹՈՒՄ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Զ. ԱՐՄԷՆ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՑԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՑԻԿ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՑԱԿԱՐԱՆ

1982

Ն ու է ր

Լիզյանի Գալուստ Կիւլպէնկեան
Հիմնարկութեան կողմէ
Հայկական ՍՍՌ Գիտութիւնների
Ակադեմիայի Մատեմատիկայի

1 9 6 6

ՔԵՐԹՈՂԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Ժ

VITTORIA AGANNOOR POMPIJ

LEGGENDA ETERNA

INTERMEZZO-RISVEGLIO

TRADUZIONE

DEL

P. ARSENIO GAZIKIAN

MECHITARISTA

SECONDA EDIZIONE

VENEZIA

Tip. Armena Poliglotta - S. Lazzaro

1982

8.3
ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԱՂԱՆՈՒՐ ԲՈՄԲԵԼԻ

ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ

ՄԻԶԱՆԿԵԱԼ - ԶԱՐԹՆՈՒՄ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Հ. ԱՐՄԷՆ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՄԻՒԹԱՐԵԱՆՑ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՄԻՒԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1982

Կոմիտե
1004

Perugia 15 Novembre 1904

Gentilissimo Padre Arsenio

Lei mi chiede il permesso di tradurre la mia
Leggenda Eterna nella sua bella lingua toscana,
e io rispondo ringraziandola di pieno cuore
per gradito proposito. Chi ha tradotto, con l'Al-
feca, Dante e il Leopardi (per non parlare
di molti altri che l'Al tradusse in modo spunto)
non può che interpretare egregiamente le mie ben
più facili liriche, e sarò bene aggraziata.
Di venir presentato, d'ignor fatta conoscere
da Lei ai fratelli d'Armenia, di quella
grande straziata, per cui Vincenzo soraci
che la mia Musa sapeva intonare un canto
così terribilmente magnifico da far tremare
la mano ai carnefici.

Mi tenga per sua devota e obbliga

Victoria Aganor Pompili

All' Illustr. Padre Arsenio Ghazarian
Comunità di San Lazzaro
- Venezia

Ազնիւ Հ. Արսէն

Յաւիտենական Ջրոյցս ձեր գեղեցիկ, հնչումն լեզուով քարգմանելու բոյլտուութիւնը կը խընդրէր ինձ, և ես կը պատասխանեմ՝ սրտագին շնորհակալ ըլլալով Ձեզի՝ հաճելի առաջարկին համար: Դուք որ Տանգէն ու Լեոբարտին քարգմանեցիք (ըս'դ ուրիշ շատերը), յաջողապէս պիտի կարենաք քարգմանել իմ շատ աւելի դիւրին քնարերգականներս, և ես հպարտ պիտի ըլլամ՝ ներկայացունելու և ձանլցունելու համար Ձեզմով Հայաստանի եղբայրներուն, այն մեծ բզրտուածին, որուն համար իրաւցընէ պիտի ազգի որ Մուսսու կարենար հնչեցընել երգ մը այնպէս անեղբրէն մեծաշուք՝ որ դահիճներուն ձեռքը դողացընէր:

Անձնաւոր և երախտապարտ

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԱՂԱՆՈՒՐ ԲՈՄԲՈՒՆ

ԱՌ Է. ԱՄՍԷՆ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՎԱՆՔ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐՈՒ

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՅԱՌԱՋԱՐԱՆ ԹԱՐԴՄԱՆՁԻՆ

ՎԻԿՏՈՐԻԱ Աղանուրի Յախտենական
Զրոյցին սոյն ամբողջական թարգմանու-
թիւնը՝ Եսայի անուն քերթուածին կը պար-
տիմ, որ հերու իտալական Antologia թեր-
թին հոկտեմբերի պրակովը լոյս տեսաւ։ Այդ
քերթուածին ընթերցումը այնքան գրաւեց
զիս՝ որ թէեւ բազմազրադ՝ որոշեցի Յախ-
տենական Զրոյցը հայացնել։ Եւ հայերէն
հատորը՝ որ ահա լոյս կը տեսնէ՝ աւելի ճոխ
է քան իտալերէնը. վասն զի այլ և այլ պար-
բերականներէ թարգմանած եմ մէկէ աւելի
կտորներ՝ որոնք գրուած են իտալերէն հա-
տորին հրատարակութենէն վերջը, և ներկայ
հատորիս Յանկին մէջ աստղանիշ կը կրեն
իրենց սկիզբը։

Տարիներ առաջ՝ 1896ին՝ Հ. Աւիշանի
յանձնարարութեամբ թարգմանած էի Աղա-
նուրի մէկ գեղեցիկ քերթուածը՝ Լսութիւն,
գրաբարով. որ նախ Բազմավեպի մէջ հրա-
տարակուեցաւ և առանձին ալ լոյս տեսաւ.
զայն՝ գրաբար, ինչպէս որ էր՝ ներկայ հա-
տորիս մէջ ալ դրի. դարձեալ ուրիշ քեր-
թուած մը՝ Զատիկ հայկական թարգմանած
էի Բազմավեպի մէջ (1903, էջ 464 նոյնպէս
գրաբար. ներկայ հատորիս մէջ գրաբարին

դիմաց աշխարհարարն ալ դրուեցաւ։ Ուրիշ թերթերու կամ մեր Բազմավեպի և Գեղունիի թիւերուն մէջ եւս երեւցած են Աղանուրի ինչ ինչ քերթուածներուն թարգմանութիւնները, ինէ կամ ուրիշներէ կատարուած, զորս Հայկական Նոր Մատենագիտութիւնը կը ցուցնէ։ Ներկայ թարգմանութիւնս ընդհանրապէս անյանգ կատարած եմ — բնագրին մէջ ալ մէկէ աւելի են անյանգները —, նախ՝ որպէս զի աւելի հաւատարիմ դանուիմ բնագրին, երկրորդ՝ վասն զի՝ ըստ իս՝ յանգէն աւելի շեշտն է կարեւորը՝ մանաւանդ թարգմանութեանց մէջ, ուր կարելի չէ՝ թէ հաւատարիմ մնալ բնագրին և թէ ճոխ յանգերունենալ, պատկառ կալով միանգամայն աշխարհարար լեզուի օրէնքներուն և տաղաչափութեան կանոններուն։

Վիկտորիա Աղանուր Բամբիլի՝ իտալահայ բանաստեղծուհին՝ բոլորովին անծանօթ մը չէ արդէն մեզ հայերուս. և վերել յիշուած թերթերուն մէջ և ուրիշ տեղեր ալ՝ դրուած են անոր մասին համառօտ տեղեկութիւններ։ Աւելի ընդարձակ տեղեկութիւններու յուսով՝ ուղղակի աղբիւրին դիմեցի, և ստացածներս՝ թէեւ ոչ այնչափ ճոխ՝ թարգմանութեամբ կը հաղորդեմ ընթերցողներուս։ Բանաստեղծուհին կը գրէ. «... Ահաւասիկ այն քիչ տեղեկութիւնները զոր ես եւս ունիմ Աղանուրներու մասին։ Իրենց Տոհմացոյց ժառին ներքեւ զոր ունինք մենք՝ գրուած է հայերէն լեզուով. Յեղաբանութիւն Տոհմիկ

Աղանուսիւնց, զոր վարձալ երեք մեծ և տաս-
յիսն Շահարաս արքայն Պարսից ի Հայաս-
տան աշխարհէ և ի Նախիջեւան գաւառէ ի
Պարս և ետ ի տեղի բնակութեան ի լքնադաշէն
և ի վայելչագեղն ի Նոր Զուղա, եկեալն ի Հին
Զուղայէ ի 1054 (= 1605) թուին Հայոց*։
Աղանուսիւն ազգատոհմին վերջին շառա-
ւիղը՝ Արբահամ (Վիկտորիայի մեծ հայրը)
և իր որդիները Սամուէլ, Յովհաննէս և
Եղուարդ (Վիկտորիայի հայրը), ծնած են ի
Մադրաս, և թէ Աւիշան և թէ Հ. Իսա-
վերտենց կը հաստատէին որ նշանաւոր և
աղնուական ընտանիքէ սերած էին, և Արբա-
համու կիներ կը կոչուէր Մարիամ-Թերեզա**։
Մադրասի մօտ գեղեցիկ գիւղ մ'ունէին, զոր
հէք հայրս միշտ կը յիշէր անոր շքեղու-
թեանն ու հրաշալի սիւնազարդ գաւիթին
համար, և կը յիշեմ որ կ'ըսէր թէ Ռայաքադա
կը կոչուէր, որ ըսել է՝ կ'ըսէր՝ Ամարանոց
կամ Գիպ քաղաքներու։ Հայրս 12 տա-
րու էր երբ 1835ին ընտանեօք Եւրոպա բե-
րուեցաւ. և հաստատուեցաւ նախ ի Բարիդ,

* Սոյն ճիւղաբոսրեան բուն բնագիրը՝ որմէ երկու
օրինակ նսնուած ու զրկուած է իրենց՝ մեր քաջն է՝
որուն մէջ քովնոր զրուած է. «Նկարեալ եղել ի Բուս-
բայի, յօրինեալ ձեռամբ Աւետ Աղանուսիւնց»։

** Մեր հին Հայրերը Տէկի Մամի կը կոչէն զինքը,
սեւ Վրուրի Բուրաստանը՝ որ ընծայուած է առ Արբա-
համ Աղանուսի։ Ասկէ դաս նոյն Արբահամ Աղանուրի
ընծայուած են Փեղրոսի Առակները։ Հ. Աւիշանի Նը-
ւագեւրուն Տիւրունի բաժնին մէջ ալ Ա. Աղանուրի մէկ
գուստրին մահուան առթիւ զեղեցիկ ոտանաւոր մը կայ։
(էջ 118). — Մամի՛ գուստր է Մուրատեան վարժա-
րանի բարերար Սամուէլ Մուրատին։

յետոյ ի Վենետիկ, և հուսկ ի Բատուա, վասն
դի Վենետիկոյ օդը աղէկ չէր դար մեծ մօրս:
Ուրեմն ևս ծնայ ի Բատուա, բայց մանկու-
թեանս մեծ մասը Վենետիկ անցուցի, ուր
հաստատուեցանք յետոյ, տարւոյն մէկ մասը
անցընելով պապուս ու մամուս քով ի Բա-
տուա: — Ուսուցիչներս եղած են, նախ՝
Յակոբ Ծանէլլա, և ասոր մահէն վերջ՝ Հեն-
րիկոս Նենշիօնի* ։

* Այս ազգին արդէն գրուած ու շարուած իսկ
էին, երբ «Giornale d'Italia» թերթին տարւոյս
ապրիլի 10 թիւն ստացայ Բաժնատեղութիւնէն, ուր իր
մէկ նամակը կար, որ տեղեկութիւններ կու տայ իր
մասին: Ապրիլ 9ին՝ այր և կին՝ փշրեմտիս կը դը-
նաին, (յա՛րօգ որք Leonardo da Vinci Ակումբին
մէջ՝ իր ամուսինը՝ Կուիտոյ Բամբիլի՝ բաժնատեղութիւն
մը պիտի կատարէր Մագրիմ Կորքիի մասին), Հոն ըստ
փափաքանաց Ակումբին՝ ուր դաժմարուած էր փշրեմ-
տիս մասուորական և արուեստագէտ բարձր գտա-
կարգը, Վիկտորիայի բաժնատեղութիւններէն ինչ ինչ
կտորներ կը կարգացուին, ժափերու և կեցցէներու սր-
աւընդոստ շտապներուն միջեւ, ի ներկայութեան Վիկտո-
րիայի և ամուսնոյն. բայց ընթերցումէն տառջ նամակի
ձեռով հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ Ալանուր
իւր մասին. «Կընայի խոսիլ մանկութեան վրայ, որ
ժաղկեցուս զրեթէ տրեւելեան երազի մը մէջ, ունկնդրե-
լով ժամեր ու ժամեր, յոիկ Յիշիկ, ուշագիւր խոշոր աշ-
քերով, հայրենաբաղձական երկայն նկարագրութիւնները
հօրս՝ որ եկած էր Ասիայէն՝ գեւ աղայ, և որ լուս կը
շիշէր իր շողշողուն Ոսպարագա ամառանոցը, մեկնեա-
կան սիւներով, ընդարձակ ու զեղեցիկ դարձաւորով
մը, ուր արմաւենիները կը բարձրանային երկնաբերձ՝
իբիկաններու աղաղիւնին վրայ, և արձիւի ձազերն հիւ
կու դալին վերջ՝ երկնքներու թափանցկութեան վրայ:
Ու վերա, քիւրեղ օգին, դարերով կոյս անտառներուն,
Հնդկաց Ովկիանոսի մուռններուն և վայրենի զեղեց-
կութեան մասին կը պատմէր եռանդեամբ, ու երթալով
կը բորբոքէր, կը վառէր իր հրաշալի տետրիքին մէջ:

Ահաւասիկ Վիկտորիայի ինծի հաղորդած տեղեկութիւնները, որոնց վրայ քանի մը հատ ալ ես իմ կողմէս կ'աւելցնեմ: Իր հայրը՝ Եղուարդ՝ Աբրահամ Աղանուրի կրտսեր որդին հոս Վենետիկ կ'ամուսնանայ Իտալուհւոյ մը հետ, որմէ կ'ունենայ հինգ աղջիկ զաւակներ*: Իր դստերաց կրթութեանն և ուսմանը մեծ հոգ կը տանի, ժամանակին նշանաւոր վարժապետներուն յանձնելով զանոնք մարզելու հոգը. այս է պատճառը որ Վիկտորիայի ուսուցիչ եղած են՝ նախ Յակոր Ծանէլլա, երեւելի քերթողը, և ասոր մեռնելէն վերջ Հենրիկոս Նենչիոնի, նոյնպէս նշանաւոր քերթող: Եթէ կայ բան մը՝ որ պակսի Վիկտորիայի, այն ալ հայերէնի անգիտութիւնն է, զոր միշտ կ'աւաղէ, թէ ինչո՞ւ չէ սորված՝ իր հօրը ողջութեանը. գիտէ անգլիերէն, ֆրանսերէն և ուրիշ լեզուներ. տեղեակ է ընդհանուր ազգաց գրականութեան և լայն մշակութիւն ստացած է: Փափաքած էի գիտնալ Վիկտորիայէ, թէ

«Ամէն ինչ հոս մուր ու նեղ կը բոյի ինծի, կը կրկնէր յաւախ, Ու Քոսց ինծի Լայրենական արիւնին նեւ՝ Թելադրանքը այն միբկտ ազամութիւններուն, բացի ծառաւ մը, արեւու մուտթիւն մը, զարշանք մը բոլոր մէկերուն, ամպերուն գէմ, զարեւարանք մը բոլոր սուամաններուն գէմ», եւ: Այն նամակին մէջ կը յիշաւատակէ նաեւ իր վարդեաները. «Յակոր Ծանէլլա, ամենազնիւ հանճար, վշտացած և ճշուած ազերախտներէ...» և Հենրիկոս Նենչիոնի զխոսքի և զգացումի այն մոզը, անսահմանութեանց այն զարմանալիքն ու բայցայտիչը որ ունեցաւ արուեստին բոլոր իմացումները, Կապացողութիւնները և աստուածացումները»:

* Վիկտորիայի քույրերուն մէջ ուրիշ բանաստեղծներ ալ կան, բայց իրեն չեն Կաւսարիբր:

որն էր իր առաջին քերթուածը, և երբ գրած էր. հետեւեալ շահեկան տեղեկութիւնները կու տայ այս հարցումիս.

« Ստուգիւ չեմ յիշեր թէ որն է առաջին բանաստեղծութիւնս և որ թուականին գրած եմ, բայց կարծեմ փոքրիկ քերթուած մըն էր և 1875ին գրուած, զոր անմիջապէս նոթայի առաւ Պապյինի երաժիշտը Այդ առաջին տողերս զորս հոս կ'օրինակեմ՝ կը յիշեմ որ գրեցի այն ատեն, երբ ըսին ինծի թէ Լուսինը մարած երկիր մըն էր, նման մերինին, բայց առանց բնակիչներու, առանց ծովու և գետերու, առանց ծառերու, առանց կեանքի:

« Մեծ ցաւ եղաւ ինծի ու այս տողերը գրեցի, որոնք (վասն զի առաջին տողերս էին) մեծ ազդեցութիւն բրին ծնողքիս և վարժապետներուս վրայ, և խնայել ալ տուին, վասն զի անցած ժամանակներու վրայ կը խօսէի, իրրեւ թէ մեծ տարիք մ'ունենայի. բայց փոքրիկներուն, մանուկներուն համար եւս լինցած տարին՝ անցած ժամանակ է. և ինծի համար՝ այդ անցած ժամանակները էին անոնք՝ որոնց մէջ կը կարծէի ես դեռ թէ Լուսինը արծաթագեղ գրախտ մըն էր՝ ուր հրեշտակները կը բնակէին: Ահաւասիկ ոտանաւորը.

Լ Ո Ւ Ս Ն Ի Ն

Սրբախ առջեւն են միշտ, Լուսին,
Անցած դացած լռեցող սրերն.
Երբոր քաղցրիկ քու լողիւնին
Կ'ուզէի վեր ես իմ աշերն:

Լինէր, լեռներ ու մարգեր բիւր
Ձին՝ և անգարր ու զուարթարեր,
Քու ծոցիդ մէջը կաթնաթոյր
Կարծէին իմ տեսնել բիւրեր:

Պարը տեսնել կը կարծէի
Եւ թեւաւոր բնակիչներու:
Ո՛հ, բնշղէս գո՛ղը կը խըրի
Երբ զո՛հ է սիրան՝ երազներու:

Սենեակ ալիսուր և անմարդի,
Ծով մը նըսեմ ու մոխրազոյն
Կը թռի արդ ինձ արծաթի
Քու սկաւառակըդ պազպաշուն:

Եւ արդ յիշող վիշտերով բիւր
Թըրթած տամուկ նըշոյններով,
Քու շողիւնիդ, Լուսնակ, ալիսուր՝
Կը նստեիս՝ վերն՝ աշքերով:

Չորս կամ հինգ տարի մը կայ որ Վիկ-
տորիա ամուսնացաւ Բերուհիացի Կուիտոյ
Բումբիլի գրագէտ կոմսին հետ, որ երես-
փոխան եւս է իտալական խորհրդարանին,
որով իր գիւթական Վենետիկը թողլով Վիկ-
տորիա՝ գնաց Տրասիմենի ամուսնները երա-
զելու՝ ձիթենիներու լուսնիստ ու խորհրդա-
ւոր անտառներուն, ծաղկափթիթ այգիներուն
միջեւ, բլուրներուն վրայ, և Տրասիմենի
կապոյտ ծոցին ծիրանի ծուէններուն գոգը:

Կորով՝ եռանդուն գրչին, հո՛ւր, բոցավառ
սրտին, աւիւն՝ աշխոյժ մտքին, խա՛նդ՝ ըզ-
գայուն հոգւոյն:

Վիկտորիա Աղանուր Բոմբիլիի մասին սոյն համառոտ տեղեկութիւնները տալէ վերջ, հոս արժան կը համարիմ թարգմանել քանի մը իտալացի վարպետներէ էջեր՝ որոնք Վիկտորիայի հանճարն ու արուեստը կը պանծացնեն, վերլուծելով Յաւիտենական Չրոյցին բաղմակերպ գեղեցկութիւնները:

« Երբ, քիչ ամիսներ առաջ՝ աղնուական ու համեստ դրազիաուհի մը թեւադրեց ինծի՝ Վիկտորիա Աղանուրով դրազելու, անմիջապէս ըսի ինքնիրենս, թէ արդեօք հատորներ հրատարակած է. իբրեւ թէ հեղինակուհւոյ մը կիսադէմքը (profil) նկարել կարենալու համար՝ անհրաժեշտ ըլլային հատորներու դէղեր: Կռահեցի որ այսպէս մտածելով՝ գէշ կը մտածէի... »

« Վիկտորիա Աղանուր, փարթամ, աղնուական ու գեղեցիկ վէնետիկուհի օրիորդը՝ թէեւ յանախ յորդորուած՝ չէ ուղած երբեք հատորներ հրատարակել, և սակայն ո՞վ չի

* Սոյն ուսումնասիրութեան նշխանն է Յովաննէս Գանեսացիի, և դրած է սոյն տղերը՝ Աղանուրի քերթումները գէւ հատորով չհրատարակուած: Հրատարակած է նախ Pensiero Italiano (Իտալական մտածում) թերթին մէջ, և յետոյ իր « Profili di scrittrici italiane » (Իտալացի գրագիտուհիներու կիսադէմքեր) գրքին մէջ անցուցած: Գիրքը Աղանուրով կը բացուի:

ճանչնար զինքը գրական աշխարհին մէջ։
 Ինքը չէ՞ միթէ հռչակաւոր հեղինակուհին
 ա՛յնչափ անչափ չքնադագեղ ոտանաւորնե-
 րու, ամենէն ծանօթ ու ամենէն գեղեցիկ
 հանդէսներուն էջերուն մէջ ընդելուզուած՝
 և որ անոնց ամենէն աւելի պատուական և
 խանդակաթօրէն փնտռուած գոհարներն են։
 Անոնք՝ որ սոսկ հետաքրքրութեան համար
 կը կարդան, անոնք որ չափազանցուած *Té-
 clame*ներէ կը հրապուրուին, ու հաւատք
 կ'ընծայեն սուտ ովսանմաներոս, որոնք ան-
 բանաւոր ու անպատշաճ կերպով անունի մը
 շուրջը կը դիզուին՝ մինչդեռ ան կը խոր-
 թացնէ և կը ձանձրացնէ մուսան՝ իմաստա-
 սիրութիւն, գիտութիւն և մինչեւ քաղաքա-
 կանութիւն ընելու, անշուշտ նկատի առած
 պիտի ըլլան Աղանուրի բանաստեղծութիւնը
 և իւ սակայն ռօքան բարձր, ռօքան վսեմ
 է Վիկտորիայի ժպտող արուեստը։

«Աղանուրը իտալիոյ առաջին բանաստեղ-
 ծուհին է, խնդիր չի վերցներ։ Դատաստանը
 յանդուգն չէ, ուրիշները կտրեցին զայն։
 Լարա Կոմսուհին զայն մեր բանաստեղծու-
 հիներէն առաջնագոյնը (*la primissima*) կո-
 շեց, համակրելի Քէքին՝ Ֆանֆուզայի թոմը՝
 ըսաւ թէ Վիկտորիա է մին այն կիներէն՝
 որոնք արուեստագիտական կատարելութեան
 անմատոյց ժայռերուն ամենէն աւելի մօտե-
 ցած են։ Ետևանտա՝ իմանալով որ ես Վիկ-
 տորիա Աղանուրով պիտի զբաղէի, աճապա-
 րեց գրեց ինծի՝ որ ես ճիշդ նշանին զարկած
 պիտի ըլլայի, եթէ զայն իտալիոյ առաջին
 բանաստեղծուհին անուանէի։ Բռնեցի Եո-
 լանտայի ձեռքէն ու իր դատաստանը ուղե-

ցի. զայն ազնուօրէն Հաղորդեց ինծի, որմէ
չեմ ուզեր զրկել ընթերցողս: «Վիկտորիա՝
բանաստեղծուհի է հոգիին մէջ՝ բարձր ու
խոր ներշնչմամբ, գաղափարներուն իսկա-
տուութեամբ (originalità), ձեւին յստակու-
թեամբն ու փափկութեամբը, շարադրութեան
սքանչելի կշռութեամբը՝ ուր իր մտածումը՝
առանց երբեք զոհուելու՝ աւելի սուր կը
բուրէ: Ինծի համար (և միայն ինծի համար
չէ) իտալական բանաստեղծուհիներուն մէջ
առաջինն է, վասն զի ունի վայելչութիւն
ու շնորհ, զգացում՝ առանց թացիկութեան
(sentimentalismo), կորով՝ առանց անհար-
թութեան»:

Ու ի՞նչ յօդուածներ չգրեցին Աղանուրի
համար Նենչիոնի, որ (Մանէլլայի մահուը-
նէն վերջ) իր երկրորդ վարպետը եղաւ, Տէ
Կուպերնաթիս, Տ'իդընկարտ: Ու ի՞նչ լաւ
բաներ չխօսեցան իր մասին Գարուզչի, Ֆո-
կացցարոյ, Նամպրի, Ֆրատէլէզզոյ, Սե-
րասօ, Պարպիէրա: Ու չընծայեցին Վիկտո-
րիա Աղանուրի՝ Բանծաքքի գեղեցիկ տողեր,
խեղճ Մանէլլան իր քերթուածներուն վեր-
ջին տպագրութիւնը, և դեռ վերջերս՝ Եռ-
լանտա իր Խորճրդաստր հարսերը: Ու Չէզարէ
Բասգարէլլա շնուիրն՝ իրեն իր Զգայական
պտոյտը, և Կրիլի՝ իր Ատիճէէն բանաստեղ-
ծութեանց հատորը: Եւ 96ի ապրիլին՝ ու-
րիշ պատուի մըն ալ չէ՞ր հասներ, այն է՝
Վենետիկոյ Աթենական կանառին գործօն ան-
գամ ընտրուելու:

«Աղանուրի քնարերգականը կորովի է,
ուժեղ, թրթռուն. կին մտածողի մը բնա-
կան, ճշգրիտ, ջինջ արտայայտութիւնն է:

քիչ բանաստեղծութիւններ այնքան գոհունակութեամբ կը կարգացուին ինչպէս Աղանուրինը:

« Զնաշխարհիկ բանաստեղծուհւոյն բոլոր քնարերգականները չունիմ՝ աչքի առնել, բայց անոնցմէ մէկ քանին՝ զորս ունիմ՝ ամենէն գեղեցիկներէն կը համարուին... Կ'առնեմ դիպուածով Սուրբ Մարկոսի ձիերը: Բանաստեղծուհին Վենետիկ կը բնակի, ու կը հոսի արիւնին մէջ պերճանքն ու հաւատքը հայրենական մեծութեան, յուշարձանները՝ որ փառքի դարերը կը յիշեցնեն, կը ներշնչեն անոր խանդավառ և անվեհեր աւիւն մը: Սուրբ Մարկոսի ձիերը հուր կը շնչեն անոր եռանդեան՝ քերթելու քերթուած մը լի կորովով ու մեծանձն զգացումով:

« Տեսքը այն յաղթանդամ ձիերուն՝ որոնց վրայ կը խտանան պատմութիւն և զրոյց, կը յիշեցնեն անոր էջեր վաղնջական, անմահ յիշատակի:

Այն ձիերուն՝ որ հրաշունչ
Յոյն հողին վրայ՝ բարկ խռիւձին մէջ խաղմին,
Կը տեսնէին անցքը պերճ
Քաջախիզախ համերանուագ հաղներգուաց:

« Այսօր սակայն փառքի այն շողիւնը որ փայլատակեց այնքան դարեր՝ անհետացած է, որմէ ինքզինքը մահացած կը զգայ ու կը մռնչէ, մինչդեռ

Կը մըռնչեն մեռելներն,
Զիւրն հրաշունչ կը մըռնչեն կորեմբեան,
Մըկանուցմին պինդ, կարշնեղ,
Պատրաստ միշտ պերճ ճեւղի, դափրի, գոփերու:

Կը մըսընչին մեռնիներն...

Եւ տնտարբեր տնոնց մուսնչին կամ խաթում:

Յամաւորէն կը նընչին

Ողջերը քուսը սասկալի վտաւթեան:

« Հայրենիքը երբ Բակոր Մանէլայի յու-
շարձան մը կը կանգնէր՝ վինկենտացի գրա-
դէտին պատկերը ասպաղային յանձնելու հա-
մար, Վիկտորիա՝ յիշելով իր ծերունի ու
բարի վարպետը՝ որ 1896ին իր քերթուած-
ներուն վերջին տպագրութիւնը անոր կը
նուիրէր, որպէս զի այն հատորը միայն յի-
շատակ մը լրջար, այլ և հրաւեր մը՝ հասարկոյ
և հրատարակելոյ իր քանաստեղծական եր-
կերը՝ որոնց այնքան գեղեցիկ նմոյշները տեսած
էր խաւիս, յարգալիւր սիրով, անձնանուէր
մեծարանօք կ'ըղերձէ ողջոյն մը, և մտաբե-
րելով թէ ինչպիսի՞ դառնութիւններով վըշ-
տացած էր կեանքը այն մեծ մարդուն, ու
յիշելով սրբանուէր բարութիւնը, համակամ
համբերութիւնը որով ապրած էր ան և տա-
րած մարդկային նենդաւորութեան, կորովի
առնութեամբ կը գռչէ:

Հանգէսին երգ չեմ

Հընչեցներ ես արդ,

Ու ծագիկ, ոչ սարգ,

Ու գրօշ կը բերեմ:

Այլ մեռնամած, ագթանըւէր

Կը նայիմ ես վեր:

Ու կ'ըսեմ. ո՞վ գուց

Աղառ եղբայրներ,

Մեռեալ եղբայրներ,

Ողջերն ի՞նչ պատուց

Ունին խաղի՞ մը, ոյն խաղն արգելօք

Պիտի լըսէք գուց:

«Հրատարակած բանաստեղծութիւններուն մէջ՝ օրիորդ Վիկտորիան իր նախասիրածներն ունի, որոնցմէ հետեւեալ երկուքը՝ նախամեծարներէն են զորս իրենց ամբողջութեամբը հոս պիտի բերեմ. Վերնագիրներն են. Կ'երագե ժեր հոգին... և Երբէք*։ Ամենագեղեցիկ են։

«Կազմութեան ինչ կատարելութիւն, ինչ հաճոյական նորութիւն դադափարի։ Կարգալով այս տողերը՝ ականջը հմայուած չի՞ զգար մարդ՝ խորհրդաւոր բառերու անուշակ մրմունջովը, չի՞ թուիր իրեն որ ողորուի, կախարդուի հոգին՝ ողբանուէր քնարումէն ձայներու՝ որոնք կը գերեն կը թմրեցնեն քաղցրութեամբ, մինչ ձեզի կ'ընկերանան երազներ զրոյցներու, ասպետներու, զէնքերու և սէրերու։

«Վիկտորիայի քնարերգականը չէ անոնցմէ՝ որոնք ամէն օր կը կարդացուին, չափազանց մեծ շնորհ մը պիտի ըլլար. կայ անոր մէջը նախանձելի, անհաւասարելի կատարելութեան մը փրփուստը, կայ ձեւին անթերի կատարելութեանը քով՝ դադափարին զմայլելի ինքնատպութիւնը. ոչ մի ծթանք կամ նմանութիւն, բնաւ երբեք բանազրօսանք, ոչ մի աւելորդ մտածումներ և խօսքեր, ամենեւին կարկատումներ և զոհողութիւններ։

«Քննեցէք Լոռախանը, բանաստեղծական տեսիլքը զոր հրատարակեց Rassegna Na-

* Ուսումնասիրութեանս մէջ ամբողջ գտուած են։ Մեր ընթերցողը հատորիս մէջ կը գտնէ արդէն։

zionale հանդէսին մէջ, և այսօր նոյն իսկ
հայերէնի Թարգմանուած է Ս. Ղազարու
Մխիթարեաններէն մէկէն*։ Քննեցէք Գի-
շերայինը ու տեսէք թէ այդ քնարերգերը
ամէն օր կարդացուողներէն են։ Այս երկու
գոհարները կարդալով՝ անդիտակցօրէն ինք-
զինքս անհուն խանդով մը լեցուած զգացի,
և կապուած հոգիս՝ կարծես բաժնուեցաւ,
մինչդեռ կը թուէր ինծի որ ես ալ գոչէի։

Ահա դիչերը կապուտակ, խաղաղիկ
Գիւլերն ամբան... Հրծծիւններ
Գողարիկ, լուսեղ բարախուռներ աստղերու,
Բարսուռներ մեզմ, օն, մըսէք։

« Ու այն յափշտակութեան մէջ, տեսնել կը
թուէի բանաստեղծը որ անյագօրէն կ'երկըն-
նար պատշգամբին վրայ, ուժգին գոչելով՝

Քաղցր է սուգիւ ծով ձըփանքին մէջ ազատ
Եւսդ իջնոց էակաց։

« Եւ յետոյ... և յետոյ լռութիւնը, որ
յառաջելով կ'ըսէր ինծի կարծես։

Կը տեսնե՞ս. լուռ թըրիշքով
Երազներու լայնածիր,
Բեւեռն ի՞մ է սառնապատ,
Իմ բոցակէշն անապատ։

Քաղաքներն ի՞մ են գոռոց
Զորս բարկութիւնն աստուածեան
Կործանեց, արդ քարաքոս
Ու խոտ պատեն աւերն այն։

* Իմ զրարար Թարգմանութեանս կ'ակնարկէ։

« Բանաստեղծութիւնը՝ որով Աղանուրի այս երկու շարադրութիւնները կը զարգարուին՝ հրաշալի է. զգացումը նախ կը հանգչի հանդիսաւոր, խոր խաղաղութեան մը մէջ, ու ականջը երկնցնելով կարծես կը լսէ՝ աշխարհի մեծ է արուեստին քաղցրութիւնը՝ խոխոջանքն առուակի մը՝ որ կը կարկաշտէ կը հոսի մերթ ընդ մերթ խորտակուելով թեթեւակի. բայց խաղաղութիւնը փութով կը խզուի, վասն զի քերթողին մտքին մէջ կ'արթննան անցեալին յանկուցիչ ու հսկայական յիշատակները, և ուշ կը դնէ՝ մնասժ քաղաքներումն ներքեւ քաղուած ժողովուրդին հօտի քարախումին, և մինչդեռ

խաղերն ոգին մէջը կ'ելլեն կորսուելու
 Թաւ ըստուերին մէջ, քաղցրիկ
 Եւ ահաւոր պատմութիւններ պատմելով,

և մինչդեռ

Մըտիկ կ'ընէ զիշերն անշարժ ու լռորկ,

գրգռուած կը գոչէ.

կը զգամ ես, ո՞վ դարերու
 Վիթխարի թեւ, բախիւնդ. ու նմադդ ազատ
 Արդեւքներէ մարդկային
 Ժամանակին ոգին կը շուէ բաց դաշտերն...

Այսպէս հոգին դէպ ի ետ գաղթելով՝ վար
 Ժամանակին հեռաւոր անհունութեան մէջ կը
 տեսնէ

Քաղցր ու խոժոռ ըստուերներ
 Դիւցազներու, սուրբերու

և Տանդէ

Որ կրցաւ ո՛գի ողջ իջնել
Դէպ ի մահուան գաւառներն.

կը տեսնէ Հռոմը, երբ

. Նենգոտ գնւն
Յիմարութեան ալն տանն
Կ'արթըննար մոռւաւ՝ աչքերուն մէջ Ներսէի,

և կը լսէ որ խելայեղ Կեսարը քղամիդը ցե-
խին մէջ քաշկըռտելով, կը մոնչէ. ինչ որ
յի ծոխր՝ կը կոտորեմ:

«Յետոյ քերթողին մտածութիւնը կ'եր-
թայ, կը թռչի հոն ուր

Իրիկունները ոսկի՝
Կը սրցուն շինջ միմարէներն ու մըզկիթք...

կը յիշէ սեղանակապտութիւնները... ու կը
մտածէ

. մէծ և արխուր
Աղատութեան նըշանակ
Ահաւոր խայր կը կանգնէր Քրիստոսի,

ու կ'երեւակայէ

Բիւզանդիոն կը ժամօր
Նըմզեհեցեալ յաղթանակին աշխարհի.

«Հոս վննետիկ իրեն կը քաշէ երագողին
ուշադրութիւնը՝ և հոյակապ վերյուշումե-
րուն մէջ ցաւագին յիշատակ մը կը մթագնէ
անոր միտքը, երբ կը մտածէ թէ

Ի Գամբոֆորմիոյ սպանուած
վէճ ծերակոյտը կը լռէր, և օտար
կը պարզուէր դքս'ը մը արխուր
Ի Սուրբ Մարկոս՝ նըկարուած սեւ ու դեղին,

« Բայց անմիջապէս կը սրտոտի՝ և անարգ
դաշնագրին, նախատալից բանակցութեան
յիշատակին՝ կը յաջորդէ յիշատակը սիրելի
Հայրենիքին փրկութեան, ձեռք բերուած
ազատութեան, ու հրճուալից կը գոչէ.

Մարկերայի ողորմէիդ
Որոտացին այն օր հրաւայթ թընդանթք.
Չողերէն վար գլորեցան
Արծիւ ու դքս'ը շարգուփըշուր խտանիխուն.

Միակ կեցցէ՛ մը խուփեց
կուրծքերէն գուրս. կայծակ քաջաց աչքերէն.
Եւ լքուեցաւ ջինջ օդին
Մէջ մեռելոց երգին թըրթուամը ցընծուն...

« Վիկտորիա Աղանուր կոմսուհին դժբախ-
տութիւնն ունեցաւ իր Հայրը կորսնցնելու,
« քաղցր բարերար մը՝ որ Արեւելքէն (Աղա-
նուրները ծագումով Հայ են) վենետիկ բերաւ
բարութեան մեծ լոյս մը », և նէ ընկնուած
անյատակ տխրութեան մը տակ, ամենաքըն-
քուշ բացատրութեամբ իր մտքին առջեւ կը
նկարէ կորսնցուցած ծնողին պատկերը -
Հոս իր բանաստեղծութիւնը բարձունքը կը
թողու, ու պարզագոյն՝ սրտի մօտիկ լեզուով
կը խօսի, և դասական եղբերգութեան անու-
շակ Հոսանք մը կը բղխի իր ականակիտ,
շողշողուն, հիանալի տողերէն, որոնց մէջ
կայ Համադրական, յաջող վերյուշումը այն
Համակրելի, ազնուական, մեծարելի դէմքին,

չռայլումովը նահապետական՝ ներմակ մաղե-
րու, որ զինքը պատարագիչ քահանայի մը
կը նմանցնէին, առաքեալի մը, սուրբի մը՝
լսեցէք, ինչ մեծ վայելութիւն, ինչ աշ-
խոյժ, ինչ արուեստ:

Արդ կը նահապետականացան,
Հետո քաղաքի պարտաւորեալն, զիւրական
Գերեզմանին մէջ ուղեցիր Նընջեյ գում:
Քրեարանից քարին վերայ չի ճընչեր
Անթափանցիկ կամար շիրմի մ'հայկազ,
Ու քաղաքի պարտաւոր կ'արդիւն երկնքին
Որ կը ճընչէ թնոր վերայ: Շուրջ ոմնիս
Դում ծաղկեալն առայդ, աղբիւ տնուս մէջ
Խնկարար կ'առնէ թնոր կ'անցնի վերայէն,
Ու քաղաքի կ'իջնէ լուսնակը գէղ հոն

* Առթիւ մէկ ուրիշ նարցումիս՝ զոր ուղղած էի Ախլ-
տարիայի՝ գէտ հասարակ թարգմանելու գիտաւորութիւնը
չունեցած՝ թէ ճիշտութեան մէջ ո՞ր քերթուածն առնի
հաշիւի, սիրելի է իրենք, այդ նախասիրուած քերթուածը
թարգմանելու գիտումով, պատասխանեց ինծի հետե-
ւեալ բառերով, որոնք ալիս յայտնի կը պարզեն թնոր
պաշտումը իր հորը համար: — «Մէկ չէ, այլ շատեր
առնի սիրելի են ինծի, ուրիշներ լուսաղայներուն մէջ
կը դասեմ: Այսպէս ուրեմն անոնց մէջէն՝ զորս առնի՝
կը սիրեմ, զիսն զի սրտէս ելած են (ուրիշներ երեսու-
կայութեան մեռնող են, և արուեստի տեսակէտով կրնան
մեծագոյն արժէք մ'ունենալ, ըստ իմ տարբեր խնդիր
է), ամենէն առնի սիրածս ՀՕԲՍ համար երգած քեր-
թուածս է: Կ'ապահովցնեմ զմեզ որ զայն մեծ մասամբ
արտասուելով զրեցի: Հայրս պարտեմ եմ, զիսն զի իր
հոգին իրաւացիէ սուրբի մը հոգին էր: Անոր մասին ինչ
որ ըսի ճշմարտութեան էր, զուտ ճշմարտութեան, առանց
սկսել լափազանցութեան, իմացած եմ նկարել թնոր
բարոյական կիսազէնքը խղճամիտ ճշգրտութեամբ, զիս-
նալով որ չըլլայ թէ խանդարեմ զծին յատկութիւնը՝
նայն իսկ նշանով մը կամ լուսով մը զոր չգտնէի մի-
ջոյցութեան մէջ, որ լեցուն էր այն սիրական պատ-
կերովք:

Գիշերային ըստուերներուն մէջ՝ քնարանգ
 Համբուրելու. և այն աստղերը, սիրուն
 Այն աստղերն յիշելով քու նայուածքներդ
 Երկայն, և քու հիացումներդ երկայն,
 Անոր վերայ կեցած փայլակ կը դբրկեն
 Եւ պատգամներ աստուածային գէպ ի վեհ
 Հոգիդ՝ որ բնաւ չկաւ. այնպէս գիտակից
 Ու երանիկ՝ ըզգալով իր բարախներ՝
 Ող մէկ հիւլէն Տիեզերքին՝ յիշեն Աստուած:

«Ընտանիքի անուշակ քնքշանքներուն դիւ-
 րամատոյց ու բաց սրտէն կը խուժէ գորո-
 վանքի զեղումը, և ահա Հրաժեշտը*, ահա
 ողջակէզը սիրոյ ժպիտին ու զգուանքնե-
 րուն՝ սուրբ և նուիրական սեղանին վրայ,
 ուր կը վառի կենդանի և մշտեռանդն որ-
 դիական սիրոյ բոցը:

«Բնութիւնը՝ իր տեսարաններուն անհուն
 և յանկուցիչ զանազանութեամբը քերթողին
 զգայնութիւնը կը ցնցէ, և անոր նկարել կու
 տայ գոյնով ու կեանքով լի նկարներ:

Ամէն երակս առողջութիւն կը թընդէ,
 Ու իմ սրբախ ամէն մէկ վառ զարկին մէջ
 Տիեզերքին սըրբին թընդիւնը կը զգամ:

«Այսպէս կ'աղաղակէր Աղանուր օր մը,
 ամառ ատեն, սեւեռուն՝ պատշգամին վրայ,
 նայելով ծաղիկներուն ու խոտերուն, և մինչ-
 դեռ կ'անձրեւէր, և

. . . . պատուանները գէպ ի բաց՝
 Հրակէզ, յամառ տաթին այն խում գազարին՝
 Կ'հլլէին պարտէզէն թարմ շունչն ու բոյրեր
 Կենդանացած ծաղիկներուն, խոտերուն,

* Տես Հատորիս մէջ:

կը մտածէր.

Ըլլաւ տունկ, ըլլաւ տերեւ, ըլլաւ ցոգուն
 Եւ տաղնապին մէջ հրանուա...
 Միտիթարանք մ'ունենալ աշապէս երկընթէն...

« Սիրո՛ւն քաղցրութիւններ և անուշակ
 պարզութիւններ թէ՛ ոկրիտեայ և Վ. իրգիւի՛
 ձեզ կը յիշեմ... »

« Սակայն այսչափով չեն սահմանափա-
 կուիր արժանիքները քնարերգականին Աղա-
 նուրի, որուն բանաստեղծութիւնը ամբողջա-
 կան է և միշտ գեղեցիկ. գեղեցիկ, վասն
 զի ուրիշ ոչ մէկի նմանելու առաւելութիւնը
 ունի. գեղեցիկ՝ վասն զի ունի իր մէջը զե-
 դուն, վստահ, լուրջ և յանդուգն քնարեր-
 գութեան մը ձիրքերը »

« Վիկտորիա Աղանուր բանաստեղծական
 հոգի է, խանդը միշտ վառ, երեւակայու-
 թիւնը աշխոյժ, լայն ինքնարդիւնութիւն,
 դատողութեան ուշնութիւն, մոտժռամբ վեհ
 գմայրմանց մէջ խրոխտօրէն հռչարեա, սեփա-
 կան պատկերներ և սահուն և քնքշոտ բա-
 ցաարութիւն »

« Վիկտորիա արձանկ ալ լաւ կը գրէ, և իր
 համբաւը անցած է արդէն սահմանագլու-
 խը, ապացոյց այն՝ որ նշանաւոր գրողէաներ
 պատիւ կը համարին իրենց թարգմանել մեր
 կորովի բանաստեղծուհին, T. Alexander,
 անգլիացի գրագիտուհին՝ այնքան դնաՀա-
 տուած Ռեւքինէ, թարգմանած է Հօրս քեր-
 թուածը, Պ. Մէյէր, գերմանացի, Սաքէր
 Մասոխ, — մէկ քանին յիշելու համար —
 ուրիշ կտորներ թարգմանեցին, նշանաւորն
 Հ. Ղ. Աւիշան հայերէնի թարգմանեց իր

Չատիկը*։ Տիազ Բլազա, շատ կտորներ՝ սպաներէնի։ Ռիէզի յունարէնի՝ իր Սեր քի քերթուածը։

«Եթէ Վիկտորիա Աղանուր գիշանի յորդորներուն՝ որ կ'ըլլուն իրեն, եթէ յաղթէ իր յամառ կամչոտութեանը, իր չափազանց համեստութեանը, և հրատարակէ՝ իր քերթուածներն հատորի մը մէջ ամփոփուած, քննադատութիւնը պիտի գտնէ ինքզինքը բարձրագոյն մտքի մը առջեւ, իգական հանճարի մը, որ արծուօրէն կը թռչի ուրիշներուն վրայ, և ընթերցողները, որ բազմաթիւ պիտի ըլլան, հմայուած պիտի գտնեն մեր ողբացեալ կոմսուհի Լաուայի պէս։ «Ո՛վ գեղեցիկ, ո՛վ հմուտ։ Ո՛վ իտեալ մեր Վիկտորիան»։

Երբ սոյն ուսումնասիրութիւնը հրատարակուեցաւ նախ *Pensiero Italiano* (Իտալական մտածում) թերթին մէջ, *Marzocco* թերթը որ փութնախա կը հրատարակուի, և իտալացւոյ գրական առաջին թերթն է՝ և որուն տրուած անակամներն են միշտ *autorevolissimo* (ամենահեղինակաւոր), *spettabilissimo* (ամենայարգելի), իր առաջին տարւոյ 44րդ թիւին մէջ այսպէս կը գրէր։

«Հիացումին զոր կը յայտնէ նեղինակը (Յովնանէս Գանեսայցի) ազնուական գրագիտունւոյն նամար՝ կը մասնակցինք մենք ալ։ մենք եւս կը նամարինք որ Աղանուրը՝ անվիճելիօրէն առաջին՝ իտալիոյ ողջ բանաստեղծուհիներուն միջեւ՝ լաւագոյն գիրք մը կը գրուէ նաեւ գեղեցիկ երկրին մէջ այսօր ապրող բանաստեղծներուն միջեւ...» եւն, ու փափաք կը յայտնէ որ նատորի մը մէջ ամփոփուին ու հրատարակուին։

Ճիշդ նոյն կարծիքը կը յայտնէ և Հոսմի *Fanfulla*

* Սիաւ ըլլալու է այս տեղեկութիւնը. կամ ինծի անծանօթ է Աիշանի Թարգմանութիւնը, իմ գրաբար Թարգմանութիւն 1908ին է. այդ տողերը գրուած են 1898ին։

Թերթը, ինչ տարի, Թ. 882, երբ կը գրէ. « Յովն. Գանեսացի Pensiero Italiano Թերթին մէջ զեղեցիկ յոգաւածով մը երկարորէն կը գրադի վնասակուսի ազնիւ և նշանում բանաստեղծութիւնով: Գանեսացի կը նամարի՝ և մեղի կը թուի իրաւամբ՝ թէ վիկտորիա Աղանուրն իսաւրիս ողջ բանաստեղծութիւններէն առաջինն ըլլայ, և արդի բանաստեղծներուն միջև լուսադոյն գիրքերէն մին գրուէ »:

Յանժուլլան ալ կը փափաքի որ առանձին հատարով լոյս տեսնեն Աղանուրի քնարերգականները « Ըսիս միշտ ինքնատիպ մտածումով և լքնադազեզ՝ քնարի մեւալն ու ունովը », և ն:

Ռոմէոյ Ա. Կալլենկա, 1903ի մայիս 28ին բանախօսութիւն մ'արտասանեց ի Բերուհիա Վիկտ. Աղանուրի բանաստեղծութեանց մասին, զոր արդէն մեծագոյն մասամբ թարգմանած էի Բաղմապէսի 1903ի, 10րդ թիւին մէջ. ուրկէ կ'արտատպեմ հոս.

« Վիկտորիա Աղանուր, կը գրէր Հենրիկոս Գասդէլնուովոյ, երբոր հաննարեղ դրագիտուհին հատորի մը մէջ ամփոփեց « ցիր ու ցան ծաղիկները, հիւսելու համար միակ պսակ մը ու դնելու համար զայն նոր գերեզմանին վրայ իր մօրկանը՝ որ գգուանքը եղաւ, պաշտումը եղաւ իր կեանքին », Վիկտորիա Աղանուր պէտք չունի ներկայացուելու: Իսկ այսօր, երեք տարի ետք առաջին տպագրութենէն, այսօր, կ'աւելցընեմ, ամենեւին պէտք չունի ներկայացուելու, այսօր, երբ իսաւրիս մէջ չկայ անձ մը՝ քիչ շատ մշակուած և սիրող գեղեցկին՝ որ կարգացած ու խոնոհած չըլլայ իր հատորը:

« Եւ ոչ իսկ իր քերթուածները պէտք ու-

նին մեկնուելու, վասն զի անոնց մէջ դա-
դափարներու բարձրութիւնը չի մթագներ
երբեք բացատրութեան յստակութիւնը, ահա
զօրութիւնը իսկական, մեծ բանաստեղծու-
թեան. բանաստեղծութիւն մը՝ զոր կ'ըմբռնէ
մարդ առանց չափազանց յոգնութեան մտքի,
որ կը խօսի սրտին ինչպէս և մտքին, և է
խոստովանութիւն մը անկեղծիկ՝ եռանդուն
զգացումներու, զգացուած տենչանքներու,
որոնք կը յայտնուին անբռնադրօս, որով և
կարող կ'ըլլան ունկնդիրը յուզելու: Եւ այս
բանիս մէջ Աղանուրը կը հետեւի արժանա-
ւորապէս իր վարպետին՝ Ծանէլլային: Որուն
համար (կը յիշէք) ըսաւ Գարտուչչի. « Ան-
կարելի կը թուի մեր դարուն համար, որ
նոյն իսկ երբ գեղեցիկը կը քաղէ, ճիշդով
մը կը քաղէ, կը կոտորտուի, կը նազի ու
կ'ընդողնէ Տրասոնի նման »:

« Այս դիւրութեամբ և յստակութեամբ,
բայց և շատ հեռի հասարակ պարզութենէն
որ արդիւնքն է մտածումի ոսնութեան և ոճի
անստուգութեան, նէ՛ աւելի քան ուրիշ բա-
նով՝ կը մօտենայ իր վարպետին: Ուրիշ տե-
սակէտներով կը հեռանայ անկէ: Կը խուսէ
անոր առջեւէն, կախարդուած վտանգաւոր
եղջերուաքաղերէ, յաճախ ստախօս երազ-
ներէ, զոր Ծանէլլա՝ Աստիքելլոյի քերթողը,
մեղամաղձոտ քահանայն, չճանչցաւ և չուզեց
ճանչնալ. երբեմն, ոգեւորուած հոգեկան ծա-
ծուկ ազդեցութեամբ մը, կամ բոմանդիկ
կերպով տփգունած հեռաւոր ուրախութիւն-
ներու յիշատակովը, երբեմն, քաջայանդուզն
այժմէութեամբ իր գաղափարին ու մտածու-
մին՝ կը գերազանցէ զանիկա:

«Անկէ դաստիարակուած, և ի բնէ յօ-
 ժարեալ՝ ներշնչումը ստէպ բարոյական վախ-
 ճանի մը յանգեցնելու, դիւրութիւնը սան-
 ձելով և ուղղելով արուեստով. նէ՛ հետեւելով
 այն նամբուն մէջ՝ զոր գծած էր «աջողակ
 հետեւողը բարինեան և մանծոնեան աւան-
 դութեանց, ձեւովը՝ դասական, թէև արդի
 մտածումով տողորուն», Վիկտորիա, իր
 քերթուածներուն մէջ այլաբանութեամբ կը
 ստուերագրէ յաճախ վարդապետութիւն մը,
 մտացածին անձերու ձայնովը, կամ իր իսկ
 հառաչովը կ'ողբայ՝ վարպետ ձեռքի յան-
 կարծահաս հպումներով դայն՝ որուն շէր կա-
 բօտինք ամենակարճ այս տքսորին մէջ ք,
 տեղի տալով յաճախ սրտի ձայնին՝ կը պատմէ
 դադտնի կռիւները հոգւոյն անկեղծ պար-
 դութեամբը անոր՝ որ ինքն իրեն, կը մտածէ
 վիճակը իր կեանքին, յիշելով կարճ ժամերը
 ուրախութեան, և երկայն ժամերը ցաւի և
 վշտերու. երբեմն՝ յանդուգն վարադաթեւ
 նախարանքով՝ որ անծանօթ մնաց իր վարպե-
 տէն՝ կը սլանայ ամենէն աւելի ազնուա-
 կան բարձունքը քաղաքական և մարդկօգուտ
 (umanitaria) բանաստեղծութեան. բայց
 միշտ, նոյն իսկ երբ այնպիսի նիւթեր երգէ՝
 որոնք շատ ծանր պիտի ըլլային առանց քեր-
 թողին համակրանքին, կը գրէ նէ այնպիսի
 նորութեամբ, և այնպիսի ներդաշնակու-
 թեամբ, հարստութեամբ պատկերներու, ըզ-
 դացումներու փափկութեամբ, որ նիւթը կար-
 ծես հրաշքով կը թեթեւնայ, կ'իջնէ ծանր
 գաղէն՝ որուն վրայ դրած են զայն փիլիսո-
 փաներն ու ընկերականները, և կու գայ խօ-
 սել մեղմօրէն մարդոց սրտերուն:

« Կը յիշէ՞ք՝ Ծանէլլայէն՝ իմաստասիրա-
կան և գիտական քերթուածները, այն՝ ըստ
Վարտուչչիի, « ընտիր և պանծալի թար-
մութեամբ, Վիրգիլօրէն գեղեցիկ » քեր-
թուածները, հռչակաւոր Գեղօմնի ինքեմորքն
բրածոյ, Սուեզի պարանոցին րացումը, Ման-
րադետ և Հեադետ, Բնութիւն և Գիտութիւն,
Ճարտարարուեստ, ինչպիսի բնականութեամբ
և պարզութեամբ կը բացատրեն ամենայան-
դուզն գաղափարները: Այսպէս եթէ առնէք
Աղանուրի թեմերի վարսամը, Պատշգամեն,
Լառքիւն, որոնց մէջ քերթողական մտածումը
յիրաւի կը դիմագրաւէ իմաստասիրական
մտածումի թեւերուն վրայ, պիտի գտնէք
բնականութիւն և պարզութիւն ամենախորին
յղացումներուն մէջ իսկ: Բայց Վիկտորիա՝
թէեւ իր վարպետին՝ որ կը պանծար իր
աշակերտուհւոյն վրայ՝ ունէր ջինջ պարզու-
թիւնն ու վճիտ ունութիւնը, և միտումը՝
ներշնչումը բարոյական վախճանի մը դար-
ձընելու, բայց՝ խօսելով Վասդէլնուովոյի
հետ՝ Վիկտորիա չթ հրաժարիր, և ոչ իսկ՝
եթէ ուզէր պիտի կարենար հրաժարիլ, իր
ուժեղ ու կորովի անձնականութենէն. և թէեւ՝
գուցէ չըլլայ իր քնարերգականներուն մէջ
հաս մը որ հաւասարի Ծանէլլայի երեք կամ
չորս շարադրութեանց արուեստագիտական
կատարելութեանը, բայց պիտի համարձակէի
ըսել որ Վիկտորիայի երանգապնակը աւելի
բազմերփեան է, իր զգացումը՝ աւելի հոծ,
և իր մտածումը՝ երբեմն՝ աւելի խոր: Իր
տողերուն մէջ միայն միտքը չէ որ կը խօ-
սի, կը խօսի նաեւ, և ստուգիւ յաճախակի,
սիրտը, և ամէն մէկ տունէ կը բուրէ ան-

ճառելի բոյրը իր զգայուն հոգւոյն, քնքշելի գգուանքներուն իր սրտին: Տխրանայլ շունչը սիրոյ կու տայ իր քերթողական գործին կենսական ջերմութիւն մը՝ որ կը պակտէր Մանէլային. կ'երգեն իր քերթուածները ինչպէս Վարսամի զարմանազործ զօրութիւնը, մարդկային փառամոլութեան անիրաւութիւնը, կ'երգեն նոյնպէս զարնանային իրիկուններու զմայլանքը, երազները սիրահար հոգեակներու, սիրական ձեռքի մը սեղմումը: Կ'երգեն յոյզերն ու գորով: Մարդկային կեանքին յաւիտենական այս հակասութիւնը, խնդութեան և արցունքի այս աղբերակը, ցանկալի և ահարկու, փարելի և տառելի, և հուսկ ապա ողբալի՝ իրրեւ կորսուած մեծ քաղցրութիւն մը:

« Եւ իկտորիա չէ՛ այն քերթողներէն որոնք մթին և ասեղծուածային այլարանութիւններով, պարբերութեանց անսովոր դարձուածներով, մոռցուած բառերու խճողումներով, կը ջանան պարտըկել իրենց մտքին սնամէջ զատարկութիւնը արուեստական փքացուռոյց կերպերով: Ան՝ անոնցմէ չէ՛:

« Իր քնքուշ հոգին, հազիւ շուրջը դարձուցած երիտասարդական նայուածքը, գուշակեր է անհուն տխրութիւնը մեր այս կեանքին: Փորձը աւելի եւս պարզեր է թաղծոտ տեսիլքը. առոյգ հանճարը խոկացեր է ճակատագրին միայ յաւիտենական այս ողբերգութեան. և երգեր է դաշնակաւոր ձայնը: Աչքերն ալ՝ որ գիտեն՝ գոգցես աստուածային շնորհիւ՝ հարցաբանել զաղտնիքը երիտասարդ տունկերուն ու Ապրիլը կը ծաղկաւետեն, զաղտնիքը աստեղազարդ գիշերներուն,

չացեր են. բայց ոչ լացը յուսահատութեան.
անոր՝ որ իր առջեւը չի տեսներ ուրիշ բան՝
բայց եթէ խաւար աղջամուղջ, այլ մեւամաղ-
ձիկ լացը անոր՝ որ կը տեսնէ ցնդիլը շատ
մը յոյսերուն, ոչ ամենուն: Մեծ է խտիրը,
տեսարք, որ կայ, ռոմանդիկ տխրութեան և
յոռի տեսութեան միջեւ:

« Իր բանաստեղծութեան մասին կը գրէր
Տոմենիդոյ Ախամբուի. « Ընթերցումդ աւար-
տելուդ՝ մխուած կը մնաս սուրբ կախար-
դանքի մը մէջ, որուն դէմ ի դուր է մաքառիլ,
վասն զի արդի մտածումին սքանչելի յայտ-
նութիւնները կը համառօտէ, վասն զի իր
մէջ կը ծրարէ մեր քաղաքականութեան թա-
քուն խորքերը, գերագոյն նրբութիւնը, մտա-
ւորական վհատութիւնը, բարւոյ եռանդը և
արհամարհանքը՝ ռամիկ տիրապետութեանց
դէմ: Քանի՞ տարի է որ մեր մատենագրու-
թիւնը չէր արտադրեր գեղեցիկութեան այս-
պիսի հրաշակերտ մը: Ո՞ր դարը ելլելու ենք՝
գտնելու համար քոյր մը՝ մեծագոյն՝ քան
այս ամենանոր հետազօտիչը սրտերու: Իր
և ուրիշ արդի գրագիտուհիներու միջեւ կար-
ծես աստեղային միջոցներ կան. իր և հինե-
րու միջեւ կը հոսի ընդարձակ լեթէ մը, ուր
ներշնչուած գեղեցիկ գլուխները կը ննջեն
հանդարտօրէն՝ աստղերուն աղօտ շառայլովը:
Իրենց բանաստեղծութիւնը, չափաբանու-
թիւն մըն է կամ ընկերական տեսութիւննե-
րու, փաղաքշտ քնքշանքներու, ամենօրեայ
տարփանքներու, կամ պատմական յիշա-
տակարան մը՝ որ երբ բաղդատուի՝ կրնայ
մեծագոյն արժանիք մը տալ այս քնարերգա-
կաններուն: Յիրաւի, մեր քնարերգութիւնը

քիչեր ունի որ կ'ապրին, որոնց վրայ ամէն ազգ պէտք է նախանձի. Գարտուչի, Քիարինի, Կրաֆ, Բաւքուլի, Ֆօկացցարոյ, Մացցոնի, Մարրատի, Բանցաքքի, Տ'Անունցիոյ. արժանի են յիշուելու նաեւ Կրացիա Բիէրանդոնի-Մանչինի, Ալինդա Պրունամոնդի, Ատա Նէկրի. բայց եթէ ունի Աղանուր աշխոյժ կորովը ոմանց, վճիտ պարզութիւնը, յանգերու ճոխութիւնը, պատկերներու ինքնատպութիւնը, կը յաղթէ միւսներուն այն սրբազան կրակովը՝ որ կը հասեցընէ երակներուն մէջ խորհրդաւոր սարսուռ մը, այն անսահման սարսափելիովը՝ որ անհունը կը խորհրդանշանէ: Կրնայ ըսուիլ իր հանճարին համար.

«Il sait qu'il est aiglon, le vent passe, il le suit.

«Գիտե՛ թէ արծուի ձագ է, կ'անցնի նմի, ետեւէն ինք»:

«Քաղցր է ուրեմն երգը Վիկտորիա Աղանուրի, քաղցր՝ թէեւ մելամաղձիկ ծրարի մը մէջ պարուրուած, թէեւ ծրուած խորհրդաւոր ստուերով մը՝ զոր չեն կարող բացատրել իմ խօսքերս. Aussi malaisée à définir qu'à oublier. Որովհետեւ քնքուշ քերթուածները քերթողներուն՝ որոնք՝ նման Աղանուրի, գիտեն սքանչելապէս բարեխառնել իրականը դադափարականին հետ, տեսնուած իրերը երազուածներուն հետ, որոնք կը տեսնեն երկիրս՝ ոչ ինչպէս կ'երեւի ան ռամկին, այլ, պիտի համարձակիմ ըսել, իրենց հոգիին մէջէն, իրենց հոգւոյն ջինջ լուսովը լուսաւորուած, կ'ըսեն, անոնց բուն նշանա-

կութեան ուշադրութիւն դնողին, շատ բաներ, զոր նոյն իսկ խօսքերը չեն կարող բացատրել: «Il y a bien des choses inconnues qui entrent malgré tout» կ'ըսէ Մեդեուինք: Բառերը կը նկարագրեն իրերը այնպէս ինչպէս մենք կը տեսնենք զանոնք. բայց ամէն իրերու երկրորդ, խորհրդաւոր բնութիւնը՝ չի տեսնուիր, կը մտառուի. և միայն երբեմն՝ հոգեկան ինչ ինչ մասնաւոր պայմաններու մէջ. և այսպէս՝ ինչպէս որ կը վրիպի մեր խեղճ զգայարանքներէն, կը վրիպի նաեւ մեր նկարագրական արուեստէն. բայց մեծ քերթողի մը տողերուն մէջ կը գուշակուի, կը զգացուի: Կ'երեւի և կ'անհետանայ եթէ ջանանք կեցընել, թիթեռնիկի փափուկ թւերուն պէս, մասներուն մէջ կը չքանայ, որով ի դուր քերթողական գործի վրայ խօսող մը կը ճգնի գաղափար մը տալ անոր մասին:

«Աղանուրի քերթուածներուն մէջ իրերու խորհրդաւոր այս հոգին կը զգացուի զգայնութեան, մտառութեան այնպիսի նրբութեամբ, որ շնորհուած է միայն ընտրեալ հոգիներուն. և կու տայ ամբողջ քերթողական գործին (չեմ գիտեր թէ քերթողուհին գոհ պիտի ըլլայ ըսածիս) ռոմանդիկ ստուեր մը, որուն վրայ ես, ուրիշները թող մտածեն ինչպէս որ կ'ուզեն, չեմ յագենար զարմանալէ:

«Գրքին առաջին մասը ինչպէս կ'ըսէ խորագիրը Leggenda Eterna-Յաւիտենական Զրոյց-քերթուած է սիրոյ. դժբախտ սէր, ի

դերեւ ելած յոյսեր, կորսուած ուրախութիւններ, Պիտի զգաք այս քերթուածներուն փափկութիւնը: Առաջինէն մինչեւ վերջինը՝ երկայն հառաչ մը կը թուին: Պիտի զգաք անպատմելի տխրութիւնը յուշերուն, երջանիկ անցեալին: Պիտի զգաք մեկամաղձութիւնը կարճ ժամուն, վասն զի գիտէ թէ պիտի սրանայ: Եւ յետոյ, հեռեւելով հատորին, Միջանկեալին—Intermezzo—մէջ պիտի գտնէք հին արդելոցի մը անդորրութիւնը. ամայի միայնութիւնը, աշնան անձրեւը, դարնան քաղցրութիւնը: Յետոյ Զարթնումին—Risveglio—մէջ, ուր դրուած են ամենէն կորովի բանաստեղծութիւնները՝ անդուլ ճիզը մարդոց որոնք կը տքնին ելլել վեր փառքի լեռը, մեծերուն ցնորքը, մահուան անգութ քմահաճոյքը, խորհուրդը խոր գիշերուան: Չայները խոր գիշերուան: Շիթ շիթ ծորումը աւիշկին՝ կոնդերուն մէջ: Պտուկներուն բացուիլը: Ծովուն ողորը: Մարդասպան ծանրաշնչութիւնը ճաշիճներուն: Պիտի մղէք նայուածքնիդ անտառի մը մէջ՝ ուր կը բնակի վհուկ կին մը. հին ամբոցի մը մէջ՝ ուր կը վխտան երազական հոգեգէշներ: Եւ երբ ձեր հոգին հետեւի քերթողուհոյն հոգիին հրաշալի այն ուղեւորութեան մէջ, տողերուն քաղցրաճնշակ երաժշտութիւնը, երաժշտութիւնը մերթ յամր մերթ շտապուն, մերթ տխուր մերթ դուարթ, մերթ տկար մերթ զօրաւոր, այնպէս ինչպէս կ'ուզէ գաղափարը, պիտի բարձրանայ ձեր ականջին, հաճոյական, վճիտ աղբիւրի մը կարկաչին նման, ականակիտ աղբիւրի մը, որ՝ ես կը մաղթեմ՝ շատ և շատ տարիներ պիտի պատմէ

տակաւին ուրիշ առակներ մեզի՝ որ այնքան
կը սիրենք զինքը, ուրիշ խօսքեր հշմարտու
թեան և երազանքի»:

.

Favilla (Կայծ) թերթին խմբագիրը, Լ.
Տիրերի, տարւոյս մարտի պրակին մէջ՝ բա
նաստեղծուհւոյն նկարովը՝ գեղեցիկ և նոր
ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց, և է
հետեւեալը:

« Եթէ Վիկտորիա Աղանուր Բոմբիլի գրած
ըլլար կամ գրէր Յիշատակներու գիրք մը,
ասի անտարակոյս արուեստի գործ մը պիտի
ըլլար... Ինչ Յռչագիրք կրնանք երեւա
կայել որ գրէր, կամ գրած ըլլար, համա
րինք թէ՛ մասամբ: Բայց յանդգնութիւն
պիտի չըլլար կամ ստոյգ յիմարութիւն՝ երե
ւակայելը գործ մը՝ որ գուցէ և ոչ իսկ մտքէ
անցած է, որ հաւանօրէն պիտի չգրուի
երբեք, կամ՝ եթէ գրուած իսկ է, պիտի
չչնորհուի հասարակութեան մտաւորական և
հետաքրքիր ցանկութեանը:

« Վասն զի քննադատը՝ որ նպատակ ունի՝
ըստ կարելոյն՝ բանաստեղծին ու անոր գոր
ծին ոգին ըմբռնելու, անոր ներքին յօժա
րութիւններուն, ներշնչումի աղբիւրներուն,
արուեստագիտական գեղեցկութիւններուն
գաղտնի ու անբացատրելի պատճառին և
անոնց հմայքներուն խորը թափանցելու, մեծ

օգնութիւն մը պիտի ունենայ՝ երբ ցուացած տեսնէ՝ ինչպէս հայլիի մը մէջ՝ բաց ի ֆիզիքական ձեւերէն, հոգեբանական բնագործմաները, բանաստեղծին բնաւորութիւնը, միտքը և զգացումները, կարենալ տալու համար ընթերցողներուն անթերի և բանաւոր դատաստանը գործին՝ որուն վրայ կը խօսի։ Մէկ խօսքով, բարեբաստութիւն մը պիտի ըլլար քննադատին համար, եթէ ձեռքն հասնէր բանաստեղծին ներքին Յուշատետրը, որուն վրայ դատաստան կտրելու կոշուած է։ Առ ի չգոյէ այդպիսի յիշատակարանի, անհրաժեշտ է գրքին դիմել, գործին՝ որուն մէջ կը հայելանայ գրողին հոգին։

Ե Որով ոչ միայն քննադատները, այլ նաեւ ընթերցողները՝ որոնք՝ իրենք ալ քննադատներ են և յաճախ լաւագոյն (թէեւ առանց ի պաշտօնէ ըլլալու), իրենց ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնեն այն կէտերուն վրայ՝ որոնց մէջ գրողն ինքն իր վրայ կը խօսի, իր օրախօսութիւններուն և իր տազնապններուն, և կամ հեռուէն կասկածիլ կու տայ, որ այս ինչ անձի մը տակ ուղած ըլլայ ինքզինքը ակնարկել և իր դէպքերը։ Ուրեմն տղայական և անմիտ հետաքրքրութեամբ մը չէ որ կը մղուի ժողովուրդը ճանչնալ փափաքելու ամենափոքր մանրամասնութիւններն իսկ որոնք կը վերաբերին իր նախասիրած մէկ գրագէտին կամ արուեստագէտին. և յիշաւի եթէ խնդիրը հռչակաւոր և իրեն սիրելի անձի մը մասին չըլլար, փոյթն ալ պիտի չըլլար. բայց իր գիտնալու այս փափաքը առաջ կու գայ այն յոյսէն՝ թէ պիտի գտնէ ան այդ լուրին մէջ՝ թէեւ փոքրիկ եղելու։

թեան մը, գործին աւելի դիւրին մեկնութիւնը, աւելի ճշգրիտ թարգմանութիւնը, որ կարծես շողալ կը թուի անոր առջեւ աւելի կենդանի և աւելի խօսուէն, աւելի ամբողջ, աւելի որոշ, երբ յայտնի են իրեն՝ զայն շարադրողին կեանքն ու զգացումները:

« Երբ ենթակայական (subjectif) բանաստեղծներու վրայ է խնդիրը՝ անկարելի չէ յաջող մէկ վերակազմութիւնը իրենց ներքին ոգւոյն, և Աղանուր գրեթէ իր բոլոր երգերուն մէջ ենթակայական է: Եթէ փոխանակ քննադատական—կենսագրական փառքիկ ակնարկներու՝ զոր առաջադրած եմ գրել՝ երկայն աշխատութիւն մը պատրաստելու դիւրութիւն ունենայի, անկարելի պիտի չերեւար ինծի, անոր ոտանաւորներուն օգնութեամբը՝ իր հոգւոյն գծերը վերարտադրելու, որոնք իր իսկ յայտնութիւններէն կը ցայտեն: Չեռնարկը դժուար պիտի ըլլար, վասն զի խնդիրը նիւթական աշխարհին գոյներն ու գծերը գործածելը պիտի չըլլար, այլ բոլոր գաղափարներու, զգացումներու և երազներու վերացական աշխարհի մը: Դժուարին՝ այո՛, բայց ոչ անկարելի: Առ այժմ՝ պիտի ջանամ ցուցնել ընթերցողներուն Յաւիտենական Ջրոյցին հեղինակուհւոյն աւելի յատկանշական և աւելի ցայտուն ձիրքերը, որոնք՝ ինծի կը թուի՝ վրիպած ըլլալու են իր բոլոր քննադատներէն*:

* Անոնցմէ մին, Gaston Choisy, այն գաղափարներն է՝ զոր ստորեւ առաջ պիտի բերենք, ակնարկած է անոր, բայց մեզի կը թուի որ չառած է անոր արմէն ու կարեւորութիւնը:

«Վիկտորիա Աղանուր քնարերգական անստղիւտ խառնուածք մըն է. իր ոճը ջղուտ է, կենդանի, իսկատիպ. իր մտածումը և իր պատկերները յանդուգն են, իր նախադասութիւնը՝ յաճախ քանդակեայ՝ միշտ ինքնաբուխ և վճիտ, խորշող թացիկ նրբութիւններէ. արդի՝ առանց նոր ձեւապաշտներու (manieristi) և նոր անկածներու (decadenti) յիմարութիւններուն, իր ոտանաւորը միշտ ոտանաւոր է, կերպակերպ, սահուն, աշխոյժ, ինքնաբուխ. իր քնարին գերիշխան լարը՝ սիրոյ լարն է, և անկէ դուրս կորդած ձայնները՝ դրուպատուրի հառաչներէ ու ողբերէ աւելի՝ խոցուած հոգւոյ ճիշեր են, որոնք կը տարածուին ու արձագանգ կը գտնեն բոլոր ազնիւ հոգիներուն մէջ։

«Նրբ վիշտը կ'ընկճէ զանի, ալ ոչ մէկ բանի հոգ չ'ըներ, այլ կը գոչէ։

. Բայց Բնշ փայթ

Ի ինձի, Բնշ փայթ արուեստին, խոցերուն

Ճշմարտութիւնը, Աւուր և միտկ

Ճշմարտութիւն՝ յիշատակաց մշտական

Տանջանքն է այս...»

«Սիրոյ լարէն դատ՝ ուրիշ ալ ունի տնիկա. գութը՝ դէպ ի թշուառները, դէպ ի տկարները, չարշարուողները, և խրոխտ արհամարհանք մը դէպ ի բռնակալները։ Կան քանի մը էջեր, աշնքան առլի սլաքաշեւտ նետերով անիրաւութեանց դէմ մարդոց և օրէնքներուն՝ որ մեր օրով զանոնք կը կառավարեն՝ որ արժանի են ծաղրուած, ոտնակոխ և հեծող ամբոխին երախտագէտ հիացմանը։

« Իր շանթաւարող կշտամբանքները նախ-
ճիրներու հեղինակներուն դէմ, թնդանօթի
հերոսներուն դէմ, որոնք կուրցած են իշխա-
նութեան ու աշխարհակալութեան անմիտ
դինովութիւններով, կարող են տիեզերական
եղբայրութեան նոր գաղափարներու առա-
քելներուն միջեւ վաստակիլ անոր առաջին
աթոռներէն մին: Իր «Եսայի» երգը մարդկ-
օգուտ (umanitario) քերթողներուն մինչեւ
ամենաբարձր գահոյք մը կը շնորհէ իրեն,
ոչ իտալիոյ միայն, այլ քաղաքակիրթ աշ-
խարհին: Իր նախասիրութիւնը անիծեալ
«Եսայի»ին համար՝ անդրանկութենէն կո-
ղոպտուած ու դատապարտուած՝ նենգաւոր
կերպով իր Յակոբ եղբորմէն յետադասուե-
լու, կը պարզէ մեզի որ անոր աչքին՝ անի-
րաւութիւնը երբեք չ'արդարանար, և թէ
հարստահարուածները՝ նենգուածները, նոյն
խակ երբ օրէնք ու կրօնք հակառակ են անոնց,
չեն դադրիր ունենալէ անոր համակրութիւնն
ու նախասիրութիւնը:

« Թոյնիկն սադրանքը քերթուածին մէջ
դառն ու կծու դատապարտութիւն մը կը
գտնենք այն օրէնքներուն դէմ՝ զորս հզօր-
ները դրած են տկարներուն շալակը, աւելի
քանի մը առանձնաշնորհեալներու շահերուն
ի պաշտպանութիւն, քան թէ ամենուն. որմէ
անոր մէջ կեանքի մեծանձն արհամարհու-
թիւն մը, և գրեթէ թովչանք մը՝ զգացուած
մահուան համար, ըղձացուած՝ իբրեւ վախ-
ճանը այնքան կեղծաւորութեանց և այնչափ
աղէտներու:

« Հրաշալի է Պատշգամէն երգը: Գիշեր է.
նէ՛ պատշգամին վրայ՝ կը նկատէ աստղա-

զարդ երկինքը, կը հիանայ տիեզերքին ան-
զորբութեանը վրայ, երբ ահա

. Կառկածոս

Կը հնչէ փող մ'անգարբութեան
Մէջ խոր.... Լաւթիւնը, բռնի քունն,
Հոծ սենեկի մը ծանր շունն,
Հնչիւնն ասուք է կը պատմէ
Գիշերսուն....

« Այն ատեն կարեկից կ'ըլլայ նեխաճու-
ղինուարանոցներու մէջ փակուածներուն վը-
րայ, ու անոնց դառնալով՝ կը գոչէ.

Ո՛վ եղբայրներս, ինչո՞ւ ձեզմէ
Կը խըշն այս մամուս քաղցրիկ
Արբեցութիւնն. ուրիշն ինչո՞ւ
Պիտ աւելի հանգարարէն
Վայելէ դոյն. ինչո՞ւ պիտի՝
Անպարտապար՛ թըշնամիէ
Չգիտէ, զոտոյ հրաւերներէն
Կամ կըտպայքէն մպոփուրդին
Կամ հալածչաց բուսն թափէն,
Ի՛նչ, թէ անոր՝ յիմարութիւնն
Յաղթէ, ինչն ալ նոր ստացուածոց,
Եւ աւելի լոյն տէրութեանց՝
Կարենայ ինչն ալ հրշակել՝
Լուսն ազդերուն՝ որսառմի
Բարբառներով. և ունենայ
Պատրաստ ըզձեզ, ո՛վ եղբայրներ,
Երիտասարդ բոլոր արիւնը
Թափելու, և լսն պառտա
Մայրերը, լոյն ձեռ արիւրդն
Ու նախելիքներ մաղթէ բոլոր
Աշխարհի, Ո՛վ անմեղ աստղեր,
Լուսակարկաշ աստղեր, ըսէ՛ք.
— Ամբարիշտ զործ չէ՞ տսիկա.
Չէ՞ աւելի վայել յամբուշ
Գազանազոյն գազաններուն
Քան թէ մարդոց՝ բարձր մշտցով՝
Որոնց առջեւ լոյս կը սըփռէ
Բանն՝ երկրաւոր ցոյցին մէջէ...

և ոչ միայն կ'ողբայ տեսնելով այնքան երիտասարդներն՝ որոնք կորցուած դաշտերէն ու գործարաններէն, և դինուած՝ խողխողելու համար իրենց ուրիշ եղբայրները, բայց կը նակատի նաեւ աւելի զժուարին հարցերու դէմ:

... Ո՛վ տաղեր տմբիծ ու ջինջ,
Դուք լաւ դիտէք որ տառնց այս
Փառքի մոլի ծարաւներուն
Վտախտարակ ժանտ հոսակէն,
Որ դարերէ ի վեր լեցնել
կը չըրգի միացը մարդերուն,
— Մարդկային այս վըհերն անյայտ, —
Պիտի կըրնար իւրաքանչիւր
Ոք ունենալ պատառ մը հաց,
Ունենալ շիթ մը սէր, տառնց
կըտիւներու, տառնց զըմէ
Խըժզըժութեան և զըժընդակ
Գերութեան: Չէ՞ աշխարհը այս.
Արեւն ամէնցը չի տալցներ,
Չի՞ հասունցներ հունձքն ամենուն
Համար...

« Եւ որովհետեւ իրկրի վրայ խաղաղութեան և մարդկային եղբայրութեան վարդապետութիւնները տարածողներուն թշնամիները՝ պատճառաբանութիւններէ աւելի, նախատինքներով ու ծաղրով է որ կը կռուին անոնց հետ, ուրիշ գեղեցկագոյն երգի մը մէջ « Սյգը », կ'ըսէ նէ:

Քու հըշմարիտ հետեւողաց դուռք մ'ուրիշ
կը կըռուի այսօր մշտածման ղէնցերով.
Բայց թանձր մէջ մը կը պատէ սըրտերն, ո՛հ,
Բայց աւելի քան այն տառն, ո՛վ Յիսուս,
Անգուիթ են քու որդիքդ, ու լին դադրիւր դեռ
Անարգանքի փայտին վըրայ վառչըւէր
Բեւեռելու քիչ բայց հըզօր ղինուորներդ,

Որք կ'արտառան անգուշ երկրի տկանիքն.
 — Վ՛ա՛յ ձեզ որ ձեր եղբայրներուն ուսին վրայ
 ջնջ վարանիք անկոթ բռններ գընկու.
 Բռններ՝ որոնց ժանրութենէն կը ստակայ.
 Եղուէ՛ք ձեզի որ կը մերժէք աղօթքներն
 Ու կը կտրուէք այրիներուն խոնարհ յարկն.
 Անմիտք եւ կո՛յրք. Վ՛ա՛յ եւ եղուէ՛ք ձեզի բիւր՝
 Որ շիրիմներ ու կոթողներ կը կանգնէք
 Մշտածուծի կըսկաներուն, ու կ'ըսէք.
 Ո՛հ, մեզք ձեռքէ՛րը մեր յիշէք աղտեղեր
 Անոնց արեան մէջ, եւ ստկայն հանապաղ
 Գազափարի քարոզներուն կը պարսէք
 Անարգանքներ ու քարուակոծք: —

Մ՛տ է այդն,
 Հո՛ւն ան ելէք — կը գոչեն գետ ու կ'երթան
 Առաքեալներն լուսոյ ու գետ իջող ձօն
 Կ'ընկուցին ծագքն, ու գէտ ի խա՛լը կ'երթան
 Գետ անդիկներ...

« Ու այդպիսի զգացումներ, այդպիսի տաք
 ու խորունկ համոզումներ կը գտնենք այն-
 պիսի դրադիտուհւոյ մը մէջ, որ ծննդեամբը,
 ընկերական հանգամանքովը, հարստութեամ-
 բը, ազգականութիւններովը՝ նշանաւոր է.
 ուստի և մեծագոյն արժանիք ունի և մեծա-
 պէս դրուատելի է:

*

« Վիկտորիա Աղանուր ծնաւ ի Վենետիկ*
 կոմս Եղուարդէն և կոմսուհի Յովսէփինա,
 յէն, որոնք սերած են երեւելի, հարուստ,
 հին ընտանիքէ՝ պարսիկ** ծագումով, որ

* Սխալ է այս տեղեկութիւնը. Վիկտորիա Բառուս
 ծնած է:

** Այս ունով Վիկտորիայի մայրն ալ պարսիկ (!) ծա-
 դում ունի, որ անտեղիներուն անտեղիքն է: Վիկտորիա,
 որոշակի իր նոր ազգութիւնը չյայտնեցով, այլ և այլ
 թիւր կարծիքներու տեղի տուած է. կոչուած է ճշգիւ,

ապա վենետիկեցի եղած է շարք մը բարեգործութիւններով: Աշակերտուհի եղաւ նախ Ծանէլլայի, և յետոյ Նենչիոնիի, որոնցմէ սորվեցաւ գրելու արուեստը, գալով բովանդակութեանը՝ զայն ինք իրմէն հանեց դուրս:

« Իր քերթուածներէն շատերը թարգմանուած են ֆրանսերէն, անգլիերէն, գերմաներէն, սպաներէն, և հիմա Յաշիտենակեան ջրոյցին ամբողջական թարգմանութիւնը կը կատարուի հայերէն լեզուով:

« Իր Յաշիտենակեան ջրոյցին հրատարակութիւնը կատարեալ գրական դէպք մը եղաւ: Ուրիշ շատ գործեր՝ ցանուած այլ և այլ Հանդէսներու մէջ, Յաշիտենակեան ջրոյցին առաջին և երկրորդ տպագրութենէն վերջ, և զորս կը մաղթենք ըստ կարելոյն և շուտ հաւաքուած տեսնել, կը պարզեն՝ ըստ կարծեաց շատերուն, որոնց կ'ընկերեմ և ես լի համոզմամբ, որ իր արուեստը վերելքի մէջ է, մանաւանդ մտածումի յարաճուն կորովի ու ժեղութեամբ:

« Յաշիտենակեան ջրոյցով զբաղողները խիստ շատ են, բայց հոս մէկին դատաստանը միայն պիտի բերեմ, Մարրատիին, վասն զի Մարրատի կորովի քննադատ ըլլալէն զատ, ամենաքաջ ալ բանաստեղծ է: Ահա.

«... Իտալական արդի բանաստեղծուհիներուն միջեւ՝ առաջնութեան պատիւը ալ վիկտորիա Աղանուրի կը պատկանի... Յաշիտենակեան ջրոյցին վրայ շատերը խօսեցան

պարսկ, անգղիացի. միշտ միայն Արեւելք, Արեւելեան բացառութիւնները չեն բաւեր: Արեւելքի մէջ միայն հայը չէ որ կը բնակի:

արդէն և այնպիսի գովեստներով, որ ինծի աւելցնելու նոր բան չի մնար, բայց միայն ստոյգ հաճութեամբ մը հաստատել յաջողութեան օրինաւորութիւնը... Գաղափարական նութիւն (idealità) մը միշտ վսեմ ու լուրջ, կազմութիւն մը ճշգրտութեամբն ու պարզութեամբը՝ անթերի: Ուստի Վենետիկցի բանաստեղծուհին արուեստագէտ մըն է շատ բարձր՝ բոլոր մեր արդի ամենէն աւելի նշանաւոր բանաստեղծուհիներէն:

« Աննիէ Վիւանդի աշխոյժ հանճարեղութիւն մ'ունի, բայց ձեւովը՝ շատ խեղճ. և Ատա Նեկրի՝ որ քնարերգական թափ ունի՝ չունի բաւական արուեստ զայն սանձելու և արդիւիւրու որ ստէպ հակարանաստեղծական երկարաբանութեանց մէջ չզլտորի: Աղանուրի քնարերգականներուն մէջ ուրիշ բնադրոշմ մ'ալ կայ հիւանալի և սիրուն, որուն երեւումը փափաքելի է տեսնել կանանց բանաստեղծութիւններուն մէջ. իդայնոսթիանը (femminilità), ինչպէս կ'ըսուի այսօր, և ոչ թէ թեթեւամիտ իդայնութիւնը հէք լարա կոմսուհւոյն, և ոչ ալ շափաղանց քմայքոտ (capricciosa) իդայնութիւնը Վիւանդիի. այլ իդայնութիւն մը ամօթլեւած և խիստ, կրքոտ և ազնիւ, որ կարծես ներքին բոյրն է Վիկտորիայի բանաստեղծութեան, և իրբեւ կնիքը՝ իր քերթողի անձինն: »

« Նաեւ Գարտուչչի* մեծ համարում ունի

* Իտալիոյ — և ըսեմք նաեւ բոլոր արդի աշխարհի — ամենէն մեծ բանաստեղծն է՝ Իտալացւոյ մէջ իր նմանը գտնելու համար՝ պէտք է հլլել մինչեւ Լէոնարտի ու Տանգէ:

Աղանուրի վրայ, այնպէս որ երբ ամուսնացաւ նէ Կուխտոյ Բամբիլիի հետ, Փարտուշին գրեց Վիկտորիայի. « Մտերիմ մաղթանքս ի հոգիէս կը թռչի վրադ, ապագային վրայ: Այսուհետեւ կեանքի կռիւները կը կռուիս՝ կռթնած աղնուական և հզօր բազուկի մը, որուն արժանի էիր. մրցանակդ՝ Մուսաներուն քովն է: Ave et salve, anima dulcissima. GIOSUÈ CARDUCCI ».

« Օտարներէն՝ որոնք անոր վրայ խօսեցան և որոնք նոյնպէս բազմաթիւ են՝ Կատոն Շուազիի կտորը միայն պիտի բերեմ, *Revue*ին մէջ հրատարակուած, որ է հետեւեալը.

« Օրիորդ Աղանուր դեռ նոր հրատարակեց « Յաւիտեանական Զրոյցը » Քերթուածները յաւանախ այնպիսի քնարերգութիւն մ'ունին, որուն գաղափարը շունի մարդ: Անոր բանաստեղծութեան մէջ կայ դառնութիւն, բարկութիւն, խեղութիւն: Սակայն բոլոր « յուստեսութիւնը » չի դիմանար հինգ վայրէկեան աղուոր արեւի մը, ու այն ամենէն « ոչ ինչ կը մնայ ապրիլի առտուան մը անուշակ քաղցրութեան հանդէպ:

« Ուրեմն, ոչ ինչ Ատա Նեկրիի մը պինդ և կարծրութենէն. ոչ ինչ Լէօբարտիի մը « վերջնական անհնարին թախիծէն:

« Բայց եթէ գերազանց քերթողը ան է՝ « որ իր հոգին ամէն հովերու կը յանձնէ, « և որուն սիրտը կը թրթռայ բացէն եկած « ու է դոյզն շունչէ, Օրիորդ Աղանուր բանաստեղծ է վեհագոյն աստիճանի »:

« Վիկտորիա Աղանուրի վրայ իտալական և օտար անթիւ թերթեր խօսած են. ոչ մէ-

կին մէջ սակայն կրցած էի անոր ծննդեան
թուականը գտնել*։ Ուստի փափաքելով տե-
ղեկութիւն մ'առնել այդ մասին, աչք առի
բուն իսկ կոմսուհի Վիկտորիայի հարցնելու,
և նէ պատասխանեց. « Գիտէք դուք որ Տի-
կինները կը լռեն կամ կը ստնն միշտ այն
թուականը։ Լաւ, ես պիտի ըսեմ Չեզի որ
Ամերիկայի թերթ մը՝ հրատարակելով իմ
մէկ նկարս, ներքեւը շատ քաղաքավար դո-
վետներ գրեց, ծննդեանս տարին 1868ին
հաստատելով... Կը խոստովանիմ Չեզի՝ որ,
թէեւ ոչ ամենաձիշդ (non rigorosamente
esatta), այն թուականը ինծի շատ հաճոյ
անցաւ, և եթէ դուք ուզէք կրկնել զայն,
ոչ ոքի գէշ պիտի ընէք, ինծի՝ հաճոյք։ Եթէ
արժան դատէք՝ կրնաք հրատարակել այս իմ
պատասխանս, որ պիտի նպաստէ՝ զիս ու-
րիշ հետազոտութիւններէ ազատելու։ Կը
ժպտի՞ք։ Ե՛ս ալ »։

« Եւ արդ, ազնուուհի Տիկինոյ Հաճոյք բնե-
լու համար, կ'ընդունիմ Ամերիկայէն եկած
տեղեկութիւնը, նոյնը ընելու են նաեւ ըն-
թերցողներս։ Ականջը օ՛ղ կենսագիրներուն։

« Այսու հանդերձ, ամենահաւատարիմ
լուսանկարը՝ որով զարդարուած է Favilla-ի
այս պրակը, պիտի նպաստէ՝ ամէն մեկնու-
թենէ աւելի՝ ցուցնելու որ բնութիւնը շոայլ
մայր մը եղած է երեւելի բանաստեղծու-
ւոյն հանդէպ։ Պայրընի նման, ժառանգեց

* Եզուածագիրը ծանօթութեան մէջ 74է աւելի
միայն խառնրէն թերթերու և լրագիրներու անունները
կը դնէ. և 17 այլ և այլ լեզուներէ, որոնք զբաղած են
Վիկտորիայով։

նէ ազնուականութիւն, հարստութիւն, գեղ,
հանճար. ուստի և չէր կարելի հռչակաւոր
չղառնար Ասամենուն վրայ աւելցուցէք ան-
համեմատ սիրելութիւն մը ու բոլոր հրա-
պոյրները ձենեակեան շեշտին, որ զանի
համեղ խօսող մը կ'ընեն, և կիսադէմքը պիտի
ամբողջանայ »:

*

Յաւիտենական Զրոյցին առաջին տպա-
գրութիւնը քիչ ատենի մէջ սպառեցաւ, և
երկրորդ տպագրութիւնը հրատարակուեցաւ.
Հետեւեալ քանի մը դատաստանները զոր մէջ
կը բերեմ՝ կատարուած են երկրորդ տպա-
գրութեան առթիւ:

* * *

« Տարօրինակ գիրք, շքեղօրէն խօսուն, և
սակայն լեցուն մարդկային ճշմարտութիւն-
ներով, կնոջական խոստովանութիւններով.
Թանկագին խոստովանութիւններ՝ զորս չա-
փական արտայայտութիւնը կը թոյլատրէ
խրոխտագոյն կերպով փակ հոգիներուն: Եթէ
բանաստեղծուհւոյն անունը (արդէն հռչա-
կաւոր դարձած) ճակատին վրայ չըլլար, այլ
և այլ էջերու մէջ կարելի էր տարակուսիլ՝
զգացումին ու ձեւին առնական կորովին
պատճառաւ՝ որ հրատարակչական խաղ մը
ըլլար կամ քողը կասկածոտ գրական մար-
դտեցութեան մը: Բայց հետեւեալ էջին
մէջ կասկածը պիտի ցնդէր՝ ուշադիր դիտո-
ղութենէն հոգեբանական ինչ ինչ գծերու,

որոնց քնքուշ շնորհի մասին խարուիլ անկարելի է »:

ՃԻՒՍԴԻՆՈՅ ՖԵՐՐԻ (Giustino Ferri)

« Բանաստեղծութիւն... յաւիտենական:

« Կը կոչուի Զրոյց, և ընդհակառակն՝ բարախուն է կեանքով, կիրքով, իրականութեամբ: Արուեստ մշակողները և բոլոր ճաշակի տէր անձինք հաճոյքով պիտի լսեն երկրորդ տպագրութիւնը Զրոյցին Բամբիլի Վիկտորիա Աղանուրի, որ այսօր Իտալիոյ բանաստեղծուհիներուն թագաւորութեան մէջ զաւազանը ձեռքն ունի: Առաջին տպագրութիւնը քիչ ժամանակի մէջ սպառեցաւ, հաղուադիւտ պարագայ, խնդիրը բանաստեղծութեան վրայ ըլլալով, այնպիսի ժամանակ մը որ դրականութեամբ կը պանծայ, երկրորդ տպագրութիւնը կը փնտռուի անձկանօք: Կ'ուրախակցինք կորովի և ազնիւ բանաստեղծուհւոյն, և աւելի իտալական արուեստին »:

« Առաւօր » (Il Mattino) Նաբոլի

« Լուր մը որ հաճոյք պիտի պատճառէ բանաստեղծութեան բոլոր մշակողներուն և սիրողներուն. Վիկտորիա Աղանուրի Յաիւսենական Զրոյցին երկրորդ տպագրութիւնը հրատարակուեր է: Ճերմակ ածուխով նշանելու պարագայ մըն է, որ ոտանաւորներու հատոր մը՝ քանի մը հազար օրինակներով հրատարակուած, սպառի քանի մը ամիսներու հոլովումին մէջ: Այս ուրախ բաստին արժանացան Վիկտորիայի քերթուածները, որ՝ դրեթէ ակամայ՝ թոյլ տուաւ որ հրա-

տարակուհին, և քանի մը ամիս վերջ իմացաւ, որ ուշ մնացողները՝ իտալացի թէ օտար՝ ի զուր նոր օրինակներ կը խնդրէին:

Իտալական քննադատութիւնը՝ երբ գիրքը լոյս տեսաւ՝ միաձայնօրէն՝ գովեստներու և հիացումներու տարափով վճռեց որ հեղինակուհին իտալիոյ բանաստեղծուհիներուն միջեւ՝ առաջին տեղը կը գրաւէր...»:

« Կիրակոսայ Դոմենիկա »
(Fanfulla della Domenica)

« Ով որ կ'ուզէ լսել իր մէջ թրթռումը ճշմարիտ և անկեղծ բանաստեղծի մը հոգւոյն, թող այս հատորը կարդայ. ով որ կ'ուզէ արուեստագիտական բարձր և զուարթ բերկրանք մը զգալ, թող սքանչանայ այս բանաստեղծին արուեստին վրայ: Ես ուրիշ բան չեմ կրնար ընել՝ բայց եթէ գոչել բարձր՝ շատ բարձր և ուժգին: Վիկտորիա Աղանուր վսեմական և քաջակորով հոգի մ'է արուեստագէտի և բանաստեղծի...»:

« Կիրակ. Ժողով. լրագիր »
(Gaz. del Popolo della Dom.)

« Շատերն այս ազնուական տիկինը իտալիոյ առաջին բանաստեղծուհին կոչեցին. Պրունամոնդի բանաստեղծուհւոյն անհետանալէն վերջ, պիտի ըսէի մանաւանդ՝ որ լաւագոյններն իսկ իրմէ շատ ետ կը թողու, վասն զի կը միացնէ իր մէջ երկու յատկութիւններ, որոնք քիչ անգամ միասին կը գտնուին. ախորժակներու և գաղափարներու ներքին բանաստեղծութիւնը, ու կազմութեան արտաքին բանաստեղծութիւնը:

Բախտը՝ խտացընելով սաստիկ զգայուն հոգւոյ մը մէջ՝ ինչպէս է Աղանուրինը, սէր, կիրք, վիշտ, ուրախութիւն, երեւակայութեան յանդուգն սլացքներ, գաղափարներու կորով, ցայտեցուցած է անկէ՝ կայծի մը պէս՝ անկեղծ ստանաւորը, որ միշտ բանաստեղծութիւն է, վասն զի իրականութիւնն է կեանքին՝ որ կը յայանուի կնոյական քաղցր ու կորովի անձնաւորութեան մը մէջէն»:

«Նոր խօսք» (Nuova parola)

«Վիկտորիա Աղանուրի Բաշտենական Զրոյցը կը շարունակէ իր յաղթական պտոյտը թերակղզիին լրագիրներուն և հանդէսներուն մէջ: Կապուանայի, Քէքքիի, Զիամրուիի և ուրիշներու դրուատիքներէն վերջ, ահա երկայն խանդավառ յօդուած մը Նոր Երազկաքաղ (Nuova Antologia) Հանդէսին մէջ: Հենրիկոս Փաստէլնուովոյին է, որ կը վերջանայ սա խօսքերով. «Ուրիշներ (և իրենց համար հպարտութեան բուն պատճառ եղաւ) արուեստին կեղծիքներուն մէջ փնտռած են կեանքի տաժանելի իրականութեանց սփոփանք մը, եղկելիներ, մերժուածներ, հետեւած են իրենց գաղափարականին տառասկալից ճամբէ մը: Վիկտորիա, պաշարուած ամէն դիւրութիւններով, հովանաւորուած ամէն շնորհներով, ուրիշ նոյնչափ երկիւղալի հակառակ թշնամիներ ունէր իր դէմ. պէտք է դիմադրէր մոլորութիւններուն աշխարհի՝ որ քիչ առանձնաշնորհեալներու կը նուիրէ առատութեամբ իր պարգեւները, անոնցմէ ուրիշ բան չխնդրելով՝ բայց միայն անխորհուրդ հաւանութիւն մը. պէտք է զգոյշ,

արթուն կենար մեծաշուք սրահներու շրն-
թանքներուն հանդէպ, որոնք զինքը փառքե-
րու բարձունքը պիտի հանէին, եթէ հաւա-
նէր անոնց հանդէսները պճնադարձել, ըլլալ՝
թերեւս՝ անոնց Յուշատետրերուն և հովա-
հարներուն հաճելի Մուսան՝ Կռուեցաւ նէ
և յաղթեց։ Պահեց ամբողջ՝ ամբիժ իր ան-
կախութիւնը, և փախչելով հրճուողներու
մրրկալից շառաշներէն, որոնք շեն թողուր
սրտին և ոչ իսկ իր բարախումներն զգալ,
նախամեծար համարեց կարկառել իր ականջն
իրեններուն, որոնք կը լսուին լուսթեան մէջ,
ու բիրերը սրել դէպ ի ուրուները՝ որոնք
առանձնութեանց մէջ կը տեսնուին ։

« Մարցագոյ » (MARZOCO)

« Հենրիկոս Նենչիոնի այս վճիռը տուաւ
Վիկտորիա Աղանուրի մասին. « Վենետ-
« կուհի այս բանաստեղծուհւոյն ոտանաւոր-
« ները նշանուոր են կիրքով ու կորովով :
« Ունի առնական հանճար և կնոջական սիրտ :
« Իր պատմական երգերէն ինչ ինչ տուներ՝
« եղական ուժգնութիւն մը ունին. մինչդեռ
« իր քնարերգականներէն ոմանց՝ մէջ նոթը
« անքան սուր կը թրթռայ, որ անմիջապէս
« կ'ինը կը ճանշնանք հոն » :

Եւ ինչպիսի՜ կին, — կ'ըսէ իր մէկ յօդուա-
ծին մէջ Անճէլոյ Օրվիէդոյ. — Կին մը՝ կա-
րող անհատական սէրէն վեր բարձրանալու,
տիեզերական այն մեծ սիրոյն որ տրոփել
տուաւ Շէլլէյի սրտին, երկրի ու երկնքի բո-
լոր էակներուն համար ։

« Լ'Աթենէո » — Φιλοσοφία
(L'Ateneo)

« Ոտանաւորներու այս նշանաւոր հատո-
րին հեղինակը կին մըն է, որ իր սեռին պատ-
կանաւոր գրական յատկութիւններէն դատ,
ունի նաեւ մասնաւորապէս արական սեռի
սեփականութիւն համարուած պարզեւները.
գորութիւնն ու կորովը: Կը հիանայ մարդ
երբ կնոջական ներշնչմամբ գրուած շնորհի
ու քնքշանքի գոհարներու քով կը հանդիպի
կտորներու՝ որոնք բոլորովին աննացի շունչ
մը ունին: Տիկին Վիկտորիա Աղանուր բա-
նաստեղծական բարձրագոյն կարգի խառ-
նուածք մը ունի: Քնարին ամէն լարերն ալ
միեւնոյն յաջողութեամբ կը թրթռացնէ: Եւ
ինչ նիւթի վրայ ալ գրէ, ըլլայ պատմական,
ըլլայ նկարագրական, կամ իր ուրախութիւն-
ներն ու ցաւերը երգէ, կը դանէ մարդ այն
անկեղծ յուզումը, հոգւոյ այն սլացքը, ըզ-
գացումի հոծութիւնը՝ առանց որոնց չկայ
բանաստեղծութիւն՝ իրաւցնէ արժանի այս
անուան »:

ՄՕՐԻՍ ՄԻԻՐԷ (Maurice Muret)

« Վիկտորիա Աղանուր խաւիոյ կը վերա-
բերի, ինչպէս կը վերաբերի Ուկոյ Ֆոսգոլոյ,
Դուստր աղնուական հայու մը և խաւուհի
մօր մը, յոյն հոգւով վենետիկ ծնաւ: Լճա-
կին սիւքերը, մեր լեզուն, որ անոր համար
մայրենի լեզու եղաւ, Մանէլլայի հրահանգ-
ները, ընկերութիւնը որուն մէջ ապրեցաւ,
դանիկա խաւացի աղնուհի բանաստեղծ
մը ըրին. մանաւանդ թէ՛ ինքնատպութեանը
համար՝ առաջինը մեր ապրող բանաստեղ-
ծուհիներէն... »

« Վիկտորիա Աղանուրի ոտանաւորները

կարծես թեւի բախիւններ են. մերթ՝ կո-
լիբրիի, որ՝ մեղուօրէն՝ հետ կը թռչի, հետ
ծաղիկներէն մեղր կը քաղէ. մերթ՝ գողտրիկ
աղաւնեակի որ իր վարուժանէն բաժնուած
կը վերադառնայ՝ թեւաբեկ՝ ամայի բոյնին
մէջ միայնակ հեծելու. մերթ վարադաթեւ
արծիւի՝ որ յետ նայելու վեր, դէպ ի արեւը՝
որ տաքցուցած է իր գեղեցիկ հանճարը,
գերապանծ թռիչքով մը կը ճախրէ դէպ ի
կապոյտն անսահման. իր քերթուածներուն
մէջ կը զգայ մարդ կարծես շունչը մերթ
փայփայող գեփիւռին ապրիլեան օդով, մերթ
խորհրդաւոր հառաչքը աշնանային հովին՝
տերեւաթափին. մերթ հիւսիսակին փոթոր-
կոտ սոյլը՝ մարդասպան ձմրան մը ահռելի
հոգեգէշներուն մէջէւ. իր այս երգերէն ամէն
մին կը թռի ձայն մը, յաճախ աղաղակ մը
բնութեան. կարելի է ըսել որ բնութեան
ամէն գոյն և ամէն ձայն թափանցած ըլ-
լայ այս հիանալի բանաստեղծուհւոյն հոգին
մէջ՝ տալու համար անոր իր լեզուն. ինչ որ
իր կեանքին մէջ զգեցած է բանաստեղծու-
հին, կը պարզուի այնպիսի խօսքերով, որոնք
ամէնքը խորապէս յուզուած բնութեան մը
խորհրդաւոր ցնցումներէն բղխուած ըլլալ կը
թուին:

Եւ արդ որ փառքի լուսաւոր լերան գա-
զաթը բարձրացած է, մեր բանաստեղծուհւ-
ւոյն այս ճաճանշուն հոգին կը նշողէ հոն
վճիտ լուսով մը, իբրեւ վառվառն աստղը
մեր մտաւորական Ուիմրոսին, որուն՝ վեր
մինչեւ կատարը հասնիլը իրաւցընէ շատ քի-
շերու տրուած է: Նէ շատ բան կը պարտի՝
իր շնաշխարհիկ հանճարէն դուրս՝ նաեւ իր

արուեստին անկեղծութեանը, սքանչելի բարեխառն Համաշնչութեանը որ կայ իր ներքին մտածմանն ու արտաքին անխառն ու թափանցիկ ձեւին միջեւ, որով դարդարած է զայն, ուշ դնելով ինքն ալ միշտ՝ նման Տանգէի, բանաստեղծութեան մէջ վարպետներու վարպետին, երգել և նշանել՝ ինչպէս անոք կը զգայ:

ԱՆՃԷԼՈՅ ՏԷ ԿՈՒՊԵՌՆԱԴԻՍ
(Angelo de Gubernatis)

*

Ընթերցողը ծանօթանալով Աղանուրի և իր քերթուածներու մասին այսքան տեսութեանց և դատաստաններու՝ կատարուած խաւական վարպետներէ և լրագիրներէ, գուցէ փափաքի քանի մը խօսք ալ մեր լրագիրներէն լսել*։ Պոհացընելով այդ փափա-

* Հ. Ղ. Աիշան իր Հայ-վ հենա գրքին Յոսանա-բանին մէջ՝ ծանօթութեան ձեւով (էջ Ժ) վիկտորիա Աղանուրի մասին նաեւեալ դատաստանը կ'ընէ. «Ահն-դանի Հայ-վ հենա նեղինակ մի է նա, բանաստեղծ՝ ոչ միայն նորագոյաց այլ և խորագրած, և քերգող, այլ սինքն նմա խաւական լեզուի տաղաշափութեան, որով գրած է և գրէ. և ի նորումն, զարմանալի վկայեալ տաղ մի կրտսերակեց խաւիւյ նշանուոր La Rassegna Nazionale բանասիրական օրագրին մէջ, Լուսրիսի կոչմամբ. զոր՝ գիշերոյ սիրական նկատէ. բայց չկան (թե-րեւս յամանց կարծեցեալ) սիրաբանութիւնք, այլ բնութեան և մարգկային կենաց վերացեալ զազափառք՝ զուգաւորութեամբ գիշերոյ և լուսութեան զգացման, Ար-գաբիւ բարձր և ոչ գիւրաւա իմաստ մ'է, որպէս և շարագրութիւնն. որով իր բնական չափէն և վիճակէն այլ վեր կ'երեւի նեղինակն. որ է ազնուական և չափա-

քը, պիտի խնդրէինք մենք ալ մեր կարգին, որ անմեղադիր ընէր զմեզ՝ եթէ (առանց ինչ յայտարարութեան՝ ստիպումովն անողոք հարկի մը) համարձակինք դնել հոս այդ գրուածները, կատարուած Գեղոսիի մէջ հրատարակուած մեր թարգմանութեանց առթիւ: Կը գրէ Խրատանք թերթը, (Վառնա 1904. Դեկտ. 11, թ. 95):

«... Բայց ըստ մեզ (Գեղոսիի) այս թարգմանական փորձերուն ամենէն շահեկանը Հ. Ա. Ղազիկեանինն է որ այս վերջերս իր վրայ առած է իտալահայ Վիկտորիա Ագանուրի քերթուածները հայացնել: Հոս նըրբազգաց և կոկիկցած գրչի տէր բանահիւս մըն է որ մէկ ուրիշ այլապէս ինքնատիպ և բարձր բանահիւսի մը սրտին յոյսերուն և մտքին խոյանքներուն թարգմանը կ'ուզէ ըլլալ հայ լեզուի մէջ:

«Եւ ես վստահ եմ թէ բնագիրը այս արձագանգումին մէջ քիչ բան տուած է: Կան հոս ու հոն մթութիւններ և անհարթութիւններ ինչպէն նաեւ կէս լուծուած դժուարութիւններու ակն յայտնի հետքերը^{*}: Չարաչար գործածուած է մէկ տողի մէջ սկսուած նախադասութիւն մը անակնկալ կերպով ընդհատելով միւս տողին մէջ

հաս որիորդ մի, մեր հանրածանօթ Լոյսազգի Ստանէլ Մուրատոյ՝ գաւեր և փեսային թոռն (գուտար Եգուար-գայ) Վիկտորիա Ագանուր, Vittoria Aganoor, Այսպիսի գրութեանցն համար պատուեցաւ նա այս տարի, Վենետիկոյ Լուսակալ դիմնական Արենական ժողովոյ (Ateneo Veneto) ընկեր ընդունուելուք:

* Կը փոփոխէի որ նշանակուած ըլլային այդ անգիրը:

շարունակելու ազատութիւնն որ քչին մէջ
համ' բայց իր յանախադիպութեամբ միայն
ձանձրոյթ կու տայ*։ Քերթուածէ քեր-
թուած թարգմանական աւիւնի անհաւատա-
րութիւն մըն ալ նկատելի է**։ Եւ սակայն
ինձ անուրանալի կը թուի թէ Հիւրմիւզները
և Բաղրատունիները՝ — չըսենք Ալիշանը —
իրենց վերարկուն և իրենց անստղիւտ շը-
նորհքէն խոշորկէկ պատառ մը ժառանգ են
թողած իրենց այս ժրջան և զգալիօրէն
անող սանին։ Բաւական սահուն է « Սել-
լայի Հովերը » (կարգաւ Հովիտը), սիրուն է
« Խօսակցութիւն »ը որուն վերջին երեք տա-
ղերը զժրագղարար չեն յաջողած***։ Շատ
լաւ է « Եսաւ »ը, « Ողջոյնը », « Վերագար-
ձը », և ո՞ր մէկը համբնեք ։

ՕՐԻՅՆ

* Նոյնպէս նա կը փափաքէի որ գրուած ըլլային
զոնէ էջերը։

** Աս կրնայ ճիշդ ըլլալ. ասոր զազանիքը զուցէ
կարելի ըլլայ բնագրին մէջ փնտռել։

*** Հոս ուրախ եմ որ նշանակուած է տեղը, և
ասով ընթերցողը պիտի կրնայ զազափար մը տանել նաեւ
բնագրին լեզուին ու ոճին։ Ամբողջ տան բնագրին ու
թարգմանութիւնը կը գնեմ։

Noi ridiamo anche, ridiamo
forte, e la gioia
brilla negli occhi al baleno
vivo d'un motto
fine. *In che abisso del core*
Chi dunque intanto
Scoppia in un pianto diretto?

Կը ծիծաղինք մենք նաեւ,
Կը յերթընենք, ու սրամիտ
Խօսքի մ'աշխարհ փայլակով

Ուրիշ քանի մը տողեր եւս Շիրակի յարգելի խմբագրութիւնը նուիրեց իր «Հանդէս Հանդէսներու» բաժնին մէջ (1905, Թ. 2. էջ 150), և են հետեւեալները:

«Գեղունիի այս համարին գլխաւոր հրապոյրը կը կազմեն, գրասէրներու և գեղարուեստասէրներու աչքին, վիկտորիա Աղանուր իտալահայ քերթողուհւոյն քերթուածոց հայացումը՝ Հ. Արսէն Ղազիկեանէ: Քանի

Ա. քերնուս մէջ կը ցուայ
 խնդան: Ո՞վ ուրեմն սըրտին
 ի՞նչ անցումդին մէջ արդեօք
 Հեղեղորեն կ'արտասուէ:

Անուասիկ բնագիրն ու թարգմանութիւնը, ուր կը նստրեմ անյաջող համարուած տողերը. թէև ինծի կը թուի որ հայերէնը ճիշդ հայելին է խաւերէնին, լուսանկարուածը: Բանաստեղծուիին մէկ նախագասութեան մէջ երկու հարցում կ'ընէ. որ՝ եթէ ամբողջ ոտանաւորը մտագրութեամբ կարգացուի՝ քիչ մը կը պարզուի: Կարելի է նոյն բնագիրը աւելի լաւ թարգմանուի. ես չյաջողեցայ լուսազոյնը ընել: — Այսպիսի և ասկէ աւելի միջին տողեր կան վիկտորիայի ոտանաւորներուն մէջ, լեզուն ալ՝ շատ գիւրիմներէն չէ, ի բաց առեալ պատմական քերթուածները: Դարձեալ եթէ անգիպէինք այնպիսի տողերու՝ որ մեզի անլուծանելի ըլլային, քանիսն է պիտի գիմէինք քան զբողին, — վենեակէն Բերուսիա ժամերու խնդիր է —, ինչպէս և զբեցինք ինչ ինչ կէտերու մասին. և կ'ըսեմ իսկ՝ իբր պայցոյց քննարկին խրթին լեզուին ու գծուարանականալի մտքին՝ որ երկու տեղեր նոյն իսկ բանիմաց խաւացիներու անհասկանալի մնացին, և սախուկեցայ զրել կեղծակին: — Բայց ես հրապարակաւ կը յայտնեմ շնորհակալութիւնս թէ՛ «Իրաւունք»-ի և թէ՛ յարգելի «Օրին»-ի՝ ազնուութեամբ ինծի ցոյց տուած իրենց զննատուածին համար:

մը տարիէ ի վեր կ'իմանայինք Աղանուրի նորածին համբաւը, զոր կրնանք ասկէ ետքը, համոզուած, փառքը անուանել: Կը հասկըցուի անշուշտ թէ յարարերական արժէք մը պիտի չբաւէր մեզ խանդավառելու համար: Լեձնետային դեղեցկութիւնը ոչ իտալական բանաստեղծութեան մէջ միայն և ոչ, մեծագոյն պատճառաւ, հայկականին մէջ՝ (եթէ հայերէն հեղինակուած ըլլար) կը սահմանափակուի. տիեզերական բանաստեղծութիւնն է որ նոր երկով մը ճոխացած է — այսինքն զգացումի նոր երանգով մը վրձինի նոր *toucher*ով մը արտայայտուած: Դժբաղդարար այս սիւնակները չեն ներեր քաղուածքներով բաժնել տալու մեր հիացումը «Շիրակ»ի ընթերցողներուն. կը գոհանանք առ այժմ ըսելով թէ, կին բանաստեղծներու քով հազուադէպ խորութիւն մը ու երբեմն կորով մը՝ բնութեան զգացումին հետ, կը միանան հոն վեհանոյշ տրամութենէ մը ծնած փափկութեան ու աղնուականութեան:

«Թարգմանութիւնը, զոր կատարած է Հայր Ղազիկեան, գործ մըն է՝ արժանի հեղինակին: Սեղմ ու առոյգ տողերով, բնագրին հաւատարիմ մնալու յայտնի ճիգին վերայ աւելցուած արուեստին մտահոգութիւնը՝ ստանաւորի Թարգմանութեան կատարեալ օրինակ մը պիտի ըլլար ան, եթէ միայն, յօդերը անխնայ վանուած չըլլային, չդիտցուիր ինչու*, ու բառադարձութեան** ազա-

* Ես ալ չեմ գիտեր թէ որոնք են այդ վանուած յօդերը:

** Բառադարձութեան մասին կարելի էր ընդարձակ

տութիւնը մերթ հոն շարաշար կիրարկուած
չըլլար: Իր աշխարհաբարը, բարեբաղդա-

խօսիչ, բայց արզէն Յոռաբարան չափազանց երկարե-
ցաւ. ուստի գիտել պիտի տամ միայն որ ինչ նաբուած
կանոն մը չէ այն. և եթէ զործածեցի քանի մը տեղ
Աղանուրի այս քերթուածներուն մէջ՝ ինծի աւելի լու-
թուեցաւ այսպէս բառազարմել, քան անհարթ տողեր
գաւթս կանել. քանի որ Նախնիք օրինակ ունէի: Ենթա-
նային՝ որ մեր նախնեաց մէջ ամենէն կոկիկ ու ճաշ-
կաւոր տաղաշափն է, կեանակալ մեւերը կը զործածէ
Արարչութեան մէջ.

Աթոռք անեղ սաստուածութեան՝ Ն
Համազոյ երբորգութեան.
Հոգիք հրեղէնք և ազատամոր՝ Ն
Հրեշտակաց զինուորութիւնք.

Աստուած անեղէն

Ժողովեալքս ի հրամարձութիւն
Մահաւորի քո յաշխարհէ.
Այլ պազատի՞ց առ Հոգեղէն ՍԸԴ
Մէք աշկարքս և հոգեղէնքս.

(Նոյն՝ Բաճի յափաւ էջ 267), ևս:

Ինչպէս կը տեսնուի, ստանաւորը ութտեան է, և
լն վանկը պիտի տեսնի յօջորդ տողերուն տառիկն ան-
դամը քառավանկ ընելու. այս ոճով են իմ քանի մը
հատ քառազարմութիւններս ալ. — Այս ոճով է նաեւ
կեանակալը՝ զոր Բազրատունին կը զործածէ Սաւազ ող-
բերգութեան մէջ. (Ճալտիք Ողբ. էջ 511).

Մեկոյն

Ո՛վ թընծու՝ ՍԸՆ.

ԴԱԻԻԹ

Ո՛վ հայր...

ՅՈՎՆԱԹԱՆ

Ո՛հ օր յաջող.

Մեկոյն

Ո՛հ փեսայս,

Հայկական ողբերգական չափով տող մըն է այս խօ-

բար, հետու է բլլալէ այն տափակ ու անդոյն
լեզուն, զոր հեազհետէ կը հարկադրեն կոր

սակցութիւնը, որուն երկրորդ անգամը կազմուած է՝
տառլին անգամին ընդ վանկովը: Այս բառադարձի կա-
նոնը՝ թողլով կին լեզուները՝ խառնելնի մէջ ալ կայ,
Հեռեւեալ ցայտուն օրինակը S'Ամանցիոյի «Poema
Paradisiaco» գրքին՝ «Առ սանտուն» գրած ստանա-
ւորէն կ'ստեղծ (էջ 4):

e la fronte rugosa che s'inchina
ove la semplice anima indovina
si rivela talor quasi divina-
mente in un raggio...

Ինչպէս կը տեսնէ ընթերցողը, divinamente (տա-
ւաւածորէն, տաւաւածապէս) բարձր երկուքի բաժնիք է,
բառին կէտը յանդ ալ ընկելով. մեր Շնորհալիին գործա-
ծէն յառ աւելի յանգուզն կերպով:

Ուրիշ քերթող մըն ալ՝ Սիվերինայ Ֆէրրարի՝ իր
Քրիստոս ազգասի կերպարանքով քերթուածին մէջ կը
գործածէ նոյն մեք:

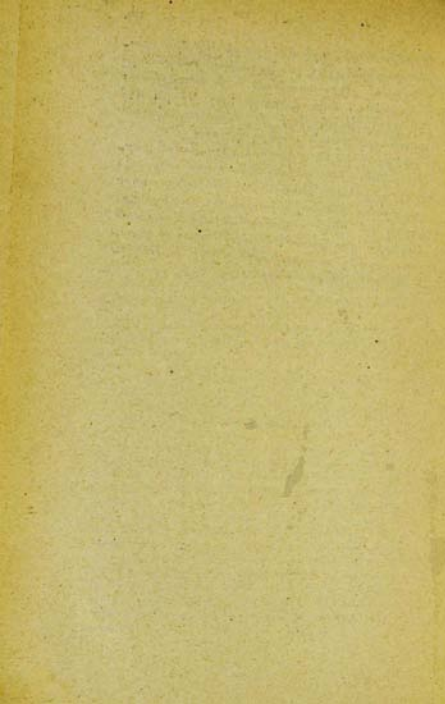
Lacero il vidi approssimarsi e lenta-
mente sedersi al ciglio della porta:
la mano sul ginocchio bianca e morta
d'una ferita ritenea l'impronta.

Հոս ալ lentamente (յամբորէն) բառը նոյնպէս եր-
կուքի ձեռքուած: Անտարակոյս այսպիսի յանգուզն մե-
տքու ստեղծ գործածութիւնը ներհին լէ՛ ստանաւորի մը
կամ երկուքի մը մէջ. խնդիրը կը փոխուի երբ տա-
ւաւորներու հասարի մը մէջ գտնուին քանի մը հաս-
նալի: Ուրիշ ասիւն տեսանք Հոմերոսի, Հայկի մէջ գտնուած
այս տեսակ և աւելի անսովոր ազատութիւններ, որոնց
մասին եթէ հարկ բլլայ՝ կրնայ խօսուիլ դեռ ուրիշ
տեղ. — Առ այժմ ջերմ շնորհակալութիւններս կը յայտ-
նեմ Շիրակի մեծարգոյ խմբագրութեան՝ իր բարեպա-
կամ ազնուութեանն ու զնախառական տողերուն համար.
որոնք խրախոյս պիտի բլլան մեզի՝ աւելի խնամով և
աւելի կարեւոր այս կարգի գործերու մեծարկելու ազա-
դային:

կարծես մեզի, աշխարհաբարի մեր հին բա-
րենորոգիչներէն» ոմանք ու իրենց սերունդը
անսպառ՝ յԱրտասահման և ի Թուրքիա»:

Դարձեալ նոյն Շիրակի Յրդ Թիւին մէջ
(էջ 231) Բագմալեայի մէջ հրատարակուած
ոտանաւորներուն առթիւ գրուած է.

«Հոյակապ են Վիկտորիա Աղանուրի քեր-
թուածները, և գերազանց, կատարեալ՝ Հ.
Ա. Ղազիկեանի Թարգմանութիւնները, զորս
կը զգանք բնագրին հաւասար, համարժէք,
քանի որ մեզի տպաւորութիւնը կու տան
հայերէն զգացուած, հայերէն գրուած ըլլա-
լու, առանց օտարախորթ շեշտի և Թարգ-
մանածոյ հանգամանքի»:

ԱՌ ՅՈՎՍԷՓԻՆԷ ԲԱԶԻՆԻ ԱՂԱՆՈՒՐ

Մ Ա Յ Ր Ի Մ

Սիրելի Մայր,

Բոլոր իմ հին ու պնդագլուխ դժկամակու-
րիւններուս յաղթեցիր չորս րատով. « Ինծի
Համար հրատարակէ զայն » : — Ահա ոտքովն
քնարերգականներուս հատորը: Ով որ իմա-
ցած է իմ կամչոտ մերժումներս վարպետներու
և քարեկամներու դրդումներուն, և հրատարա-
կիչներու քաղաքավար հրահերներուն հանդեպ,
պիտի ըսէ արդ ժողրածոս ժպիտով մը. —
« Ահա ուրեմն վերջապէս, առասպելական լե-
րան երեւելի մուկը » : — Բայց ես մտքովս
հատորս ձեռքերուս մէջ կը տեսնեմ, հոգիս ձեռ-
քերուս մէջ — կը տեսնեմ որ կը ժպտիս...
և կը քաշէ ինծի
.

Վեներտիկ, '99

Մայր, այս ընծայականը կը սահմանեի
քեզի, երբ վշտի գիշերը դեռ չէր իջած հոգւոյս
վրայ... Չտեսար դուն ընծայականը, լտեսար

դռան հատորը... Քայց անդ միայն քոս նոր
կեանքիդ մէջ, միայն անդ քոս հոգեկան հզօր
տեսիլքովդ կրցար կարգաւ ամբողջ գիրքը՝ իր
նսեմ խորքին մէջ, տեսնել տարտամ մտա-
ծումները, բազմակերպ երեսակայութիւնները,
կրքերը՝ որոնցմէ դուրս ելաւ տող աւ տող,
յամբ ու քաղծոտ, անոնց ստուերն հետը տա-
նելով. հիմա միայն որ լաւ եւս կը ձանչնաս
զիս ու լաւ եւս կը սիրես, ամփոյր ոտիչնե-
րու գովասանքին կամ պարսաւին, բազուկնե-
րովս՝ յիշողութեանս մէջ՝ զքեզ գրկելով, զայն
քեզի կը նուիրեն:

ՎԻԿՏՈՐԻԱ

Վենետիկ, ապրիլ 1900

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Ե Ր Բ Ե Ք

ԷՈՒՍՆԱԿԻՆ տակ ձիաւորները հազար,
կարծես փողէն հաւաքուելու կանչուած,
կ'երթան սրավար, հառաչակուլ, սանձարձակ,
Սեւ ձիերուն բաշին վըրայ վայրահակ:

Կոյր, խենթ, աղուոր բլուրներուն վրայ չեն
[տեսներ

ինքնանըւէր անկախ կուզերն որթերուն,
Եւ ոչ հիւզերն ուր հանգըստի հրաւէրներ
կը պըլպըլան՝ անփը մրափող լիններուն:

Ո՛չ, ո՛չ: Միայն, լուսանըշոյլ, թեւաւոր,
Զարհուրելի գեղեցկութեամբ գեղեցիկ,
Իշխանական, քընքշոտ ձայնով կը կանչէ
Երազն այնքան տարիներէ երազուած:

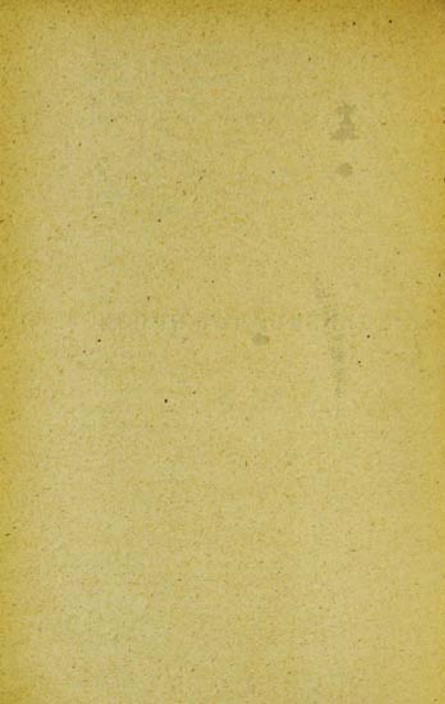
Հոն վարն, հեռո՛ւն յամառօրէն կը կանչէ,
Եւ մըրըկայոյզ հըրոսն հեռո՛ւն կը թըռչի
Դիւրահաւան, ուր անգութ խօսք մը պիտի
Մարէ կըրակը բոցավառ իղձերուն:

Կեցած է խօսքն ահռելի՝ խորքն անդունդին՝
 Որ կը քաշէ անյագօրէն, կը կըլլէ
 Ու գիշերին թովչութեանց դէմ խրոխտելով
 Անդրաշխարհեան ըստուերներու կը վազէ:

Բայց ինչ կ'արժէ. ինչ փոյթ: — Երազը կ'սըտէ,
 Ընդունանչն է ամէն ինչ: — Ինչ փոյթ: Յառաջ,
 Եզրայրներ, օ՛ն, հս ձեզի հնօ հմ, ու ձիս
 Կը մըտրակեմ, կը մըտրակեմ յուսահատ:

ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ

Ա

Ս Ի Ր Ո Յ Ե Ր Գ Ը

Կըրնայ ուրեմն խօսք մը, խօսք մը թոթով՝
 Զոր դողդոջուն շըրթուկքը ցած կը մընչէ,
 Աւելի քան քերթուած մ'արժե՛լ, խոստանալ
 Աւելի քան խոստում մը լաւ ու է։

Կըրնայ նըկուն հակառակ մը՝ ցած այն ձայնէն
 Բարձրանալ, ջինջ նըշողել՝ իբրը թէ զայն
 Պատէր պըսակ մ', ու կըրնայ տալ ցընծութիւն
 Մ'անքան վըսեմ՝ որմէ զըրեթէ հոգին
 Ճընշուած մընար...։ Ես կը կարծեմ թէ այսօր
 Սըրտերէն պէտք է կորզուին դառնութեան
 Յիշատակներն ամէն, այլ հւըս կուշտ է
 Ճակատագիրը մարդկային արցունքով...
 Եւ իրաւ այսպէս է. երբեք չունեցաւ
 Երկիր այսչափ ծաղիկ, երկինքը չեղաւ
 Ո՛չ կապուտակ այսպէս, ո՛չ ալ այսպէս մօտ։

ՏԱՐԱԿՈՅՍԻ ԵՐԳԸ

Գիշերային զմայլման մէջ լուս է երկինք.
 Ինչպէս թէ խոր մոռացման
 Մը դիւթական անծայր քողին մէջ ծրարուած՝
 Աշխարհը խոր քուն կ'ըլլայ:

— Կը բերմս, ս՛մ լուսնակ, սըրտին՝ որ անոնց
 Կը սպասէ՝ քաղցըր լուրերն:
 Իս կը սիրէ՝ — Կ'ըսէ. — Ո՛ւշ է, կը շտապեմ.
 Զայն աստղերուն հարցուր դուն: —

Աստղերէն մին կարծես ինծի կը նայի
 Գըթած աչքով ... — Ո՛հ, ըսէք,
 Զիս կը սիրէ՞ դեռ. — և անոնք. — Ո՛ւշ իսկ է,
 Արշալոյսին հարցուր զայն: —

Ահա՛ տըխուր՝ կ'ելլէ ծովէն արշալոյս
 Մինչև ոտքերն ըսքողուած:
 — Կը սիրէ՞ զիս: — Եւ ան կ'ըսէ. — Զեմ գի-
[տեր,
 Զայն ամպերուն հարցուր դուն: —

Եւ ամպերուն աղջամուղջին յարանուն
 Կը հընչէ ձայնըս ահա ...
 Կ'ըսեն ինծի արցունքներով յորդահոս.
 — Հէք սիրտ ... ներէ՛: —

ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԵՐԳԸ

Եթով կը փախչի իրիկուան ցուրտ բալերուն
 Մէջ օրիորդ մը դալկահար ալտերով.
 Չունի արցունք ալ շըլմորած աչքերուն
 Մէջ՝ այլ մահուան ահեղ և մեծ որոշումն:

Անդին զըւարթ բարեկամաց մէջ դիւրին
 Յաղթանակներ և տարփանքներ սին կ'որսան
 Մոռացկոտ սիրտ մը ցուրտ. անդին կը հընչեն
 Գովեստներովն անոր խուցեր բազմամբոխ:

Անգունդներէն՝ յանկարծ՝ կ'ելլէ դեւ մը դուրս
 Եւ գիշերուան մէջէն կ'անցնի՝ բարձրագոյ.
 — Յուսահատի մը պէս լայի՛ր դու իցի:
 Այն զո՛ւր սիրող օրիորդիկը մնաւծ: —

ՕՐԻՈՐԴԻԿ

Ապրիլ էր երբ ըզքեզ ճանչցայ
 Այն մատնիչ ամսըւան մէջ,
 Որ նորածիլ սիրոյ արբշիւ գինովութեամբ
 Ամէն բան քընքուչ գոյնով կը նըկարէ...
 Ապրիլ էր երբ ըզքեզ ճանչցայ:

Ու քեզ տեսայ ցանկէն անդին,
 Կը դառնայիր փռնթաթախ
 Որսէն. մինակ էիր, էիր լուռ մըտախոհ...
 Երկշուտ բարեւ մ'ինձ դարձուցիր...
 Ըզքեզ տեսայ ցանկէն անդին:

Որսէն կը դառնայիր. գլխարկիդ վրայ՝
 Լայն, թըխորակ՝ զարգմանակ
 Մը թաւարձի. թաւիչ ճաքէդն,
 Հրացանն ուսիդ ու... ինձ աղուոր երեւացիր
 Գլխարկին լայն ճգերքին տակ:

Կը դառնայիր անտառակէն, ուր արշատակ
 Էի գացերի ետ քաղելու.
 Իրար գրկած ճիւղերուն մէջ ճամբուս՝ քեզի
 Երեւայի պիտի վըհուկ մ'անտառային,
 Պըսակուած այն թարմ ու աղուոր արշատակով...

Եւ էր, աղէկ կը յիշեմ, էր արեւամուտ...
 Ու մարգերէն վեր կը բուրէր
 Մանգաղուած ծոթրիններու շունչը առողջ,
 Անուշակ հոտն՝ որ կը յաղթէ ամէն հոտի.
 Եւ էր, աղէկ կը յիշեմ, էր արեւամուտ...

Բայց այն քաղցրիկ գարունն անցաւ,
 Միայն ձըմեռն ըզքեզ տեսայ
 Փոքրիկ սրահի մը մէջ, և, սհ, էիր դուն շատ
 Տարբեր՝ զգեստին մէջ իրիկուան,
 Լայն շապկեզրով ու թոյրաթուխ քու փողկա...
 [պով...

Մըտածեցի ես այն օրերն անփոյթ, անհոգ
 Եւ այն պարերը գեղջկական,
 Այն հրազներն... այն ըղձանքներն ու այն յոյ-
 [սերը

Սիրահար դեռափըթիթ զոյգ սրտերու,
 Ու մտածեցի ես այն օրերն անփոյթ, անհոգ...

Ո՛վ զով ապրիւ, ո՛վ առողջ հոտ ծոթրիններու...
 Ամբոխին մէջ ռամիկ կատակ մը լըսեցի
 Քենէ, տեսայ, անարգ միմոս, որ շարժուածելըդ
 Մաղրական՝ նախ քու ծիծաղըդ կը շարժէր ...
 Ո՛վ զով ապրիւ, ո՛վ առողջ հոտ ծոթրիններու

Հոր խեղկատակ խօսքեր մըտքիդ մէջ դարբնելով
 Չըղարձուցիր դուն ինծի ուշ...
 Ես զոփացի՝ իբրը մեռել մը տեսնէի
 Սիրուն մեռել մը՝ բայց սիրուած անօգուտ տեղ
 Այն անտարբեր ու ծիծաղուն ամբոխին մէջ:

Սեւ քօղ մըն էր ինկած սըրտիս վըրայ
 Սարսափն յանկարծակի:
 Եւ ով որ ինձ ըզքեզ հարցուց այն վայրկենին
 Յանդըզնեցայ պատասխանել թէ - Չեմ ձանձ-
 [նար:

Սեւ քօղ մըն էր ինկաւ սըրտիս վըրայ:

Վ Ե Ր Զ Ա Պ Է Ս

Ուրեմբն վաճառ... անտառն անուշ արեւով
կը հըրճուի...: Շան բաներ ունիմ ըսելիք,
Շան բաներ: Քեզ պիտի տանիմ բարձրաբերձ
Ծառերուն տակ, հեաքս, միմաի հետաւ: Եկո՛ւր:

Գուցէ թէ... — ո՞վ գիտէ — մէկէն պիտի ես
Զըկարենամ խօսիլ...: Գուցէ վերջապէս
Հեաքդ մինակ, պիտի փընտռեմ խօսք մ'ի գուր...:
Շան լաւ. մըտիկ պիտի ընենք այն ատեն:

Պիտ' ունկընդրենք մենք խարշափուն ճիւղերուն
Սուր սօսաւիւնն՝ ըզզըլխանքին սոսկումով...
Ոչ մի ակնարկ, ոչ մի զըզուանք սիրային,
Տըժգոյն դէմքով դալկահար զերդ հոգեվարք:

?

Հըպարտութիւնն ինչ որ սըրտին թելադրեր
Էր սպասումի օրերուն մէջը երկայն,
Մոռացումի օրերուն մէջը երկայն,
Ատելութեան ժամերուն մէջը (այո՛ւ
Ատելութեան), այսօր մոռցեր եմ բոլոր:
Եւ յոյսերով խաբեպատիր և ցաւով,
Անհուն գանձին համար որ ինձ արժեցիր
Եթէ քեզ օր մը գորովով սիրեցի,
Քեզ կը պաշտեմ արդ տըռփանքով մը վայրագ:

Դու միայն իմ ուրախութիւնս ու տանջանքս,
 Որ աչքերուդ մէջ խանդակաթ ու տըրտում՝
 Անքան ունիս իշխանութիւն թովելու:
 Դու որ կը զգամ կ'ապրիս ամէն պերճութեան
 Մէջ, դո՛ւ միայն, դու միայն այն իմ երբեք
 Զընըւանուած ոգիս կըրցար ընդունել:

ՈՂՋՈՅՆ

Արդ վերջապէս կը լըռեն
 Իրերն ամէն. կը լըռէ
 Երկիր... Դըլխոյ, գերուհի
 Ի՛նչ կ'ուզես զիս համարէ,
 Ա՛յս է վայրկեանը, ասոր
 Ախարհ ամէն կը սպասէր:

Հարիւր դար է կը սպասէր,
 Ու կը հարցնէր պմէն ոք.
 Ի՛նչ կը սպասէ, և ինչո՞ւ
 Այս հիացումը յամառ,
 Ա՛յդքան վառուիլն աստղերով,
 Զերդ շահերով տօնական:

Ահա ժամուն տենդը շիրմ
 Նոր զարկերով կը ցընցէ
 Ալաւսունքն ու հովին մէջ
 Կ'անցնի պատգամն... Ո՛վ սէր իմ,
 Միակ իմ սէր, լըսեցի՞ր
 Ողջոյնը դուն երկընթին:

Ո՛վ ՔԱՂՅՐ ԳԻՇԵՐ...

Ո՛վ քաղցրը գիշեր, ո՛վ գիշեր վրճիտ,
 Նըմանդ ուրիշի մ'անյնքան հեռաւոր...
 Ո՛վ դուք նայուածքներ երկայն, և ո՛վ դուք
 կըցկըտուր խօսքեր, սըրտին մէջ զըսպուած
 Ո՛վ ուրախութիւն...
 Կը կըրկներ ինծի. — Մ'իշտ, Մ'իշտ — ու հո-
 կ'ըմպէր այն խոստումն: [գին

Ան թոյնը կ'ըմպէր,
 Կհանքին ու սիրոյն օրհնենք կարդալով...
 Արդ ան՝ երկընքի ջինջ պարզութեան տակ,
 Ուրիշ սըրտի մը որ սիրահարուած
 Տեղի կու տայ, ան՝ կը համարձակի
 Սուտ խօսքը կըրկնել...
 Եւ ուրիշ սիրտ մը կը հաւտայ անոր:

Վ Ե Ր Ա Դ Ա Ր Զ

Երբ վերադարձաւ սննհակն ամայի,
 Հարցուցին ստուերներն ամայի բոյնին.
 — Կը սըռէ՞ր ուրիմըն յոյսը քաղցրիկ.
 Լըմընցա՛ւ ուրեմն երազն ալ յետին... —
 Նէ նըստաւ մընաց անշարժ, հեռաւոր
 Պատկերներու մէջ աչքերը մըխուած.
 Յետոյ վերջապէս՝ ծածկելով փոքրիկ
 Զեռքերուն մէջ դէմքն ըսկըսաւ հեծել:

ԵՐԿՈՒ ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Ո՛հ, երազել կարենայի եթէ դեռ...

կարենայի ըսել ինձի տակաւին.

— Ան կը սիրէ զիս, ան միշտ զիս կը մտածէ.

Ան կը նայի այս ջինջ օրերը և զիս

կը մտածէ, կը նայի

Պարզ գիշերներն այս, ու 'նդ առաջ կու գայ ինձ

Սիրատարփիկ իր մտածումն...

Այս լուսացայտ կեանքն՝ անոր

Գեղեցիկ չի թուիր թէ ոչ լոկ ինձմով,

Եւ լոկ ինձի հետ. բոլոր ինչ կայ ուրիշ՝

Յիմարութիւն, յիմարութիւն, ապշութիւն,

Եւ բառ մը զինքը չի վառեր, չի սփոփեր

Եթէ չըգայ իմ բերնէս...

Ջըմեռն երկինքը ծածկելու երբոր գայ

Գորշ թեզանով մ'ամպերու,

Ու երկրի վրայ տեղակ երկայն անձրեւներն

Ու թաղծութիւն, շուրջն անձիս

Ջոր կը սիրէ ան պիտ' ըլլայ արեգակ,

Տաքուկ ալիք մ'արեւու.

Հրատուոր շունչը սըրտակաթ իղձերուն,

Փայլակնացայտ բոցն իր քընքուշ խօսքերուն

Շուրջն իմ անձիս՝ զոր կը սիրէ անիկա...

.

.

Ահաւասիկ Նոյեմբեր.

Գերեզմաննոցք կը բացուին...

Ո՛հ, եթէ դեռ կարենայի՝ երազել:

Կու գայ ձըմնոն՝ արեւն ըզմեզ կը թողու...
 Երազել մէ կարենայի՛ հթէ դեռ,
 Կու գայ ձըմնոն՝ արեւն ըզմեզ կը թողու...
 Դանդաղ անձրեւը կ'իջնէ,
 Գերեզմաննոցք կը բացուին.
 Կը զօղանջէ զանգակ մ'անվերջ ու անծայր...

ՋՄՈՍԱԾ ԿՈԼԻԲՐԻԻ ՄԸ

Ո՛վ դու փոքրիկ մեռել, քեզ
 Աղիտարիւր հղաւ շատ՝
 Խայտաճամուկ ըզգեստիկը
 Ձըմրուխտի, յակինթի ...
 Ուրախ զըւարթ էիր շատ,
 Շատ երջանիկ էիր դուն,
 Ու բախտն հթէ աշխարհի
 Բերկրանք կու տայ՝ կարն կու տայ:

Մութ անդունդին վերեւէն
 Դէպ ի լեռները լուսեղ
 Կը ճախրէիր ապահով.
 Կը կարծէիր քուկըդ դուն
 Կապուտակ ծովն ու երկինք.
 Կը կարծէիր դուն անանց՝
 Բերկրանքն ու խինդն այն անհուն,
 Ու դուն չէիր գիտեր որ
 Մի միայն սուգն է անանց:

Ըսէ ինձ փոքր ըսպանուած,
 Այն երջանիկ ատենին՝
 Որ Աստուծմէ արբուած էր

Քեզ՝ լայն երկինքն յուզելու
 Թեւիկներովդ քու ժիր,
 Ինչ տեսար, մէ, ըսէ ինձ,
 Լեռնէն անդին ու անդին,
 Ծովէն անդին ու անդին

Թեւերդ դեռ, հէջ սիրուն,
 Բաց կը բռնես. դէպ անոյշ
 Կը թռչէիր դու սիւքերն,
 Ազնւական երազի
 Մ' հաւէն, մարդն, հըզօրն երբ
 Թըռիչքդ սուր կը կըտրէր
 Քեզ մահուչափ խոցելով
 Ո՛հ, մարդը որքան վատ է:

Իմ եղկելի հէջ թռչնակ,
 Ժամանակ մ' ինձ ալ, գիտես,
 Եթերն ազատ թռչարան
 Էր, ունէի ես թեւեր,
 — Թեւեր յանդուգն ու կարշնեղ —
 Երիտասարդ երազներս,
 Բաբախումներըս հրաբոց,
 Անմահական և յոյսերս:

Ես ալ թռչքով հոլաթեւ
 Սիրատարփիկ երազի
 Մ', արշալուսի մ' հաւէն՝
 Որ կը ժլպտէր ինձ հեռուանց,
 Ջարնըւեցայ, և սըլաքն
 Ինձ կը նետէր թռչնամի
 Մը քուկինէդ շատ հըզօր,
 Այն որ իշխան է երկինքի:

Մեռար արեւն աչքիդ մէջ,
Անտառային բոյրերուն
Զեղումին մէջ, ու չեղաւ
Ժամանակ իսկ բաղձալու
Ան կորսըւած հըրճուանքներն....
Ինձ՝ դըժընդակ տազնապին
Համար՝ որ զիս կը լափէ
Կը մընայ կեանք մը ամբողջ....

Ա Պ Ր Ի Լ

Եթէ մօտիկդ ըլլայի
Ու քեզ ըսել կարենայի ինչ որ ես
Կը զգամ, ո՛վ բուն հառաչանքս.
Ըսել թէ ան մի միայն քեզ կը մտածեմ,
Թէ ամէն տեղ ան միայն քեզ կը տեսնեմ.
Ըսել քեզի բարախումներն ու վիշտեր...
Դուն ալ կարծեմ, ո՛վ իմ տանջանքըս, պիտի
Զիս սիրէիր խանդակաթ:
Կու գայ գարունն ու սըրտին
Թափն ու աւիւնը կորովի կը դառնայ:
Կը զգացուի տենդ մ'որ մըտերիմ Լուսնի տակ
Կը խուժէ զուրս մարդերէն
Զեռք ձեռքի տուած, և աչքերնին դարձուցած
Յաւէժական դէպ ի կամարն երկնից թուխ,
Մինչ երեսնիս կը զարնէ օդն Ապրիլի:
Զոփալ սիրոյ սարսուռով...
Մընալ լուռ մունջ, այսպէս, առանց նայելու
Թուղին որքան երկայն է

Աստուածային այն երազին մէջ՝ մինչդեռ
 Համարձակ սիւքը նըշին հետ ծաղկած
 Կը համբուրուի՝ համբոյրներով քաղցրաբոյր,
 Գըզուանքներով ջերաջերմ,
 Առանց շուքի կասկածանքի, ամօթոյ...:

?

Երբ առաջին անգամ տեսայ ես ըզքեզ,
 Հոգիս հարցուց ինքն իրեն. —
 Զիս չըգիւթեց կախարդանքն այն ակնարկին.
 Եւ ի՞նչպէս, երբ, և ո՞ւր տեղ:

Երբ խօսեցար, մըտքիս մէջ
 Հընչեց աղօտ արձագանգն
 Ուրիշ ձայնի մը և ուրիշ մի խօսքի
 Չեմ յիշեր ո՞ւր տեղ լըսուած...

Տարօրինակ յիշատակին չէ և ո՛չ
 Մէկ ձեւն յըստակ և որոշ...
 Կը մըտածեմ, կը մըտածեմ ես ի զուր. —
 Որո՞ւ էր այն ձայնը և խօսքը ի՞նչ էր...

ՍԱԼՈՆԻ ՏՊԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կը ծիծաղէր ան... աչքերուն մէջն հոգին,
 Զեռքերը՝ մէկը միւսին մէջ սեղմուած
 Եւ ծունկերուն վըրան զամուած հաստատուն,
 Նէ կը խօսէր՝ դաշըն ձայնով՝ հապճեպով.

Փոյթ չընելով աչքն ու անմիտ մեկնութիւնն
 Այլոց, իղծի մը մէջ բոլոր ամիտփուած,
 Դուրս փոխուած զինք շրջապատող ամբոխէն
 Իբրեւ երկինք մը անիծուած արքշուքիմամբ:

Կը ժըպտէր ան... Եւ կինը սէզ, կաթոգին
 Որ էր այնքան տարի՝ իբր որդ մը թաքուն՝
 Պահած սըլտին մէջ սէրն՝ ու էր իսկ տեսած

Իր ոտքերուն առջեւ ամբոխը մերժեալ,
 Անդու կ'ըսէր. կը մըռընչէր, կ'աղաչէր
 Մորմոքելով ցաւէն... և ան կը ժըպտէր....

ՇՈՒԵ ԿԱՌՔԻՆ ՄԷՋ

Գիշերուան մէջ կ'երթայ հեւքոտն ուրուական
 Բոյրին մէջէն այգիներու ծաղկաւէտ,
 Գիշերուան մէջ կ'երթայ և իբրը գերի
 Կը քաջընէ մարմինս յաղթողն ետեւէն:

Միայն մարմինս... անձը տըկար և տարտամ.
 Բայց հըզօրէն որ կայծակներ կը պոռթկայ՝

Մէկ հարուածով թեւին փութով կը պըրծի
Ան՝ զոր հանգոյց երկրաւոր չի բանտարկեր,

Ու թեւաւոր դէպ ի հղբայրը կ'երթայ
Որ ընդ առաջ կու գայ իրեն խանդակաթ.
Ազատօրէն կ'ընտրէ ազատ ուղիներ
Տիրապետող ծովուն, լերանց վըրայէն:

Այո՛, ուրուն որ կը սուրհայ խռովայոյզ՝
Տանի՛ հեռուն սարսուռն արբշիւ ըզգացմանց.
Վըրդոմն ու ծովի և դըժընդակ տենդին զոռ,
Ու վայրենի նեարդերու թափն ուժընդակ.

Ու գայ քեզի՝ ծաղկապըսակ, փողփողուն
Խօսելու քեզ առանց խօսքի սիրոյ վրայ
Բոլոր հոգիս, հոգիս միայն, ու փընտռէ
Քուկինդ՝ անոր փարի, ու վեր սըլանայ:

ԱՍՏՂԵՐՈՒՆ ՏԱԿ

Կը քընանան դաշտերը, ձայն չի լըսուիր:
Քայլ մը միայն, որ թէ ուր
Կ'երթայ լաւ չեմ որոշեր,
Քայլ մը թեթեւ, դաշնակաւոր ու երազ,
Գիշերային լըռութեան մէջ կը լըսեմ:

Կ'երթայ, կ'երթայ գիշերային ուղեւորն,
Ու թէեւ կանգ չ'առներ բնաւ,
Ու թէեւ միշտ նոյն արագ
Ու զուգաչափ կերպով ուղին կը կըտրէ,
Գիշերուան մէջ հեռանալն հս չեմ լըսեր:

Կ'երթայ, կ'երթայ, կ'երթայ, իբրեւ թէ քովէս
Անցնէր միշտ, միշտ, ու փախէր
Միշտ հալածչէ մը. կ'երթայ,
Կ'երթայ ցընորքն ըստուերներու մէջ զանխուլ
Որ կը քալէ թընդիւններովը սըրտին...

Կը զգամ կը զգամ որ անցնելու տանն ան
Կ'ըմպէ կաթիլ մը կեանքէս.

Խոհանքներէս կը գողնայ
Երազ մը, կայծ մը աչքերէս. կ'ազատողէ
Փռչիներով գեղազանգուր սեւ մազերս...

Կը զգամ կը զգամ որ հեռաւոր սըրտերու
Կը տանի ան մոռացութիւնն իղձերո՞ւն
Զոր բախտն ըրաւ վեր ի վար,
Մոռացութիւնն առանց վաղուի քաղցր աւուրց,
Եւ իմ անձիս՝ զոր կը պընդեմ յիշել հո՛ւ:

« Պ Ա Յ Ծ Ա Ռ Ա Ս Տ Ղ Ե Ր »

Պայծառ աստղեր,
Դուք կը ժըպտիք
Ու չէք գիտեր
Այս իմ վիշտերըս զաղտնի
Այս արցունքներս իմ աղի...
Ծովուն մէջ ձեր կորընթարդ
Խաղաղութեան՝
Արդեօք զանխուլ բազիններ կան
Որոնց վըրայ կը շողշողաք
Դուք միշտ զըւարթ
Միշտ անգիտակ
Մոմերն ինչպէս խորանին վրան....

“ԿՆՐԱՋԷ ԾԵՐ ՀՈԴԻՆ”

(Անժամօրոհւոյ մը օրագրէն)

Կ'երազէ ծեր հոգին... Եկուր, ^{ո՛հ}, երթանք
 Լոռի թիւն ու ստուեր փընտռենք՝ ինչպէս այն
[ատեն,

Ձեռք ձեռքի տուած, հանդարտ իրկուն մ'ապրիլի,
 Առանց բընաւ խօսելու:

Դալկահար դէմքըս պիտի
 Ըսպանուհւոյ պէս ծածկեմ
 Խըլատեռի մը մէջ սեւ,

Ու խորշոմներն իմ թարշամած երեսիս
 Պիտի չտեսնես, և ոչ ալ իմ գորշ մազերս:

Ու ժամուն քաղցր ըստուերներուն մէջ պիտի
 Օրիորդի աչքերուն պէս զեղեցիկ
 Դառնան ասոնք. հոգիս անոնց մէջէն (ո՛հ,
 Ո՛հ, քողարկուած յոգնած բիրերս՝ որոնք շատ
 Ու շատ լացին...) պիտի շանթէ դեռ փայլակ,
 Ու դեռ պիտի յիշենք մենք,
 Թովչանքին մէջն ապրիլի,
 Ըզմայլումները անցեալ,
 Ու հաւաաքի, ազօթքի պէտք մը պիտի
 Գրաւէ հոգին քաղցրութեամբ...

Գարնանային գիշերուան մէջ երթալ, ^{ո՛հ},
 Խունկին, բոյրին մէջէ նախկին վարդերուն,
 Եւ խաղաղիկ՝ ծըղրիղներու՝ երգերուն:
 Երթալ այսպէս լըռիկ, ձեռքի սեղմումով՝

Իրերը մինչ կը ներհեն՝
 Եւ հեռաւոր սիրոյն ալիքը հըզօր՝
 Իբրեւ աղբիւր մը որ յանկարծ ջինջ ու զով
 Դուրս կը ցայտէ ապառաժէ մը հրակէզ,
 Ժայթքել երաշտ մեր սըրտէն:

Չմտ կարծեր դուն որ պիտ' առնէ յարութիւն
 Սէրը թաղուած... Ո՛հ, ըզգայի ժամ մը գէթ
 Արբեցութեան, վայրկեան մը գէթ մոռնայի
 Հոգւոյն կըրած տառապանքներն ու տանջանք:
 Ո՛հ, ըզգայի զեռ սըրտիս մէջ թափն, հաւանդն
 Հազար կեանքի՝ որոնք Ատուածը կ'օրհնեն,
 Ատուած՝ որ տուաւ մարդոց հասակը ծաղիկ,
 Եւ մարդերու հայրենիքին տուաւ Ապրիլ...

Հովը կու գայ ու կը բերէ ինձ բարակ
 Հոտ մ'անտառի. գիշեր կ'ըլլայ, ու հանդարտ
 Դաշտերուն վրայ կը տարածուին ըստուերներ:
 Խազ մը վըճիտ կը բարձրանայ. կը կրկնուի.
 Ու կը փոխուի գեղգեղանքի յանկարծոյն,
 Ուրախաւէտ մոլեղնութեամբ մ'անծանօթ
 Մեզ՝ որ թըրժուած ենք սըտութեամբ ու տիղ...
 [մոզ...]

Մըտիկ կ'ընէ գիշերն ու այն նըւագէն
 Կ'ըմպէ զմայլումը... Ներ հոգիս կ'երազէ:

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

Ա

Ահաւասիկ եմ միայնակ վերջապէս...
 Լըրացաւ օր մըն ալ ահա. դարձեալ ես
 Քաշքըշեցի ուրուս ժամեր ու ժամեր
 Մարդոց մէջէն. ծիծաղեցայ, խօսեցայ.
 Ուրիշներուն փայփայեցի մանուկներն
 Հանդարտ անձի մը դանդաղիկ շարժումով.
 Պտոյտներ ըրի ուղիներուն ես մէջէն
 Զոր կը սիրէր ան, այլոց հետ, ու տեսայ
 Իրիկուան քօղը որ կ'իջնէր հեռաւոր
 Լեռներուն վրայ, այն լեռներուն՝ զորքս ան՝
 Ուրախութեամբ փայլուն ու վառ աչքերով
 Նըկատեց, ձեռքը ձեռքիս մէջ խառնելով...
 Օղին վըրայ զուլակութիւն ալ ըրի,
 Հունձքերուն վրայ, այգեկութին մօտաւոր,
 Զըւարթ հոգւոյ մը զճւարթ շնչողով... վերջա-
 Ահաւասիկ մենիկ մնջիկ... Աւասիկ [պէս
 Օր մ'ալ... Մինչեւ երբ, ո՞վ Տէր:

Բ

Հին դարակի մը մէջ զըտայ ես այսօր
 Զեռագիր երգ մը հինօրեայ. դըրուագեր
 Էին որդերը նորանշան զարդերով
 Կարծր ու դեղին թերթը, քըչիկ մը մաշած
 Քըչիկ մըն ալ լուսանցքներէն յընդհարած,
 Գրակալին վրայ դըրի, կարգալ ուղեցի:

Տեղ տեղ խազերն անյայտ էին, աւրըւած,
 Եւ ես առջին բռնորովին վայրահակ
 Մեծ նեղութեամբ կը հանէի: Բայց նախկին
 Իսկ խազերէն՝ տազնապններու բուռն ալիք
 Մինչ ընդ առաջ կարծես խուժել ըսկըսաւ...
 Զգացի ուժգին եւս յուշներու սեղմումն ես,
 Կ'ըսէր պարերգը հին ինծի երկու խօսք,
 Միայն երկու խօսք. — Ա՛յ թղնա՛ւ, ա՛յ թղնա՛ւ —
 Խազերը այն երկու բառերը միայն
 Կ'ըսէին... Թիթը գոցեցի, աչքերն ալ
 Զէին տեսներ...

Հեռաւոր օր մ', ո՛վ գիտէ
 Մէկը բացաւ այս դեղընցած թուղթն անշուշտ
 Գրակալին վրայ փետրահարին՝ նըկարճն
 Շուրջը բռնոր հովուհիւհիւհի պսակազարդ,
 Մաղկազըւարն մարգերու վրայ՝ վարդագոյն
 Զգեստներով, ափը կոբալտի լըճերու...
 Այն օրն արեւը երկրի վրայ կը ժըպտէր
 Գուցէ, գուցէ օրիորդ մ'էր՝ աչքն ու միաք
 Լուսաճաճանչ՝ նըստած դիմացը դափին...
 Խազերն անշուշտ ուրիշ խօսքեր ալ ըսին
 Անոր, անշուշտ իր վառվըռուն հասակին
 Երգեցին քաղցրը փաղաքշանք մ', երգ մը, լո՛կ
 Խոստում անչափ և նենգաւոր. — Ա՛ս վաղէ՛ւ,

Գ

«Վաղէ՛ւ» — ... Վաղն թնչ պիտի ըլլայ. թնչ
 [հըրաշք
 Պիտի կըրնա՞յ յարուցանել շիթ մը յոյս.
 Պիտի կըրնա՞յ ճեղքուիլ երկիրն ու բանալ

Գամուած դագաղ մ' , ու վերըստին վառվըռին
 Երկու մարած աչքեր, բերան մը կընքուած
 Բացուի դարձեալ ու խօսի... Դժ Կարծըր բնաւ
 Պիտի կըրնան՝ ինչպէս երբեմն՝ ձեռքեր
 Սեղմել դարձեալ իմիններս... այս. ահա ես
 Պիտի մտածեմ վաղն, ինչպէս այսօր, երէկ
 Եւ միշտ... Այսպէս պիտի տեսնին միշտ օրերն
 Ու ամիսներն ու տարիներն. ու պիտի
 Ստիպուիմ անդորըր դէմքով միտ դընել ես
 Կեանքին պարտուց, սովորութեանց, բարքերուն .
 Ժըպտիլ անոյշ զըրոյցներուն, մըտածել
 Զգեստներս, խօսիլ... Ժամերն ինծի համար են
 Այսուհետեւ նըման, գիշերը միայն
 Է աւելի զուցէ դժընդակ ու տանջող :
 Կը մըտածեմ մանկութեան խոր, հանգուցիչ
 Անոյշ քուններն, ու այն թողլիք քուններուն
 Մոռացումներն երկարածիգ...

Դ

Կ'անձրեւէ

Հոտ վարը, խեղճ մեռեալ, ցուրտ է, խաւար է
 Անշուշտ, բայց հոս ցըրտագոյն է, աղջամուղջ,
 Հոս երկրի վրայ՝ ուր տերեւներն են դեղին
 Բոլոր՝ կերթան հովերուն հետ, ու կ'իյնան,
 Կը թօթափին, կը համակուի երկինք թուխ
 Յուրտ հանդերձով : Հոս վերը կան սառոյցներ,
 Անապատին մէջ այս անծայր, ուր միշտակ՝
 Աննըպատակ այլ եւս՝ հոգի մը կ'երթայ
 Ուր մոլոր դէպ ի խաւար մը անհուն,
 Մըրըրիկէն՝ որ չի դադրիր՝ կռկոճուած,
 Վըշտերու այս ձըմեռուան մէջ...

Աւասիկ

Հոս են բոլոր իր նամականերն. հոս կ'ապրի
 իր ջրղուտ ձեռքն ու կը գըրէ հապըշտապ
 Հոս վերն անուանըս, կը գոցէ, կը կընքէ...
 Երէկ չէր... Են բոլոր ճերմակ ծրարին մէջ...
 Զանոնք ես ինչ հեքով բացի հեռաւոր
 Այն օրերում, և ինչպիսի՜ ցընծութեամբ,
 Ահա, ասոր կողմերէն մին պատըռտեց
 Թըղթահատ փայտը անհամբեր... Անոր ես
 Երեք երկայն օր սպասեցի ամէն ժամ,
 Եւ, գիշերն ալ, կ'երազէի զանիկա.
 Կամ կը հասնէր և էր այլո՞ց ուղղւած,
 Կամ կ'երկըննար ձեռքը զանի բըռնելու
 Եւ կը տեսնէր որ զերդ շոգի կը ցընդէր...
 Հասաւ ան հուսկ ուրեմըն... Հեռըս քանի
 Մը բարեկամք կը խօսէին խընդագին.
 Կը յիշեմ, զայն հանդարտ դէմքով մը առի,
 Վար դրի, ուսերըս դարձուցի դէպ ի լոյսն,
 Ու աւելի զիս ուշադիր կեղծեցի
 Այն խօսքերուն՝ զոր միտքն ալ չէր հասկընար:
 Ներսըս թընդիւն մ'որ բոլոր զիս կը ցընցէր.
 Զըտեսա՛ւ մէկը շըրթներուս դողդոջելն:
 Անշուշտ զանոնք ըստիպեցի ես խաղաղ
 Նսրը ժըպիտի մը... Յետոյ, հի, վերջապէս
 Մինակ, խլեցի թուղթն...

Ամէն ինչ լըմընցած

Ի ալ, ամէն ինչ ընդունայն ու գրեթէ
 Կը վարանիմ թերթն հանելու արդ անկէ...
 Ահա առջեւըս, բայց աչքերը միայն

Բառ մը կըրնան կարգալ. իսկոյն կը քօղէ
Ամպ մը աչքերս... Է բառը քաղցր ու անգութ
Իբր յիշատակը զըզուանքի մը զոր բնաւ
Երբեք երկու մեռած ձեռքեր չըկըրնան
Պիտի նորէն ընծայիլ մեզ. — Սիրունի. —

Զ

Ու պիտի գայ նորէն Գարունը... Զըւարթ
Իրիկուններն Ապրիլի դեռ պիտի գան.
Պիտի դառնայ օդն հոտերով տոգորուն,
Էւ խընդութեան աղաղակով մը բարձրէն
Պիտի անցնին ծիծեռնակները...

Է

Կարդանք:

Ու մեր բոլոր մըտածումները պըզտոր -
Խորասուզուին ինչպէս թէ խորքն անդունդի
Մ'ուրիշինէն: Բարձրեալ հոգի մը առնէ
Մերինն ու իբր ասիին: մէջ զայն ըստիպէ
Միտ դընեկու իր ձայնին: Գիրքը՝ որուն
Զեն կըտրատուած լուսանցքն ու ծալք՝ կը կար-
[գայ

Հրաւէր... Արդեօք մէջն ունի՞ խօսք մ'ըստիտիչ...
Օն դիպուածով բանանք: Ահա. — «Ան որ մեր
Նախորդներուն համար եղաւ պարզամիտ՝
Հանապազորդ խընդրանք, փոյթ
Գաղափարին, ճըշմարտութեան ու փառքին,
Անգուսպ հոսանքը մեր դարուն ըրաւ զայն
Վըկայազրեալ շահավաճառ մը հիմա,
Շահավաճառ մ'անմիտ, յիմար խօսքերու: —

Ստոյգ և տըխուր... Բայց ի՞նչ փոյթ
 ինծի, ի՞նչ փոյթ և արուեստին՝ խօսքերուն
 ձըշմարտութիւնը: Ահաւոր և միակ
 ձըշմարտութիւն՝ յիշատակաց մըշտական
 Տանջանքն է այս... Պիտի կըրնամ հս մոռնալ
 Վայրկեան մը գէթ. պիտի կըրնամ հս երբեք
 ձերմակ ամպերն՝ իբրեւ թեւեր ըսպիտակ,
 Եւ արեւակն ու ծաղիկներ, մարզն ու ծով,
 Ինչպէս երբեմըն՝ դեռ դիտել զուարթօրէն,
 Առանց ներսէն լսելու դառն այս հարցումն.
 — Եինչո՞ւ աշխարհն արդ կը ժըպաի: Բերկրաւէտ
 Ինչո՞ւ է դեռ ամէն բան: Ի՞նչ կ'արժէ ալ... »:

ՄԻՋԱՆԿԵԱԼ

1849 2271

ԴԱՇՏԱՆԿԱՐՆԵՐ

ՀԻՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԵՋ

Ո՛հ երպնեբրփին տարածուն
Քընքուշ գոյներ մարգերու,
Երկնակապոյտ քլուրներու
Կատարներով վարդագոյն.

Ո՛վ գողտրիկ սիւք իրիկուան,
Ախքներ հեզ ու հանդարտ,
Իմ հասակիս մանկական
Հոգին ինծի տըւէք արդ:

Այն միտքը կոյս ու ցընծուն
Տըւէք քանի մը ժամեր.
Այն սիրտն անմեղ անվհհեր,
Բոլոր սիրով առլըցուն:

Մոռցիր հոգի իմ դու արդ՝
Դըժբախտութեանց փորձառու՝
Թէ մարդ ըստէպ սուտ կ'երդնու,
Կը մոռնայ շատ ըստէպ մարդ:

Շրէք որ տաք խօսքի մ'ես
Կարենամ, ո՛հ, տակաւին
Ձօնել հոգւով սիրակէզ
Հաւաաքս հաստատ, բընաւին...

Ո՛վ գողտրիկ սիւք իրիկուան,
Ահակներ հեզ ու հանդարտ,
Իմ հասակիս մանկական
Հոգին ինծի տըւէք արդ:

ՎԵՆԵՏԿԵԱՆ

ՏՊԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԱՓՈՐ ՄԸ Ի ԳԱՆԱՐԷՒՈՅ

Կ'անցնի թափօրն յամբ: Ընկերհաշտ պետութեան
Գուցէ նաւերն՝ որ յաղթողները ծափեն՝
Օր մ'ուրիշ կերպ չէին շարժեր շուրջաւեր
Եւ ուրարներ՝ ի լոյս հանդրին այգերու:

Կամուրջին վրայ է թափօրն: Այսօր սակայն
Օրը կ'մեռնի քնէած ալեաց մէջ լուսուտ,
Բայց խաղաղիկ մոռացօնք մ'արդ կը գրաւէ
Սարսափն եղող ազգն հեռաւոր Ասիոյ:

Բարձր ամենուն վրայ լուսոյ մէջ կը սըփռէ
Հովին՝ երկնից ներողութիւնն երջանիկ
Հօտին վրայ մեծ աստուածային նըշանով:

Լըճակներուն մէջ մեծագոյն ճաճանչ մ'ալ
Կը փայլակէ և օրհնութիւն կը կարդայ
Գարբաշիոյի, Ճիամպէլլինի արուեստին:

ՈՒՐՈՒԱԳԻՄ

Կարմիր լուսնակն ու կըլոր
 Կը բարձրանայ հեռաւոր
 Մարգերէն վեր, զոր գիշեր
 Մոխրի գոյնով է ներկեր:

Դաշտավայրին այն անհուն՝
 Գորշ հաւասար երկն ու գոյն,
 Պայծառ գիւղի մը ուրոն
 Լոկ կը կտարէ սըսպըղուն:

Կը ժըպաի լի լուսինն այն
 Պայծառութեան. կալին վրան
 Անշարժ՝ կ'հաջէ մի սեւ շուն
 Լուսնի վըրայ սեւեռուն:

Դ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Հոս հոն դաշտին մէջ դէպ երկինք կը ցըցուին
 Ուղղորդ ճիւղերը տունկերուն ուժասպառ:
 Կ'անձրեւէ. լայն ամայութեան վրայ տըխուր՝
 Կը ծանրանայ լըռութիւն:

Այսպէս երբեմն արցունքներ լուռ կ'անձրեւեն
 Աւեր, ամայ անհունութեան վրայ հոգւոյն,
 Մարդոց ձեռքերն այսպէս երկինք կը ցըցուին
 Աղերսաւոր ու անզօր:

ՄՐՐԻԿ ԿԱՐԿՈՒՏԻ

Տարափին տակ կարկուտին
Տըխուր գանչերը կ'աղօթեն զանգակին
Դարերու մեծ ձայնով. — Տէր
Անցնի պատիժն ահագին:

Դադրէ, ս՛վ Տէր, զարնելէ
Ան որ երկրի վերայ լոկ հաց կը խընդրէ.
Դադրէ խըստիւ քանդելէ
Ինչ բանի վրայ որ մարդ իր յոյսը դրեր է:

Է շատ տարի որ կը կրեն,
Շատ տարի քեզ կը հայցեն, Տէր գերակայ,
Եւ ալ յոգնած կը հարցնեն
Թէ կ'ստ Դու, վիշտն արդեօք Քեզմէ՞ է կու գայ,

Թէ ամայի անապատ
Մըն է երկինք՝ զոր իր վըշտի օրերուն՝
Մարդ բընակչօք կը լեցնէ
Գերեզմանի ունայն վըհէն սարսըռուն:

Տարափին տակ կարկուտին
Տըխուր գանչերը կ'աղօթեն զանգակին
Ձայնովը մեծ՝ դարերու.
— Գթութիւն, գթութիւն, Տէր, մարդկային
[չուառանքին: —

Ու ահա լուսինը վերջին
Ելօքն լեցուն սկաւառակն իր կը ցըցէ.

Ու ովկիանին ամպեղէն

Վրան՝ վարն ահա պարզը տակաւ ծայր կու տայ:

Հեզիկ՝ մարդոց կը ժըպտի

Ու կ'ողողէ դաշտերը լոյսը պայծառ.

Հեզիկ զերդ սաստ մայրենի՝

Հանդէպ ժըպիրհ բամբասանքի մը վատթար:

Յաւիտենից ձայնը մեծ

Լայն շողիւնին մէջ հանդարտիկ կը լըռէ.

Տակաւ ամէն ձայն՝ ծովուն

Մէջ գիշերուան անդորրութեան՝ կը նիրհէ:

Ի Ր Ի Կ Ո Ւ Ն

Մարգերուն մէջ վարն ըստուերները կ'երկըննան
կաղամախին. խորասուզուած խաղաղաւէտ
իրիկուան մէջ դաշտագետինը կը ձըկտի
կը տարածուի մեղեսթիկի դէպ ի խոր ծովն:

Յետին մեռաւ գեղջուկին խազն երկարածիգ:
Լըռեց արտոյտն օդին մէջ վերն, ու չի լըսուիր
Բայց թէ միայն հըծծիւն մը լոկ, շըշունջ մը
[լայն
խոտերուն տակ, ճիւղերուն մէջ սաղարթախիտ,

Ինչպէս երբեմն տաճարին մէջ կը թըրթռան՝
Մինչ վանականք՝ երբ սաղմոսներն երգըւած են՝
Դասը թողլով կը հեռանան յամրընթացիկ
Յետին աղօթքը ցած ձայնով մըրմընջելով...

Կը վերանայ օրհասական ծաղիկներու
Արտաշէնչումը կըտրուած խոտերէն... Ինձ
Կը բարձրանան յուշքեր սըրտէն, բուրումը ձեր
Ո՛վ անցելոյն մնած խամրած դուք ծաղիկներու

Տ Ե Ս Ի Լ Ք

Գիտեմ պալատ մը հինաւորաց պատերով՝
Գերեզմանի երեւոյթովը տըխուր.
Հիմէն տանիք կը պատէ զայն թուխ մամուռ.
Բակը լեցուն բաղնիկներով, եղիճով:

Խորշումերես հանի մը ներսն՝ ինքնամիտի՝
Վառարանին առջեւ մարած, ամայի,
Տըղայական շէտով մ'անդուլ կը պատմէ
Զըրոյց մ'որուն ոչ ոք ականջ կը դնէ:

Ս Է Լ Լ Ա Յ Ի Հ Ո Վ Ի Տ Ը

Հովիտ մը կայ երջանիկ
Բարձր ու չըքնաղ կատարներով պըսակուած.
Իր երկընքէն աստղերը գաղտ փայլակներ
Կը շանթեն վար կանաչագեղ դաշտերուն,
Ու այգուն նախկին նըշոյլներուն՝ կը փըթթին
Ծաղկունք՝ որոնք երկնից ժըպիտը ունին:
Փափկիկ դըրախտ մ'է ուր Ատուած հաճեցաւ
Սըփռել շուքեր, շուրիք ու զուարթ, թափառոտ
Թիթեռնիկներ, ու պիտի դուն ըսէիր
Թէ կը տիրէ խաղաղութիւնն հոն յաւէրժ....

Բայց ամայի ճամբուն մէջէն, խորքէն մութ
 Ուղիներուն անտառաց մերթ կը լըսուի
 Հոգի որ կ'ողբայ կամ կը մռնչէ ուժգնակի
 Իբրեւ զուժկան մահու, և մերթ կը հասնին
 Քեզի յոգնած ճիւղին յետին թըռչիկին,
 Ջոր նենգաւորն արծիւ սեղմած է կուրծքին
 Դըժոխորկոր, և ամէն մէկ անձաւի
 Կու գայ կ'երթայ դառն և երկայն արձագանգ
 Մը որ օր մ'ալ գուցէ երկինք կը հասնի...

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴԱՇՏԱՆԿԱՐ

Ժլպիրհ բոցեր դաշտագետնէն մացառուտ
 Կ'անցնին, խոտերը կը խանձեն. ջրմուղի
 Մը հին հեռո՛ւն փլած աւերակը սեւ, մութ,
 Ծռած տիտանի մը լայն ըստուերը կը թուի:

Միայն ճըպուռն հղանակովը իր սուր
 Կը վըրդովէ միջօրէին թըմրութիւն.
 Մըռունչ կամ երգ մարդու լըսել դուն ի զուր
 Կ'ուզես քնութեան այն ձանձրոյթին մէջ ան,
 —[հուն:

Կովադիացը կը փախչի քարէ քար,
 Մինչ կը հընչէ կըռինչը վերն ագռաւին՝
 Կատարը հին կործանական շինուածքին.

Հեռո՛ւն, ահա կու գայ գոմէշ մ'յամրաբար
 Մինակ՝ ու մեծ այն անապատը կ'ընէ
 Աւելի մեծ՝ որուն վերեւն արեւն է:

ԱՆՁՐԵԻ

Կ'անձրեւէր. պատուհանները դէպ ի բաց՝
Հրակէզ յամառ տօթին այն խուն դադարին՝
Կ'ելլէին պարտէզէն թարմ շունչն ու բոյրեր
Կենդանացած ծաղիկներուն, խոտերուն.

Կը դադրէր երանգներու աղմուկն ու շփոթ
Այն հայցըւած կաթիլներուն քողին տակ.
Եւ ծարաւ բունծերն անյագ կը խըմէին
Հացիներու, դափնիներու բուրօտքն.

— Ըլլալ տունկ, ըլլալ տերեւ, ըլլալ ցօղուն
(Կը խորհէի) և տազնապին մէջ հրանուտ
Միխիթարանք մ'ունենալ այսպէս երկընքէն... —

Պատըշգամին վրայ երկընցած՝ թուփերուն
Ծաղկին, խոտին կը նայէի սեւեռուն...
Եւ անձրեւը կը զարնէր իմ մագերուն:

ԱՊՐԻԼԻ ԵՐԳԸ

Ձայն մը կ'երգէ. — Ո՛վ դուք մարդիկ ցաւագին,
Կու գամ, կու գամ: Յոյսին բացէք սըրտերնիդ,
Բացէք բացէք սենեակներուն փակ դռներն
Եկող հասնող վարդերու ծանրը բեռին:

Կու գամ կու գամ: Ամէն ժայռեր, անապատ
Կը ծաղկին. օ՛ն, վեր գըլուխնիդ կորակոր

Ու ժըպտեցէք. հս հրաշագեղ հանդէսին
կու գամ. կու գամ հրազներով բռնաւոր:

Աւելի դեռ հաստատ, լուսեղ Մայիսի
խոստումը ձեզ կը բերեմ: Ո՛վ յընթրասոյզ
Սըրտեր, լըքեալ, յաղթուած և կամ չըսիրուած,
Ո՛վ դեղեկոտ մարդկութիւն, օ՛ն, քեզ խրախոյս:

ՀԻՒԱՆԴ ՔՐՈՋՍ ՀԱՄԱՐ

Ո՛վ դու ճիւղիկ դեղձիի,
Ատեղազարդ, լայնասփիւռ
Ու զով մարգին բեր դու բոյր
Քըրոջըս, բոյրն Ապրիլի
Եւ տունկերուն ծաղկով լի,
Սըրտին մէջ քրոջս արթընցուր
Զըւարթ, ամբիծ պատկեր բիւր,
Ո՛վ դու ճիւղիկ դեղձիի:

Վարը մարգին մէջ գետակի մը քովիկ
Փոքր ընտանիքն ահա նըստած սեղանի.
Կը փայլի շուրջն արփին, Ապրիլ կը ժըպ-
կայ շուրջը մեղմ տաքութիւն [տի,
Մը, քընքուշ սիւք մը գողտրիկ
Անմեղութեան և սիրոյ....
Վրան այն զըւարթ սեղանին
Օգէն՝ որ գայն կը շարժէ-
Վարդի պսակներ կ'անձրեւէ
Արեւայեղջ դեղձենին....

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԱՆՁՐԵՒ

Այս առաւօտ անձրեւեց, և իմ սենեակըս կ'իլլէ
 Պատուհանէն բաց՝ այն հոտն աշնանային ան-
 [տառաց՝
 Որ կ'արթընցնէ մոռցըլած կերպարանքներ, ե-
 [րազներ.
 Վաւերներ անձայն ու մըթին, կրօնաւորներ կընկ-
 [ղաւոր.
 Հին անտառներ, բնակարան առասպելիալ ոսկե-
 [ցուպ
 Մոգերու. խոր անձաւներ, և լըճեր սել, խաւար-
 [չուս,
 Կանաչորակ յատակով երկայն և թաւ լօռերու,
 Գուցէ մագերն ապըստամբ Նայադներու՝ խորա-
 Ան ջըրերուն տակ... [սոյզ
 Երբեմն երբեմն արփին կը զարնէ
 Հանդիպակաց որմն, ու գոյն ու նըշաններ կը
 [փոխէ
 Յընորդներու այն շարժուն տիեզերքին... Անսովոր
 Ամէն տեսիլ ցընդեցաւ ահա արեւ, ահա կեանք,
 Ըստուգութիւն, մանկութիւն: Ի՞նչ հրապուրիչ
 [ծիծաղներ,
 Հրաւէրներ, այն իր ճերմակ ճաճանչին մէջ աշ-
 [նային:
 Կարծես կ'ըսէ. — «Դժուրս ելիր, օդը զով է, են
 [կանաչ
 Մարգերը դեռ, Դեմնտրէ կը զարդարէ դաշտո-
 [րայքն

Ոսկի հունձով. այսօր զուարթ կը փայլիմ, չեմ
[բայց երդնուր

Նոյնն ըլլալ վաղը. գիտէք, է լոկ ներկայն ապա-
[հով,

կը փախչի ժամն ու դըժնէ ճակատագիրն անողոք
կը չարակնէ ձեր խընդանքն. ուրեմըն դուրս,
[օ՛ն մարգերն

Ու բըլուրները դէպ ի՛ Յառա՛ջ, ահա դրան քով է
Ջըմնուն ու հս նըշողեմ պիտի տերեւը եթէ
Մեռնի ու ձիւնը փըռուի բունծերուն վրայ ամայի
կեանքին ։

Ահա կը մըտնէ փաղտուն ալիք մը պայծառ
Պատուհանէն բաց ու իմ կ'ողողէ խուցըս լու-
[տով,

Ու կը դիտէ ամէն կողմ՝ արձակուրդի մանկան
[պէս.

Կը թըրթրէ գիրք ու տետրակ, կը ծաղրէ նուրբ
[ձեռագործն

Արկըղներուն, ու կու տայ ամէն ոչինչ բաներու
Ոսկի թերթիկ մը՝ ժըպտուն...։

Պիտ' ուզէի վազել հս
Դէպ բարձրաբերձ բըլուրներն, աստուածային
[դէպ ի օդն

Ազատ ու զով, բայց... խոշոր հատոր մը սեւ կը
[նայի

ինձ սեղանին վըրայէն, կը զայրանայ, կը սաստէ,
կը մըրմուայ։ Ո՛րքան խորհուրդն է ապերախտ
[զոր կու տայ

Այն վարժապետն անողոք, անտանելի։ Գեղեցիկ
է երկինքն այսպէս... Այսպէս անուշ է օդն...
[Ո՛վ գիտէ

Գուցէ վերջին օրն է այս հանդէսին...

Ո՛վ ինծի քնչ,
Խաւարչիւն զիրք, կը պահեզ. ստուգութիւններ
[զուցէ դառն,
Ուրիշ ոչ ինչ...

Ո՛ւ, քանի այս անհոգ վայրկեանը՝ լաւ է
Երազն՝ ըլլայ իսկ կարճ, ցնորքը՝ զոր ճանաչ
[մը ճերմակ
Եւ ոստ մը լի շիթերով կ'արթընցընէ սրտին
[մէջ...
Վազենք մարգերն ու բլուրներ, դէպ ի բաց օդը
[վազենք:

Ն Ո Ր Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Թեթեւ ամպեր մեծ պարզութեան մէջ կ'անցնին,
Մտածկոտ դանդաղ ամպեր՝ կարծես հեռաւոր
Գարուններու հին յուշերուն մէջ սուզուած...
Վարդերը վարն երկրի վերայ կը փըթթին.
Սակայն կարծես վաստակաբեկ ու տըրտում՝
Երազիկներու թագուհիներն՝ հեռաւոր
Կը մըտածեն եղանակի մը վերայ...

Ճերմակ ծաղկները զորս Ադոն պատանին
Ներկեց արեամբ, ու արեւով՝ ծիծաղկոտ
Օրիորդներն յոյն քաղելով կ'երթային
Կիպրուհայն վրայ դըրասանգներ տեղալու...
Ո՛վ գեղանի կոյսեր, դժմէ պարկաներն՝
Որպէս զի ձեզ դիտեն դժբախտ երկաթնին
Կը կեցնէին՝ թելը պատրաստ խզելու,

Եւ Աստղղկան արքայութեան մէջէն լայն՝
 Կը վազվզէր կ'երթար անճառ աղաղակ
 Մը երգերու, ժըպիտներու, և ձայներ
 Անակընկալ՝ անակընկալ իղձերու,
 Եւ կոհակներ ուկիտանին այն սիրոյ,
 Եւ վարդերու թըփերուն մէջ պատանիք
 Կը փընտռէին ձեզ, և արեւը կ'օրհնէր...

Կիւթերեանին կը ծխէին սաւրը բազիններ,
 Ու կոյսերու, վարդերու այն ծովուն վրայ
 Հեթանոս մեծ աչքերն անշարժ կը յառէր
 Ճերմակ պատկերն Աստուածուհւոյն ծաղկանց
 (մէջ...

Ալ չեն ծըխեր հիմա մաշած բազիններն,
 Ու են փռչի դարձած ձեռքերն ըսպիտակ
 Որոնց այրել կու տային կեանքն ու հեշտանք...

Իրիկունները կը դառնան ջինջ ու եղկ,
 Ապրիլ ամիսը կը դառնայ, կը դառնան
 Վարդերն, ու մարդ երազելու կը դառնայ,
 Թեթեւ ամպեր սակայն կ'անցնին պարզութեան
 Մէջ, մըտածկոտ՝ դանդաղ ամպեր, որք կարծես
 Մըխըրճըւած, սուզուած են խորքն հեռաւոր
 Գարուններու յուշերուն մէջն հեռաւոր....

ՎԵՐՋԻՆ ԳԱՐՈՒՆ

Նորարոյս խոտը կ'ըսէ,
 կ'ըսեն թուփերն ըստեղներով առլըցուն.
 — Աս որ կու գայ դեղեւկոտ
 Յոգնած քայլով, արձակելով հառաչներ,

Անշուշտ ճամբան կորսընցուց....
 Չե՞ս գիտեր դուն որ նորապահն է հանդէսն հոս
 կը պատրաստուի Ապրիլի,
 Ո՛վ դաւկահար այտերով կին դու տըմոյն:

Ջուարթ ամբոխ կ'ուզենք մենք,
 Օրիորդիկ ու մանկիկներ կ'ուզենք բիւր,
 կ'ուզենք խարտեաշ մենք վարսեր,
 Ծիծաղ, ժըպիտ, նայուածքներ լի հուրքերով.

Ասօր, երգով, կաքաւով
 Ծաղկափըթիթ նըշխներու ներքեւէն
 կ'անցնի Սիրոյ զըւարթ պարն,
 Երազներով, յոյսերով լի չըքնաղ պարն:

Օ՛ն, տեղի տուր, չմ՛ս լըսեր
 Ջայներն արդէն որոնք կու գան մարգերէն.
 Երգերը չմ՛ս լըսեր դուն՝
 Որք տարփածու սըրտերն ի յայտ կը բերեն:

Ո՛հ, դաւկահար դէմքդ, օ՛ն,
 Ծածկէ քողով, ու հեռացի՛ր, գնա՛ հեռուն.
 Զուր են ողբերն ու կական
 Առուգութիւնն երբոր մեռած է չըքնաղ:

.

Եւ արխրադէմ ուղեւորն
 Որ կը լըսէ ծաղրին մոռնչն իր հտեւէն,
 Զառ Ի վայրէն կը շտապէ
 Դէպ ի անդունդը խորափիտ բաց հովտին.

Զուր կը խընդրէ օգնութիւն
 Խոտէն, ծաղկէն, արեգակէն, հովերէն
 Մոլորանքին մէջ իր խոր
 Վաստակարեկ այն վիրաւոր խոց հոգին:

Աչքերն առջեւը յառած
 Կ'երթայ հոն ուր ձայնն անդունդին մոռացում
 Կը խոստանայ և վախճան
 Զըւառութեան. կ'երթայ նէ բարձրը ճակտով

Յաղթած ամէն վատ երկիւղ.... —
 Մաղկափըթիթ մարգերուն վրայ իր հտին
 Սիրոյ թափօրը կ'անցնի,
 Գանգիւնն երգի մը օդին մէջ կը թըրթռայ....

Գ Ի Շ Ե Ր Ա Յ Ի Ն

Ահա գիշերը կապուտակ, խաղաղիկ
 Գիշերն ամրան.... Հըծծիւններ
 Գողարիկ, լուսեղ բաբախումներ աստղերու,
 Բուրումներ մեղմ, օն, մըտէք:

Զեզ ծըծելու համար բոլոր կ'երկըննամ
 Պատըզամին վըրայ ես.
 Քաղցր է սուգիլ ծով ծըփանքին մէջ ազատ
 Եւրոդ իջնող էակաց....

Դարաստանին ստուերները լուռ կ'ունկընդրեն.
 Ներքեւի բաց սենեակներն
 Արձազանգներ կը հնչեցնեն. կ'երգեն հին
 Երեմիային վրայ հին վէպեր.

Ու կ'արթընցնեն խաղերն ահա ստուերներու
 Խումբ մը, զանոնք կը տեսնէ
 Միտքն՝ որ զիրար կը հալածին հապըշտապ,
 Սիրաք կը զգայ խորհրդաւոր ձայնն անոր:

Խօսքեր կ'ըլլան՝ որոնք օր մը լըսուեցան
 Անուշադիր ականջով.
 Ու երեւցան մըթին, ներքին կըրակն արդ
 Կ'ազատի այն ցուրտ շեշտէն....

Կ'ըլլան ժըպիաք աղերսարկու, և աըժգոյն
 Մոռցուած դէմքեր.... կը ծըփայ
 Ճերմակ ալիք մը լի լուսնին մէջ, խաղաղ
 Քունին միջեւ մարգերու.....

Բաղեղնապատ վանքեր կ'ըլլան ցնորական
 Եւ անսովոր ըստուերներ
 Վանականաց, որք զանգակին միակերպ
 Ձայնովը լուռ կը քալեն....

Կ'ըլլայ վերջին ականարկ մ', ականա՛րկը անյագ
 Մնաս բարովի, բոլոր նենգ
 Քաղցրութիւնն.... (մի բարախումներ, տազ,
 [նապներ,
 Ո՛վ մոռցըւած արցունքներ):

.

Խաղերն օգին մէջը կ'ելլեն կորսուելու
 Թաւ ըստուերին մէջ, քաղցրիկ
 Եւ ահաւոր պատմութիւններ պատմելով...
 Մըտիկ կ'ընէ գիշերն անշարժ ու լռիկ:

Պ Ա Տ Շ Գ Ա Մ Է Ն

Ո՛հ, որքան շուրջն անդորրութիւն,
 Ինչպէս գիշերն աստղազարդ է....
 Ո՛չ հոս, փըռուած կընիւններու
 Թիկնաթռոն մէջ ընդարձակ,
 Այս օթեակին վըրայ, որ դէպ
 Ի խոր հովիտը կը բացուի՝
 Առջեւը մութ անտառներուն.
 Այլ օգին մէջ թեւատարած,
 Ինչպէս թեթեւ սերմնիկ մը, ստուեր
 Մը, զիս շոգի մը կը կարծեմ,
 Եւ յաւիտեան պիտ' ուզէի
 Որ տեւէր այս ժամը, որ միշտ
 Եւ յաւիտեան զգայարանաց
 Տեւէր այս քունը երկնաւոր....
 Ո՛վ գիշեր քաղցր, ամենաքաղցր,
 Ո՛վ քաղցրութիւն գիշերային....
 Շաղապատող լօշտակներուն՝
 Մօտէն՝ դեղին աչքերն ինծի
 Կը նային.... Ո՛հ, նայեցէք այս
 Արդարեւ նոր հըրաշք մըն է.
 Նայեցէք, ո՛հ, ո՛հ, նայեցէք.
 Ահա ապրող մը երջանիկ....
 Իցի՛ւ տեւէր, տեւէր միշտ, միշտ

Այս խուսափուկ հանգիստը, ո՞վ
Ըսքանչելի դու տիեզերք,
Որ պաշտէի քեզ....

Կասկածոտ

Կը հընչէ փող մ'անդորրութեան
Մէջ խոր.... Լոռութիւնը, բըռնի քունն,
Հոծ սենեկի մը ծանրը շունչն,
Հընչիւնն աստուք է կը պատմէ
Գիշերուան.... Ժամը ձեզ ի զուր
Կը հրաւիրէ, մի՛ հղբայրներ
Ծանրաթախիծ, ազատ երկնից
Տակ, բացօթեայ, այս հոտանոյշ
Օդին ծաղկած այծտերեւին,
Ծաղկափըթիթ ճինողկուզին,
Ջով բուրումին, զոր յետ երկայն
Վայելումի, արեգական
Համբոյրներուն տակ բոցավառ,
Կ'արտաշընչեն յազ կըշտապինդ
Խոտերն ու տունկ, մինչդեռ գիշեր
Շարժելով թեւն անոնց վըրայ
Կը յորդորէ զանոնք բեղուն
Հանգիստներու.... Ի զուր ի զուր,
Ո՞վ փակուածներ ապականեալ
Տուներու մէջ, իրկունն ըզձեզ
Կը կանչէ, այս լայնածաւալ
Գեղեցկութիւնն, այս ովկիանն
Անծայր ոսկի հիւլէներու
Բաբախուն, ուր մոռացօնքի
Անդորրութեան մէջ կը սուզի
Հոգին ցաւած և անհանգիստ:

Ո՛վ եղբայրներս, ինչո՞ւ ձեզմէ
 կը խըլեն այս ժամուս քաղցրիկ
 Արեւոյութիւնն. ուրիշն ինչո՞ւ
 Պիտ՝ աւելի հանդարտօրէն
 վայելէ զայն. ինչո՞ւ պիտի՝
 Անպատշտակար՝ թըշնամիէ
 Զվախէ, գոռոզ հրաւերներէն
 կամ կըտողուցօն ժողովուրդին
 կամ հալածչաց բուռն թափէն:
 Է՞ր, թէ անոր՝ յիմարութիւնն
 Յաղթէ, ինքն ալ նոր ստացուածոց,
 Եւ աւելի լայն տէրութեանց՝
 Կարենայ ինքն ալ հըռչակել՝
 Լուրն ազգերուն՝ որոտումի
 Բարբառներով. և ունենայ
 Պատրաստ ըզձեզ, ո՛վ եղբայրներ,
 Երիտասարդ բոլոր արիւնը
 Թափելու, և լան պառաւ
 Մայրերը, լայ ձեր օրիորդն
 Ու նախնիներ մաղթէ բոլոր
 Աշխարհի: Ո՛վ անմեղ աստղեր,
 Լուսակարկաչ աստղեր, ըսէ՞ք.
 — Ամբարիշտ գործ չէ՞ ասիկա:
 Զէ՞ աւելի վայել շամբուշ
 Գազանագոյն գազաններուն
 Քան թէ մարդոց՝ բարձրը մըտքով՝
 Որոնց առջեւ լոյս կը սըփռէ
 Բանն՝ երկրաւոր ցայգին մէջէ,
 Յուցնելով յայտ թէ ընդունայն
 Ու խօլական է ամէն ինչ
 Բաց ի ներքին, անդու, չըքնադ

Ու վեհ ճիգէն՝ դէպ անհրաժեշտ
 Ալ դըժուարուտ մարդկային ելքն
 Աւելի լայն հոսանքներու
 Մըտածումի, ազատագոյն
 Գիտակցութեանց, այն միշտ քողուած
 Ամենագօր բայց դիւթանքին,
 Որ մութին մէջ կ'երեւայ մեզ
 Եթէ նընջեն զգայարաններն,
 Ու մերթ մեզի կը փայլակէ
 Երկընքի լոյս անտառներուն
 Միջեւ, ու ամէն իրաց անհուն
 Գեղեցկութեան. ու կը կանչէ
 Ու կը քաշէ մեզ և կ'ուզէ
 Պատրաստ ըզմեզ իր հրամանին,
 Վերանալու ցից, անհամար
 Սանդուխներէ՝ դէպ ի ծածուկ
 Բարձունքն՝ ըզմեզ վրիպումներէ
 Ազատելով ու զըտելով
 Մեր էութիւնը միշտ. է՝ այս
 Կարելի, ո՞վ աստղեր, տեւէ
 Եթէ գիշերը սըրտերուն
 Մէջ, Ո՛վ աստղեր ամբիծ ու ջինջ,
 Դուք լաւ գիտէք որ առանց այս
 Փառքի մոլի ծարաւներուն
 Վատախաւարակ ժանտ հրոսակին,
 Որ դարերէ ի վեր լեցնել
 Կը շըրդի միտքը մարդերուն,
 — Մարդկային այս վըհերն անյայտ, —
 Պիտի կըրնար իւրաքանչիւր
 Ոք ունենալ պատառ մը հաց,
 Ունենալ շիթ մը սէր, առանց

Կըռիւնիքու, առանց դըժնէ
 Խըժդըժութեան և դըժընդակ
 Գերութեան: Զէ՛ աշխարհը այս.
 Արեւն ամէնքը չի՛ տաքցնէր.
 Զի՛ հասունցնէր հունձքն ամենուն
 Համար. այս կարն արքայանքին
 Մէջ մենք միայն կը կարօտինք
 Քիչ մը հացի, պուտ մը սիրոյ.
 Միակ յուսով մը ուղղուած,
 Ինչո՞ւ եռանդը մի և նոյն
 Պիտի չմղէ հոգին. ինչո՞ւ
 Պիտի նոյն զեղը չըվառէ
 Զայն, է՛ր պիտի մեզ չըզըրդէ՝
 Գաղտնածածուկ մարտերու՝ նոյն
 Վեհ գաղափարը. վերանա՛լ:

Օ Ր Ա Գ Ր Ի Է Զ

Զինջ և տըխտէր օր...՝ հոգւոյս մէջը ունիմ
 Նորօրինակ ձայն մ'որ կու լայ անծանօթ
 Յաւ մը... Նըման քնաշըրջիկի մը երկինք
 Կը նայիմ ես, դաշտավայրին կը նայիմ,
 Ու արեւուն զառամ, զառամ այս երկրին,
 Եւ կեանքի այս ժամըս ես հոս կը նշանեմ
 Ու կը կեցնեմ. լոյս է արդէն. կը ժըպտին
 Դաշտերը բայց մեղամաղձիկ ժըպիտով:

Փոքրիկ տընկոց և խոտերուն ընտանիքն
 Առաւօտեան սառէն խոցուած, զըլխիկոր,
 Մեղամաղձոտ շարժուածելով մը կարծես

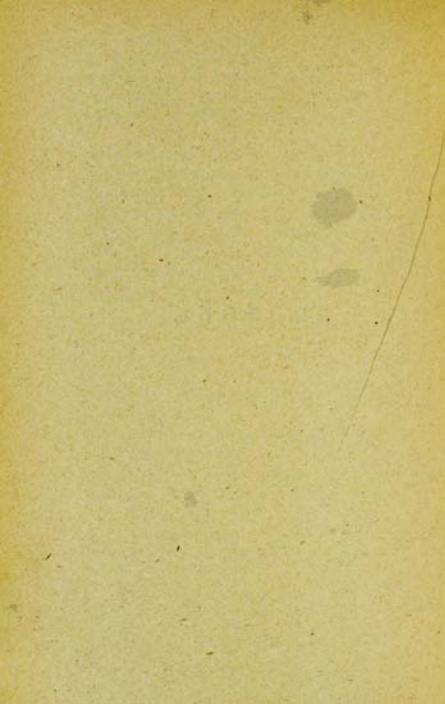
Կը մըրմընջէ հողակոշտին. — «Լմընցած է».
 Եւ տերեւիկ մ'անտես թելով մը կախուած՝
 Առանց հովի իսկ կ'երերայ, ու կ'ըսէ
 Կարծես թէ իր տըխուր ճիւղին ճօճելով
 Միօրինակ. — «Մեռնիկ ես չեմ ուզեր, չեմ» : —

Անանային այս ժամը շատ կը նմանի
 Յոգնած հոգւոյս, ուր թէ ցոլայ ցընցումի
 Ճառագայթ մ'՝ Է. մընաս բարովը մաղձոտ
 Շեր արեւու մ'որ յաղթըւած, անձնատուր
 Կ'ըլլայ ձըմբան... Բայց երազի մը նըրբին
 Թելով կախուած, յայտ մը յետին թառամած,
 Կը բարախէ տերեւիկին այն նըման,
 Կը բողբոջէ թ'նս ալ խորհիմ. — «Լմընցած է» :

Ե Ր Ա Ջ Ի Ս Մ Է Ջ

Երազիս մէջ մարգագետին մը կայ կանանչ
 Բուրբուրովին,
 Երկու լերանց միջեւ, ու խոտը կը զոփայ
 Շուքին շունչէն...
 Անդին՝ կ'երգեն՝ արեւուն մէջ,
 Բայց երգն հեռուն կ'երթայ և հուսկ կը կորսըւի...
 Աւելի լուռ
 Եւ ամայի
 Երազիս մէջ կը մընայ այն մարզը կանանչ :

ՀԱՐԹՈՒՄ

Զ Ա Ր Թ ՈՒ Մ

Ինչպէս ներքեւը ձիւնին՝
Ուր կը նընջեն խոտերը քուն մը խորունկ
Երազելով մայիսի
Երկինքն, երբեմն ճաճանչ
Մը կը մըտնէ ներս տաքով
Սիրահարուած բերանի
Համբոյրին պէս. ու հազիւ թէ կը հասնի
Ճիւղիկն առոյգ կեանք կ'առնէ.

Այսպէս և իմ խոր քունէս
Կ'արթընցընէ ահա քու տաք խօսքըդ զիս.
Ու դժժընդակ տաղտուկէն
Կը վերցընեմ գլուխս հս ալ
Նըման տունկին՝ կըծկըւած
Արդէն սառէն՝ որ տերեւ
Կ'արձակէ, իր ցօղունը գիրգ կը վերցնէ
Վարչամակին վըրայ ծանր:

Ալ թէ ձըմնոր ցուցնէ
Յամառ խրոխտանք, և ուրիշ ձիւն ալ սըփռէ,
Ան նոր բողբոջն իր վերջին
Կը սպասէ ալ իրիկուան.
Ջայն կը պահէր թըմրութիւն.
Արթընցած կեանքը սակայն՝
Վիրաւորուած կըրկնակի՝
Պէտք է մննի առ յաւէտ...

Գուցէ այդ բախտն ունենամ:
 Եւ եթէ յետ կեանքոտ քընքուշ նըշոյլին
 Ճամբան դառնայ խաւարչուտ.
 Դառնան մրըրկին կայծակներն,
 Եւ զիս թողու, հեռանայ
 Հաւատքը վիհ, գերագոյն,
 Վերջին անգամ պիտի գըլուխըս ծըռեմ
 Պատերազմին մէջ վերջին:

ԱՐԵՒՈՒՆ ՄԷՋ

Արեւուն մէջ կ'ուզենք ազատ համարձակ
 Կտաւաքաղին, թըխկատարին պէս երգել.
 Սիրաք կու լայ եթէ խօսքերը թող լան,
 Ժըպտի մտածումն երգերն եթէ կը ժըպտին:
 Մերթ ծաղկազուարճ ու մերթ երաշտ մենք ուղին
 Պիտի քնարենք՝ երազն ինչպէս որ ուզէ.
 Ասօր քաղենք պիտի եղին, ու կըռուող
 Ոթոգ, վանդը... լեռներու վրայ մանիշակ:

Բնութեան առողջ ու զովագին շունչերովն
 Պիտի բանայ թեւերն հանդէպ գաղափարն
 Ազատ, ուժեղ, արթընցնելով կենդանի
 Զըւարթ սարսուռ մ': Անծանօթից արձագանգ,
 Հեռաւորաց մաղթանքներ, ո՛չ ամի յամի
 Դիւցազներու, և ոչ անմահ եսկաց,
 Այլ թափառիկ եղբայրներու երկրի վրայ:

ԻՐԻԿՈՒՆ ԱՊՐԻԼԻ

Կ'երթան օդին մէջէ զըւարթ. հիւհիւով
 Ծիծեռնակներն: Ի՞նչ անուշիկ ժամ: Հատորն
 Որ կը սպասէ բաց ծունկերուն վրայ, կարծես
 Ըզգըխանքի սարսուռ մ'ունի ու ապրող
 Կարծես էջերն իրենցմէ
 Կը դառնան յամբը շեշտով
 Ցածէն ըսուած խօսքերու...

Մըտիկ կ'ընեմ ու կ'ըմբռնեմ... Ո՛վ սիւք քեզ
 Ո՛րչափ օր է կը սպասէի. կը հասնիս
 Արդ գերդ երբեմն... բերելով թարմ բոյրերն,
 Հըրաւէրներն յանդուզն, երգերն ու ժըպիտն
 Յաւիտենից՝ Ապրիլի...
 Բայց ի՞նչ այս նոր խինդն օգուտ՝
 Չըմն է երբ սըրաիս մէջ: —

Ս Ի Ի Ք Ը

— « Չեմ գիտեր ո՛վ ես, չեմ գիտեր այդ անցեալ
 Յընծութիւնները զոր կու լաս: Ակամայ
 Են զըզուանքներս ու համբոյրներս. փոյթս ալ չէ
 Մահկանացուաց երազներն. եմ ձեզի պէս
 Հնազանդելու ստիպուած ես
 Անծանօթին, պարապին մէջ
 Կ'երգեմ կ'անցնիմ վրէժով լի: —

Ո՛վ տըխուր սիւք, անցի՛ր անցի՛ր բայց լըռէ,
 Երազն հոգւոյն ձըգէ, գաղտնիքը լըռէ.

իր նուրբ, կըրծող թոյնովն արդէն շատ բան մեզ
 ըստուգութիւնը կը յայտնէ. խոշտանգուած
 Քաղցր է մըտքին՝ մըտածել
 Որ դուն անմեղ դըստրիկն ես
 Լուսապայծառ երկընքին:

Ս Ի Ի Ք Ը

— «Շոյել, ծըծել անուշ բոյրերն, ու կըրել
 Թիթեռներու թեւերն ինծի տաղտուկ մ'է
 Ծանր, աւելի ծանր այն որ չեն տեսներ իմ
 Քաշածս: Այսօր թող յայտնելի դըժընդակ
 Զակատագիրս. ու գիտնան
 Որ ծաղկունք զիս սիրեն ալ
 Ես զիրենք չեմ սիրեր բնաւ:

Պիտ' ուզէի... ազատ, հըզօր՝ ունենալ
 Հովին թըռիչքն, ու ցընցել բարձրը բաշերն
 Հացիներու, խլել կաղնիներն յաղթանդամ,
 Անդունդ թափել Ապեանց անշարժ ճակատներն,
 Ըլլալ Աստուած և կամ դեւ,
 Գիտակից, մեծ, կամեցողս: —

Հ Ո Վ Ը

— «Հոտ վարն ինձ ո՞վ կը նախանձի. կը վազեմ՝
 Յոգնած՝ լեռներն ու անիծող ծովերն ես,
 Այն անծանօթ կամքով որ զիս կը դըրդէ.
 Հիւսերն առջեւըս կը տեսնեմ. քաղաքներ
 Փլատակներէն կըլլըած,
 Աւազներէն մրըրկայոյզ՝
 Կարաւանները թաղուած,

Եւ ի՞նչ օգուտ անոնց վերայ իմ յուզուիլս.
 Անագորոյն գազանութեամբ կը ստիպէ
 Բախտը միշտ զիս, և աւերածն՝ ուր որ ալ
 Շարժիմ՝ ինծի կը հետեւի: Ո՞ր հոգին
 Վատ՝ աչք ունի վիճակիս:
 Չեմ՝ զի հըզօր՝ աւելի
 Թըշուառական ու գերիշ: —

Վերջին շառայլ մը կ'արձակէ արեւմուտքն
 Իբր հըրդհհի, յետոյ քոլոր կը սքողուի
 Ու կը հանգչի: Հատորըս ես գոցելով
 Վեր կը նայիմ խորհըրդաւոր կամարին,
 Կապոյտ չըքնաղ ըսփինքսին,
 Ուր նախկին աստղը հեզիկ
 Կը ժըպտի տաք ողբերուն:

Հ Ր Ա Ժ Ե Շ Տ

Ասպեա մ'անոր դուռը հասաւ և ըսաւ.
 — « Այտերդ ունին մոմերու գոյն, մարած է
 Աչքըդ. ու քու մազերուդ
 Սեւագանգուր փունջին միջեւ ոլորուն,
 Արծաթ Թելեր կը շողան: Ի՞նչ կը սպասես
 Ա, կը լըսե՞ս ժամերն ահա կը զարնեն:

Կը լըսե՞ս... են վերջին ժամերը՝ վերջին
 Առուզութեանդ. վերջին շողիւն մ'իրիկուան,
 Եւ ըստուերներն ուղիսօրէն
 Պիտի տեղան այլ եւս. հոգին չի դողար

Տարակոյսին հանդէպ անանց գեշերուան...
Քեզ կը ձօնեմ վերջին երազն. ես Սէրն եմ:

Իշխր, փախիւր, օ՛ն, ինծի հետ որ Սէրն եմ,
Ամէն հըրճուանքն ու բոլոր գեղն աշխարհի
Պիտի ճանչնաս վերջապէս:

Զե՛ս լըսեր դուն: Ժամերն ահա կը զարնեն,
Ու կը սըտէ գուցէ խոստումը վերջին,
Ու կը խըզէ մահը յուսոյ թելն յետին ք: —

Պատասխանեց նէ. — «Հոս մինակ եմ, մի Սէր,
Պառաւ մօրս հետ: Ապրայութեան յոյս չունիմ,
Ոչ ալ երկիւղ դժոխքէն.

Բայց զինքը ես թողլըքելու չունիմ սիրտ,
Ե՛ս իր ցըրտին ձըմբան տաքուկ ճառագայթ,
Ե՛ս՝ որուն նախ ինք ժըպտեցաւ երկրի վրայ ք: —

Զ Օ Ր Ս

Յիշողութեանըս մէջ միշտ, մի սիրելի,
Կենդանի ես: Կը տեսնեմ քեզ որ ծըռած
Երեւոյսին վրայ՝ դուն կը փընտռես անուշակ
Տարիներուդ նախկին երգերը պարզուկ.
Երգեր՝ լըսուած արմաւենեաց շուքին տակ,
Եւ գեղեցիկ իրիկունները ոսկի:

Մերթ հանդէսները, մաղթանքները, լուսնդ
Երազն որ բնաւ չի մոռցուիր՝ կը լըսեմ
Որ կը պատմես քու մանկութեանդ՝ Ասիոյ
Արեւուն տակ ծըլած ծաղկած, հոն ճերմակ
Սիւնամէշքին միջեւ չըքեղ պալատիդ,

Քու վայրենի ծովուդ հովին տակ, և կոյս
Անտառներու միջեւ, և կամ կը լըսեմ
Որ Աստուծոյ վրայ կը խօսիս դուն վըսեմ
Շնչտերով... Ո՛րքան սիրեցի և սրբան
Կը սիրեմ քեզ, և սրբան քեզ կը կարդամ:

Ամարոցիդ արդ ամայի է գաւիթն,
Ուր հաճոյքով կը ճեմէիր դուն երբեմն
Օրհասական օրուան երբ լոյսն ամէն ինչ
Կը խաղաղէր. զանգակն Ողջոյն կը հընչէր:
Կը բանայիր ճերմակ գըլուխդ այն ատեն,
Մարգարէի այն քու գըլուխըդ ճերմակ,
Ու կը լըսուէր որ ցած ձայնով ու ամփոփ՝
Կը մընչէիր ողջոյնն առ Կոյս Մարիամ...
Յետոյ երկայն ատեն անշարժ, սեւեռուն
Կը կենայիր քնացած դաշտին դու առջեւ,
Ըստուերներու վարագոյրին առջեւ լայն՝
Ջոր իրիկունը կը քաշէր, ու պիշ պիշ
Կը նայէիր դէպ ի վեր, վեր, կորսըած
Ան սահման անդորրանքին, այն անհուն
Անմեղութեան մէջ երկընքին...:

Ու հս դեռ

Կը կարծեմ քովդ ըլլալ, և ինչպէս երբեմն՝
Եւ անդ իսկ հս իրօք տեսնել կը թըլիմ
Բաց, սեւեռուն դէպ ի աստղերն այն քու մեծ,
Այն ներշնչուած աչքերդ, ո՛վ հայր իմ սիրուն...:

Մեծ հառաչով մ'յետոյ յանկարծ ցընցըւած
Կը դառնայիր մեր քով դէմքով մը ժըպտուն,
Եւ բոլոր զուարթ կատակներ, ճիշդ այն կերպով
Որով ներում կը ճըգնի մէկը գըտնել

Յանցանքի մ'... Ո՛հ, ինչպէս ես յայնժամ և
 Քեզ աւելի կը սիրէի, և ինչպէս [միշտ
 կը հասկնայի քու սիրտըդ մեծ, ո՛վ իմ սուրբս:
 Էիր մեզմէ, ինծմէ հեռուն փախած դուն,
 Եւ մարդկային ամէն իրէ. Աստուծոյ
 Գաղտնիքը մեծ և անձկութիւնը զօրեղ
 Յափըշտակած էին ըզքեզ վեր ու վեր...
 Մոռցած էիր դուն մեր աշխարհը փոքրիկ,
 Մարդկային մեծ հանգոյցը մեր: — Վայրկեան,
 [ներ - ,

Եւ սակայն դուն կարծես թէ խիզն կ'ընէիր,
 Ու դէպ ի մեզ կը դառնայիր, վառվռուն
 Նոր զըզուանքով, պատրաստ մեզի ձօնելու
 Գորովանքի, սիրոյ քընքուշ հատուցում
 Մայն մոռացման կարճ ըտպէին իսկ համար:
 Երկընքի մեծ փափաքն այսպէս հանելով
 Մըտքէդ, էիր աստուածային, նախադաս
 Համարելով քուկիններուդ բարիքն յար
 Քան մեծ, գաղտնի քու հառաչանքդ, ու հոգւոյդ
 Յաւէժական երազն...

Ո՛հ, ինչպէս դժբախտ
 Էիր, երբ մին հատորներէն քու սըրտիդ
 Քեզ կ'երեւար տըխուր, ցասկոտ կամ լըքեալ,
 Եւ ինչպէս դուն քաղցր փութով մը անոր
 Կը հարցնէիր պատճառը, միշտ ունէիր
 Ըսփոփանքի բառը պատրաստ, ու ամէն
 Բան, կ'ըսէիր, կը փոխուի, միշտ չնն տեւեր
 Ամպոտ օրերն, ու տազնապի ժամերուն
 Կը յաջորդեն ուրախ վայրկեանք, ու զըւարթ
 Առածներով, ու խաղալով տղայաբար,
 Կը ջանայիր չիթ մը ժըպիտ կաթեցնել

Հետ և ըմբոստ շրթներուն վրայ տանջուողին.
 Ու ինչպէս վարժ՝ գուշակելու այն դէմքէն
 Նախ չըքանալն ըստուերներու, և ինչպէս
 Այն ատեն, այն ատեն միայն քուկինդ ալ
 Ուրախութեամբ կը փայլէր: Մէկը քեզի
 Եթէ անգութ դէպք մը պատմէր, ու ըլլար
 Իսկ անծանօթ քեզի, հեռու իսկ քեզմէ
 Բախտէն զըրկուողն, ըլլար բարի, ապիրատ,
 Իբրեւ քու ցաւդ ըլլար, ըլլար քու տագնապդ,
 Անոր վըրայ կը յուզուէիր դուն սաստիկ.
 Եւ զըրզըռուած ու վառ դէմքով մ'անդադար
 Կը կըրկնէիր, լաւ էր, ո՛վ Տէր, ո՛ր լաւ էր
 Որ չըլլայի ծընած, ու այն տանջանքներն,
 Անարգանքներ այնքան, այնքան նախատինք
 Չըտեսնէի, Տէր իմ: — Յետոյ զըղջացած
 Այն խօսքերուն վըրայ՝ նըկուն ճակատով՝
 Կ'աւելցնէիր. — Քու կամօքդ, Տէր, կատարուի...

Ես կը տեսնեմ քեզ ու կը զգամ ես իրօք
 Ամբոխեալ շեշտը քու ձայնիդ, և անոր
 Մըրբկոտ գանգիւնը կ'ունկընդրեմ տակաւին
 Տրոփող սըրտիդ դողումին մէջ... Եւ ո՛վ այն
 Որ օգնութեան համար քեզի դիմելով՝
 Դըժգոհ մեկնած ըլլայ. և ինչպէս ճարտար՝
 Կը զըտնէիր ծածկելու կերպը սուրբ գործդ:
 Աստուածային պատուէրն յայտնի էր սըրտիդ
 — Թող լըգիտնայ աչն ինչ որ միւսը կու տայ. —
 Եւ ազատած ու գոհ իբրեւ կապանքէ
 Քու անդամներդ՝ կը տեսնէիր որ կ'երթար
 Հէքը լուծուած՝ սըրտով մը գոհ և ուրախ:
 Տաճարին մէջ կ'աղօթէիր երբոր դուն,

Հոգիդ բուռն կ'արձակէր վառ փայլակներ
 Ու կայծակներ բուռն՝ խռոհր աչքերէդ,
 Ըզձակաթ թեւ թոփշ առնելու. և հագիւ
 կը զըսպէիր ձայնը, գրեթէ աղօթիկ
 Շըրթուածներու կարօտելով, երգելու
 Բաճը՝ սըրտէդ դուրս սլոթկացող գովեստ...
 Ես կը յիշեմ որ տաճարէն ելլելուդ՝ [ներն.
 Դէպ ի այերն ու արեգակ, մէկն եթէ
 Հեռդ խօսէր, էիր նըման դուն անոր՝
 Որ կ'արթընայ յանկարծ օտար երկրի մէջ,
 Եւ տակաւին քընէած՝ զոր կը ճըգնի
 Գուշակելու նոր լեզուին միտքը թագուն:
 Արդ կը հանգչիս: Հանդէսներէ ձանձրացած,
 Հեռու քաղքին պերճանքներէն, գիւղական
 Գերեզմանին մէջ ուզեցիր նընջել դուն:
 Քընարանիդ քարին վըրայ չի ճընշեր
 Անթափանցիկ կամար շիրմի մ'հոյակապ,
 Ոչ քաղցր ակնարկը կ'արգիլէ երկընքին
 Որ կը հըսկէ անոր վըրայ: Շուրջ ունիս
 Դուն ծաղկըներ առոյգ. ապրիլ ամսուն մէջ
 Խընկարոյր հովն անոր կ'անցնի վըրայէն,
 Ու բարեգութ կ'իջնէ լուսնակը դէպ հոն
 Գիշերային ըստուերներուն մէջ՝ քնարանդ
 Համբուրելու. և այն աստղերը, սիրուն
 Այն աստղերն յիշելով քու նայուածքներդ
 Երկայն, և քու հիացումներդ երկայն,
 Անոր վըրայ կեցած փայլակ կը դըրկեն
 Եւ պատգամներ աստուածային դէպ ի վեհ
 Հոգիդ՝ որ բնաւ չեղաւ այնպէս գիտակից
 Ու երանիկ՝ ըզգալով իր բարախելն՝
 Ողջ մէկ հիւլէն Տիեզերքին՝ յիշքն Աստուած:

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մենք կը խօսինք, բայց գիտեմ
 Ես ինչ որ դուք իրաւցնէ
 Կը մըտածէք. և գիտէ՞ք
 Դուք ինչ որ ես կը խորհիմ:
 Կ'երթան խօսքերն, ու յաճախ
 Ժըպիտի քող մը բարակ՝
 Կը ծածկէ միտքը անոնց:

Կը խօսինք մենք... Բայց ուրիշ
 Զայնի մը դուք կը լըսէք
 Շեշաը, ես ալ կը կարծեմ
 Ուրիշ շեշտի մը լըսել
 Տարօրինակ արձագանգն...
 Ան երկուքին ալ՝ երկու
 Գերեզմաններ կը խօսին:

Կը ծիծաղինք մենք նաեւ,
 Կը ծիծաղինք, ու սրամիտ
 Խօսքի մ'աշխոյժ փայլակով
 Աքերնուս մէջ կը ցոլայ
 Խինդն: Ո՞վ ուրեմն սըրտին
 Ինչ անդունդին մէջ արդեօք
 Հեղեղօրէն կ'արտասուէ:

Ե Ր Ա Ձ

Բոսպիկ ուտող, Դամոն, ես դաշտ չեմ երթար,
 Ոչ ալ երբեք բազուկներով հողանի,
 Եւ ոստալից ձեռքիս մէջ բարձր բըռնած
 Ճըպոտն՝ երինջը չէկ աղբիւր քըշեցի.
 Ոչ կը մանեմ նըւաստ կանեփն, և ոչ ալ
 Հընձանին վրայ կ'ելլեմ գինի կոխելու՝
 Ագեկութի նուիրուած օրերն՝ օրերն այն
 Զուարթ երգերու, տարփանքներու: Զըճանչցայ
 Աստուածային ազատութիւնը երբեք.
 Զըտեսայ բնաւ մեծ քաղցրութիւնը գտնէ
 Տուն դառնալու ամառ իրկունն հետն անոր՝
 Որ օրն ի բուն յօտոցիս մօտ շողացուց՝
 Ակօսներուն միջեւ՝ իրենք: Դառնալ
 Աստղերուն տակ, յոգնած՝ սակայն երջանիկ,
 Այնքան ուրիշ ընկերուհեաց ի միջի,
 Եւ սակայն հետն անոր՝ մինակ, լըռելով
 Եւ սակայն այնքան սիրային հեշտ խօսքեր
 Եւ լըռելով և խօսելով...: Ո՛հ անհուն
 Ուրախութիւն, անհուն երազ բերկրաւէտ,
 Որ զիս՝ փակուած հոս մետաքսէ որմերու
 Մէջ՝ կը վառէ խօլ տենչանքով մը կեանքի:

ՀԵԳԵՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԸ

Խաւարչուտ մութը կ'իջնէ վար. բայց ի՞նչ փոյթ
Երգենք — աստղերն, արշալոյս:

Ժամանակին բաւական ցաւ քաշեցինք,
Հերիք արցունք թափեցինք:

Երագընթաց կը հոլովին տարիներն.

Երգենք — ծիծառն ու մայիս.

Միթէ զառամ փեկոնը չի՞ գեղգեղեր
Ճիւղէն երբ բոյն մը կախուի:

Երագներու այսպէս յօժար գըլխուս մէջ

— Երամ մ'իր բոյնը դըրաւ.

Ուրկէ՞ գաղթեր են չեմ գիտեր, բայց կ'երգեն
Կը գեղգեղեն հըրճուանքով:

Հովին պարե՛րը լայն, վտակներ — զոր Մայիս
Կ'առաջնորդէ խոտերուն

Դողին մէջէ, բլուրներն ի վար՝ գինո՞ղներ
Իբրեւ լոյսի և խինդի.

Լերան քունին վրան աստղազարդ գիշերներն —
Անտառներու բոյրն ու խունկ

Արշալոյսի ջինջ ծաթելում, ծովուն վրայ
Արեւմուտքին գեղը վեհ,

Հըզօր իրերն, իրերը զուարթ — չեն գիտեր
Անոնք ուրիշ բան... ի՞նչ փոյթ

Եթէ դարան մը կը ծածկէ կապուտակ
Ամեղութիւնն ալիքին.

Ի՞նչ փոյթ վըհերն, և թէ արեւն ամէն տիղմ
 Կ'սսկեզօծէ, կ'անցնէ
 Եւ հոտած ջուրն առոյգ կոկոռն, ու կ'սողայ
 Մաղիկներու մէջէն օձն,

Եթէ լուսոյ յանկարծ դըռները բոլոր
 Կը փռեկէ, կը սլարգէ
 Բարւոյ, չարի գաղտնիքը մեծ կենսական
 Մահուան անհուն բարութիւնն:

ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԻՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆ ԻՆ ՄԷՋ

Ծեր տունկեր, դո՛ւ վազուն ջուր,
 Ուզածն ինծմէ ձեր թնչ է.
 Ամենազօր քառք զո՛ւր
 Կ'ուզէք սըրտիս մէջ ալ չէ:

Տըւի ձեզի օր մըն էր:
 Օ՛ր մը՝ զոյները և երգ.
 Ո՛չ ներկեր, ո՛չ թըրթռումներ
 Ա՛լ պիտի տամ ձեզ երբեք:

Ջո՛ւր, կ'անցնիս լուռ շուքին տակ,
 Եւ չես գիտեր քու վախճանդ.
 Դէպ անծանօթ նըպատակ
 Կ'ընթանաս դուն հընազանդ:

Արեւուն տակ և հովուն
 Կ'անհիք՝ տունկեր ծեր՝ դուք ալ.
 Եւ չի տար կոյր հաճութիւն
 Ձեզի տըխրել կամ ցընծալ:

Ասպէս ահա կը կըրէ՝
 Անտարբեր՝ իր ճակատին զիր
 Սիրտըս՝ ուր վաղ մեռեր է
 Խօսքն այն հըզօր, կենսակիր:

Ե Ս Ա Ի

Հեղեղներու շառաչին,
 Երկինքներու բորբոքում.
 Մոլուցքն ու հեւք պախուցաթափ վազքերու.
 Փայլակն ու սոյլ սլաքներու
 Փախչող վայրի երէնքուն հտեւէն,
 Եւ հեզանազ ժըպիտ խարտեաշ աստղերու.
 Եւ հովիտներ խորափիտ՝
 Մաղթանքներով լի՝ լուսնակին ծաթելուն.
 Կամ թէ այգուն՝ հեա տունկերուն, խոտերուն,
 Մարգերուն մէջ ամայի,
 Ճօճել սրըսփալ խընծիղներով բուսական՝
 Գըրկուճներէն հովին, արփւոյն խածուածքէն,
 Արփւոյն՝ որ դէմք կը սեւցընէ, ու տըտիպ
 Պըտուղներուն մէջ կը ծորէ մեղր անոյշ.
 Ահա ասոնք կը սիրէիր, ո՛վ ամբիծ
 Եւ ջինջ հոգեակ դու պատանւոյ, քերթողի.
 Վառ՝ կըրակով մ'որ երբեք չի շիջանիր,
 Սիրտըդ, արիւնդ և զօրութիւնդ ահ՝ ասոնք
 Կը ծըծէին ծարաւ մարող ջուրի պէս:

Կը լըրտեսէր դաւը վագրի աչքերով:
 Կը լըրտեսէր ան թաւուտին մէջ՝ ուր դուն
 Եռանդնավառ՝ անգէտ՝ որսի կ'երթայիր.

կը լըրտեսէր ան հրատուոր փռչւոյն վրայ
 Թեթիւ ոտքիդ հետքը ու ճիգը երկայն,
 Ու պարտասիրը կորովիդ, անձկութիւնդ,
 Մործորներու, դարվերներու, ամայի
 Միայնութեանց մէջէն լըռիկ, աներեւ,
 Գաղտնածածուկ պատուիրանի մը հասու,
 Ան կը լարէր իր դարանն,
 Ու քեզ բըռնեց, յաղթեց քեզի, ժիրաժիր,
 Գուշակելով խոնջէնքդ ու քաղցըդ սոված:

Ու վաշխը այն յաւիտեան
 Դըպրոց հզաւ յեռիններուն. ժանա բողբոջ
 Պըտուդ տըւին. բայց ինչ մեղք, որ յանցանք
 Կը քաւէիր մինչ ծոցին մէջ մայրենի: [դուն
 Զնոքը կակուղ, դիւրաբեկ
 Մընանելիք քու հզօր,
 Իտրայէլին ապագայ,
 Փախըստական աղջիկներուն լաբանու
 Անխոցելի առաջնորդին ձեռքը չէ՝
 Որ քեզ բըռնեց և ուզեց
 Քու իրաւունքըդ և քու լոյսդ ապշոպել:

Կը տեսնեմ մարդ մը որ ահա կը հագնի
 Անտառ հոտող ըզգեստներդ,
 Իր մեղքին վրայ մտածելով,
 Կը մօտենայ ալէծաղիկ մեծարոյ
 Կոյր հօրդ ու քու միսդ ու անունդ կը սըտէ
 Գող աւազակ խօսքերով,
 Եւ ծերունին՝ հիւծած արդէն և անզօր
 Կը մըտածէ իր հալուժաշ կորովով.
 — Լաւ կը զգամ ես որ իր խունկերը զօրեղ

Ծորեց անոր պատմութեանին մէջ գիհին,
 Եւ բեւեկնին՝ ծիրանեզոյն հատերով,
 Եւ մեղրածորն ծոթրին:
 Լաւ ես, ես լաւ կը ճանչնամ
 Անտառային բոյրն անդրանիկ իմ որդւոյս,
 Ու թաւաւին կու գայ քընքուշ շուքերէն: —
 Ու հաւատաց, և դողդոջուն ձեռքը դրաւ՝
 Հալածիլու կարծես ամէն շար նըշան՝
 Անհուն սիրով մ'օրհնութիւն
 Կարդալով ծածծ այն զըլխուն վրայ... մատներէի:

Ասպէս ասողները դաւակից՝ վարձ տըւին
 Եղեռնաթիւր սըտութեան.
 Կամ թէ գուցէ կը կուրցնէ
 Մոլորութիւն՝ ապըստամբ միտքըս հետող:

Կը տեսնեմ ես հօտեր անթիւ՝ որ կ'երթան
 Դէպ ի այգիքը գուշակ,
 Ու գանձերով բոռնաւոր,
 Դաշտերուն վրայ ամայի,
 Երկայն կարգեր ծանրադանդաղ ուղտերու,
 Որք թաւամազ կուզերով
 Ճամբայ կ'ելլեն դէպ ի երկիրն աւետեաց,
 Ծաղկազըւարճ, մեղրաբուխ,
 Ուր ծըխաշունչ սեղաններու մէջ Յակոր
 Պիտի զարնէ իր վըրանները հարիւր:

Վ. Հ Ո Ւ Կ Ը

Անտառէն դուրս, ուր լեռը հենարան դարձերով
 Մը կը լայննայ, ամենախեղճ տան մը մէջ
 Զոր քարեզուք քաղեզը շուրջ կ'ընդգրկէ,
 Կիւն մը կ'ապրի, պառաւ մը հէք՝ զոր վշահուկ
 Կը յորջորջեն փայտահարներն անտառին.
 Այնքան նայուածքն է տարօրէն ու այնքան
 Ուրուականի դէմքն իր նիհար ու տըժգոյն,
 Եւ սակայն այս հղկելի ըստուկը կեանքի՝
 Յաւերժհարսի մարմին մ'ու դէմք մ'ունեցաւ
 Թարմ ու վըճիտ. աչքեր՝ ծովու գոյն՝ ամրան
 Արեւուն տակ, և փառք մ'ոսկի գէտերու:
 Ինչ մըրըրիկ դըժբախտութեան, կամ մեղքի,
 Պատեց զայն: Է՞ր կ'ապրի հոն այնչափ այնչափ
 Տարի կ'ընէ, մինակ, գիշեր՝ ցորեկ, իր
 Մեծ գաղտնիքով, քիմիաներով՝ զոր իր շուրջն
 Յիմարութիւնը երեւան կը հանէ:
 Շատ ու շատ են պատմութիւններն անհեթեթ՝
 Որ կը պատմեն անոր վըրայ: Կը մընայ
 (Կ'ըսեն) սուգուած առանց քառ մ'իսկ խօսելու
 Երկայն օրեր ու շաբաթներ երկայն, ետքն
 Յանկարծ դարձած դէպ ի անտառը թըմրած –
 Որ կ'երագէ կարծես՝ ծրարուած ամպին մէջ –
 Սիրիլայի մը պէս կանգուն՝ իրիկուան՝
 Զերմակ մագերն ազատ հովին արձըկած,
 Կը խօսի ծեր հղեւինին, խոտերուն,
 Հովիտէն վեր ելող լուսնին, ամպերուն,
 Կայծողներուն, երկայն ժամեր, իբրեւ հին

Մանօթներու: Անցած գացած օրերուն
 Վրայ կը պատմէ — օրերուն զուարթ, խուսա-
 [փուկ]

Մանկութեան. — կամ աներեւոյթ երամի
 Մ'օրիորդաց կը ձեւացնէ խըրատ տալ:
 Իրկուն մ'առանց տեսնուելու մօտն եկայ
 Ես այն հիւղին, ու կաղնիի մը հտին
 Ելայ կեցայ քարի մը վրայ՝ աստղերուն
 Լոյսով՝ երկայն ժամեր դիւթուած, կախարդուած
 Անոր ձայնէն՝ որ նախ մըրմունջ մ'երեւցաւ
 Ինձ հեզ, հանդարտ, ու երթալով սաստկացաւ
 Ու գայրացաւ երբոր իր միտքը կ'երթար
 Հին ցաւերու ճամբուն վըրայ վըլտագին:
 Ես պահեցի միտքըս ամբողջ, կամ գրեթէ.
 Կ'ըսէր անի.

— Օրիորդներ, լըսեցէք
 Փըրկարար խօսքն, որ կը սպաննէ երազներն
 Յիմար որոնք կուտան թափել արցունքներ...
 Ինչո՞ւ համար կը վըստահիք դուք մարդուն,
 Ու կ'արտասուէք յետոյ, կ'ողբաք: Կ'ըսեմ արդ
 Ձեզ խօսքն որ ես ինքըս հրաշքով լըսեցի...
 Դա՞ր մըն է, ո՞վ գիտէ, և ո՞վ կը յիշէ
 Թէ Խոր էր... Ձայն ինձ ջինջ գիշեր մ'էր ըսին
 Ատղերն — ու ինձ հետ կ'ունկընդդէր տիեզերքն
 Ամբողջ (ասոր համար մնուան ծաղիկներն
 Ամէն), — ըսին. Ան կը սըտէ, կը սըտէ՛: —
 Ճըշմարիտ էր... Ճըշմարիտ է. կը սըտէ
 Ու կը կարծէ թէ չի սըտեր մարդ. անոր
 — Յիշեցէք— չի բաւեր հոգի մը գերուած.
 Ու կը սըտեն հառաչք, ժըպիտք, նայուածքներն
 Աղերսարկու, դաշինք, երգմունք կը սըտեն...

Յուշիկ... օձի մը պէս կու գայ տարակոյսն,
 Ու բամբասանքը կը հասնի, կը զատուին
 Սըրտերն՝ այսպէս պատահեցաւ ինծի ալ...
 Թէ երբ էր... չեմ յիշեր, բայց լաւ գիտեմ որ՝
 Օր մը ստուերի մ'համար այն դէմքը նետեց
 Գոյնը՝ բիրերն ինծի գինով թընեցան,
 Տեսայ ձեռքերն՝ որոնք շերմէն կըրակուած՝
 Կը զոփային նախանձայոյզ մոլուցքով...
 Իրաւ տեսայ ասունք... Սակայն յաղթեցի.
 Յաղթեցի ես այն հըպարտին բարձութեան,
 Ու ան լացաւ, և — վերջապէս — ըսի ես —
 Լացաւ, ինձի համար լացաւ. ուրեմն է՝
 Յըկեանքս, ո՛հ քաղցրութիւն, է, ո՛հ, ցըկեանս. —
 Ըսի ես այս...

Օրիորդիկներ, համբուրեց
 Ձեր ձեռքն երբեք: Տըժգունեցա՞ք առաջին
 Թեթիւ, երկչոտ համբոյրներէն, որք հազիւ
 Քըսուեցան ձեր մատներուն... Ի՛նչպէս ասունք
 Կը զոգային... Ո՛հ, չըզգըլտէր ձեզ արըշիւ
 Գինովութիւնն անակընկալ և հրատապ
 Համբոյրներուն՝ անյագ, ցնորած շըրթներու՝
 Երբ ցանկութիւնը կը պոռթկայ...

Աշուն էր.

Ապրիլ էր... չեմ յիշեր... Ախարհը անշուշտ
 Անպիսի մեծ առուզութեամբ կը ծաղկէր,
 Որ վարդերը կը հասնէին աստղերուն...
 Գուցէ անոր հետ մայիսի հանգարտիկ
 Իրկունները մարգերուն վրայ հեմեցի՞ք:
 Կամ թէ աշնան՝ մէջէն խարտեաշ անտառի
 Մը անոր հետ: Կամ լըսեցի՞ք Ապրիլի
 Իրկուն մ' անոր հետ երբ Ողջոյն կը հընչէր...

Յամառ սիւքը կը տանէր ձեր մագերէն
 փունջ մը անոր բերնին վըրայ: Թեթեւ էր
 Այն փունջն ինչպէս թէ փետուր մը...

Զըթուեցաւ

Զեզի որ դուք երազանքով կ'երթայիք
 Զգայարանաց այն անդորրանքը դէպի...
 Զըլըսուեցաւ խօսք, դաշինքը կընքուեցաւ...
 Բոլոր ասոնք՝ անիծեալ օր մ' (ու այն օրն
 Օգը բոլոր սեւ պիտ' ըլլայ և անշարժ,
 Մեծ լըռութեան մէջ, և սըրտերն հոգեվարք),
 Բոլոր ասոնք օր մը դառնան պիտի ծուխ
 Ու սին ըստուեր, ուրիշ բերնի մը յանդուգըն
 Ժըպիտով, ուրիշ ձայնի մը շեշտովը
 Փաղաքուշ, լուռ հրաւէրովը ուրիշ
 Նայուածքի մը, և ուխտապահ աչքդ ի զուր
 Պիտ' աղաչէ, ու գործով վառ գողտրիկ
 Խօսքն, երազներն, ուխտերն, արցունքն ու գը-
 [գուանք,

Յիշատակներն ամէն տըղմին մէջ պիտի
 Խորասուզուին ու տըղմին մէջը թաղուին...

Այն կաղնիին հտին մօլ է կ'արտասուէ.
 Յիմարութիւն է արտասուելն ապշութիւն.
 Ես չըլացի: Ես չեմ լար:

Յ Ա Ղ Թ Ո Ւ Ա Մ

Արդէն գոցեր է ամէն ծերայ, վառեր է
կըրակարանն, ու կը դիտէ զայն սեւեւ
Քնալըրջիկի աչքերով. ինք կ'արտորցնէ
Ըսպասուած քունը, մոռացօնքն, հանգիստն
[հուսկ...

Ինչ ձայն է ան... Հոն վանդակէն մոռցըւած
Եկքանիկն իր մենաւոր մէկ խազն ըսաւ.
Լոյսի, օդի անձկակարօտ՝ կ'երազէ
Գուցէ կանաչ մարզն ու երկիրքը կապոյտ:

Մեռանելոցը կը նայի ուշադիր.
Ու դեղեկոտ յետոյ՝ ձեռքով մարդէն թոյլ
Մըթին ճամբուն շօշափելով ըստուերներն,
Վանդակը՝ հոն՝ որմէն ի բաց կը քեցէ:

Կը բանայ դուռն յամբօրէն... Ներս կը մըտնէ
Անգամ մըն ալ լոյսը ճերմակ. և ուրիշ
Վերջին անգամ մ'ալ կեանքէն խոնջ՝ արարածն
Կեանքին ձայները կ'ունկընդրէ՝ խելայեղ...

Ու նորէն մութն... — Ուրիշներու աշխարհի
Չըթնաղ տեսիլն: Սէրն՝ աւելի կորովի
Խառնուածքներու. սէրն հըզօր, քաղցր, անիծեալ
Սէրն: Ո՛հ, լըռէ թող բարախումն յաւիտեան:

Փ Ա Ռ Ք

Ըզնէ՛ միայն ձայնեց, նէրա համար ան
Տըքնութիւններ կըրեց դըժնէ, ու նէրա
Ուղղեց յանդուգըն թեւերով երգն՝ հրատապ
Սըրտէն բըղխած. ու վերջապէս եկաւ նէ,
Կը ցայտէին նըշոյլ յօնքերն հրաշալի,
Անհուն յօնքերը՝ անհունով առլըցուն:

Շուրջի բլուրներն ու դաշտավայրը թըմրած
Ժըպտեցան զերդ արշալոյսի մը լոյսին:
Չըժըպտեցաւ քերթողն, ու խրոխտ շարժումով
Մղելով մէկդի դըրասանգները փերեան
Զորըս կու տար ճաճանչուհին. — Ճըշմարիտն
Ես դուն, (ըսաւ), աւելի մեծ էր երազս:

Ծ Ն Ո Ւ Ն Դ... 1894

«Փասք ի քարճունս, ի մարդիկ
Խաղաղութիւն» — ա՛հ չըլլայ
Նենգաւոր սո՛յն աւետիք.
Այս նեղ ուղին, ա՛հ, լայնայ

Ուր չի նշողեր ոչ մի ջահ,
Կը մոռցըլի վախճանն ուր՝
Յիմարութեան անսաստ թիւր
Երեւմանց մէջ խաբեբայ:

Կը խեղդելինք մենք. կ'ելլէ
Գարշ հոտը. սիրտը կ'ուռի
Բարկ զայրութէ, սարսուռէ...

Ձեռքէդ մեզ մի՛ թողլըքեր
Այս արդմին մէջը՝ սվ Տէր,
Յոյսը թէ ոչ կը մեռնի:

Ջ Ե Ր Մ

Կը բացուի դուռն ահա և հայրըս աղուոր
Ընծաներով ներս կը մըտնէ: Ան հագիւ
Կըրնայ բընիւ զանոնք (մէ, սրչափ շատ են)
Ու կը խընաայ... կ'երկընցընեմ ձեռքըս հո
Անկողինէս, և խընդութիւնն արեւուն
Մէջն է որ խուցըս կ'ողողէ. ձայնին մէջն
Է զանգակաց դողանջիւնին տօնական.
Դուրսը լըսուող ժըխորին մէջն է զըւարթ...
— Ծընաւ, ծընաւ — կ'աղաղակէ ամէն մարդ
Ու կը զըրկուին ճամբաներուն վըրայ:

ՋԵՐՄԻ

Այս երազն ինձ կու տայ, օրհնեալ ըլլայ ան:
Իրաւ. Ծնունդ է, բայց հայրս անշարժ կը նընջէ
Հոռուն քովին ամառնոցին՝ եղեւին
Ծառերուն մէջ: Ծնունդ է, սակայն եղբարք, ո՛հ,
Ձեն զըրկըւիր ճամբուն վըրայ...

Տուր ինծի,

Սիրելի շերմ, ուրիշ երազ մ'ալ. տեսնեմ
Կարօտութեան ցընդիլն հանգոյն ըստուերի
Սիրոյ կրակին բորբոքումին հանդէպ մեծ,

Եւ երկիրս հոսկ անդորրացած հաւատքով
 Մ' անդեղեւուն և հըզօր գերդ տիեզերքն,
 Ամէն երկրի մէջ 'ւ ամենուն համար՝ ալ
 Գերեզմանին քարն՝ ըլլայ դո՛ւն անհունին:
 Կը մօտենամ՝ գուցէ ես ալ այն շիւթն...
 Ո՛վ գիտէ: Իմ երա՛զս արդեօք կը ստուգուի
 Ու զուարթօրէն կը բանայ հայրս ինծի դունն,
 Ինձ բերելով չըքնաղ պարգեւը լուսոյ...
 Աղջամըղջուտ անդունդներէն կեանքին, դուրս
 Ելլենք, հոգի, ճերմըկեր է զառ ի վերն՝
 Որ ստուգութեան կը շօշափէ գագաթն հոսկ:

ՏԻՈՒՐ ԺԱՄՆԻՐ

Անձրեւին տակ, հովին դիմաց,
 Կ'անցնի դազաղ մը. կը տանին
 Արտորանքով զայն գերեզման,
 Ու հովին շունչը անպատկառ
 Հեզնող սոյլով մը մերթ ընդ մերթ
 Կը շարժելէ ծածկոյթը սեւ:
 Շիտակ, ցըցուած սեւ ցեխին մէջ՝
 Փախչող ճամբուն երկայնքին վրան՝
 Լապտերները խաչեր կը թուին,
 Տուներն՝ արձան ու կոթողներ
 Գերեզմանի մ' երկարածիգ:

Ո՞վ ալ ապրիւը կը յիշէ,
 Կանաչ մարգերն ու կապոյտն ո՞վ,
 Ո՞վ վարդագոյն նըշին դաշտին.
 Կը հեծկըլտայ անձրեւը վար,
 Վերն ովկիան մ' հոծ ամպերու,

Եւ ներսը հոս անդորրութիւն
 Մը սըգազգեաց, ու հոս ամէն
 Ինչ կը լըռէ, իրրեւ պարապ
 Բնակարանի մը մէջ. ոչ երգ,
 Ոչ ծիծաղներ, և ոչ մըռուռ
 Շառաչածայն կոհակներու.
 Խաղաղութիւնն է վաճառու:

Անդորրանք խոնջ հոգիներու,
 Ծիւրած ցամքած երակներու.
 Տազնապին բարկ բըռուցքներէն
 Նըկուն, որոնք ալ չեն ուզեր
 Կըռուիլ՝ բայց սղբը կը խոտին.
 Անդորրանք հին գերեզմանի
 Անոք անտէր ու հարթ գետնի՝
 Որու վըրայ բուսաւ եղիճ.
 Լըռութիւն խոր ու ամայի
 Քան զոր նըւաճ պիտի տըխուր
 Ըլլար պոռթկում մ' արցունքներու:

Յ. ԾԱՆԷԼԼԱՅԻ ԱՆԴՐԻԻՆ

Կը հընչեն երգեր,
 Ծաղկունք կ'անձրեւեն,
 Կ'անցնին դրօշակներ՝
 Ուռուցիկ հովէն:
 Պատկերը՞ քու սպիտակ անդրիէն
 Կը նայի խոժոռ:
 Երբեմըն ո՞րքան
 Նենգաւոր, դրուժան

Զամբեցին քեզ թոյն
Սըրտեր վատշըւէր...

Ասօր ծափեր, խռնկեր, դափնիներ
Ասօր օրհնութիւն:

Զեզ ակ չին խռովեր,
Ո՛վ մեռեալք, ռիւնրն
Երկրի, և ծափերն
Ալ ձեզ չին վառեր.

Բայց անշուշտ ձեր կը յուզուին աղիք
Երբ մեզ կը նայիք:

Մեզ որ մութին մէջ
Մոլոր՝ աչքեր չէջ
Զեզ կը կարկառենք
Եւ դողդոջուն ձեռք

Զեզի, ձեզմէ՛ սպասելով միշտ զուր
Ակնարկ մ' ու նըշոյլ:

Հանդէսին երգ չեմ
Հընչեցներ հս արդ,
Ոչ ծաղիկ, ոչ սարդ,
Ոչ դրօշ կը բերեմ.

Ալ ձեռնամած, աղօթանըւէր
Կը նայիմ հս վեր,

Ու կ'ըսեմ. ո՛վ դուք
Ազատ հղբայրներ,
Մեռեալ հղբայրներ,
Ողջերն հէք պատուք

Ունին խօսքի մը, այն խօսքն արդեօք
Պիտի չըսէք դուք:

ԹԵՄԲԵԼԻ ԳԻՍԱՒՈՐԸ

Ո՛վ գիտախոիւ Եւմենեայ, որ աստղագարդ դաշ-
 [տերէն
 Մեզի կու գաս՝ հովերուն ձըգած վարսերըդ հրա-
 [բոց.

Անմիտ, գիտե՞ս արդեօք դուն, գիտե՞ս թէ ինչ
 [աշխարհի
 Կը սպառնաս, ինչ մեծ հրաշքի, հըսկաներո՞ւ
 [հայրենեաց,

Դարե՞ր դարեր զճ՛ւր մենք արդ խլեցինք խօսքնր
 [հրաշագործ
 Սաուզութենէն՝ ծըռելով միտքը անդճ՛ւլ քըրտ-
 [նաջան

Խընդրանքներու, և ի զճ՛ւր մըղեցինք մենք զայն
 [անդի՛ն
 Խաւարներէ՛ն երկրաւոր, փայլակներուն ընդա-
 [ռաջ

Նըպատակին գեղապանծ, առ որ հոգին մեր գու-
 [շակ
 (Հոգին հոգած անհանդարտ, հոգին նեղսիրտ ան-
 [համբեր)

Պիտի ելլէ.... Քեզի նմ՞դ եկաւ միջոցը անհուն
 Որ եկեր, ճ՛վ գաչացու Գորգոն, կ'անցնիս մեր
 [ճամբէն: —

.

Մարդուկներուն արարունջին վերայ վերը կը
 [ժըպտին
 Լուսեղէն մեծ ժըպտով մ' աշխարհներու լե-
 [զէտնք.

Յընցելով բանը՝ կարմիր կը ծիծաղի Եւմենեայն,
 Ու կ'երթայ մութ դէպ հիւլէ մը որ կ'այրի,
 [կ'անհետի:

Կ Շ Տ Ա Մ Բ Ա Ն Ք

Երբ դէպքերուն հետազօտել չի հաճիր
 Աշխարհ ծածուկ պատճառներն,
 Զ'ըմբռներ միտքն ուրիշին,
 Կը կըշտամբէ կը ժըպտի.
 Շըրջուն երգիչ մը զըւարթ՝
 Անփութօրէն կը դըսրովէ կը գովէ:

Գանգատ ընողն ո՞վ: Ո՞վ փընտռողն իրաւունք:
 Բայց սըրտին մէջը կ'իջնէ
 Շաա աւելի սուր՝ չըրթնէ
 Մը բարեկամ, սիրելի,
 Դառն ժըպիտը անգամ,
 Արդար պատճառ մ' երբոր զայն չի պաշտպա-
 [նիր:

Մ Ա Ն Ր Ե Ր Գ

Զմե ըզգար Ապրիլը դուն որ կու գայ.
 Զմե դոռթը լըսեր ժիր առաջնորդին.
 Զմե տեսներ կապոյտ տապանակները դուն
 երիւմներուն, փետուրները ջինջ
 Գարգամանակներուն, սաղաւարտներուն
 Նըշոյլն ոսկեշող ու փայլակնադէտ՝
 Գըլխուն վրայ չըքնաղ ձիաւորներուն:

Զմե տեսներ որ ան կու գայ ամենուն
 Առջեւ սիգապանծ, ու կարծես կ'ըսէ
 Փռոքին ժըպիտով. — « Ես առաջին եմ.
 Անպարտելին եմ »: — Ովսանաններու
 Շըռինդ մ' օդին մէջ. ազգերը զըւարթ
 Գեաին կը փըռուին առջեւն իշխանին՝
 Յաղթական չըքնաղ ձիաւորներուն:

Մի ծըռիր միայն դուն: Ան թող հասնի
 Քեզ՝ ծաղկանց միջեւ՝ ճերմակդ ու խարտեաշ՝
 Խորխտանօք: Տեսնես պիտի որ թամբէն
 Վազէ վար, ու պիշ քու աչքերուդ մէջ,
 Կապուտակ լուսոյ ծաւի լիճերուն,
 Մալլելով ծունկերը խոնարհաբար
 Պիտ' ըսէ. — « Յաղթուած եմ, սի թագուհի »:

Ե Ս Ա Յ Ի

(Կարդալով Գիրքն ու «Լրագիրը»)

Կ'անցնին դուտորերը Սիոնի, սիգապանծ՝
 Գոհարներով, կոկոզավիզ, հրաւէրներ
 Կայծակելով վաւաշոտ թուխ աչքերնէն,
 Կ'անցնին արբշիոքըն Սողոմայ, և խրոխտանքն
 Եղոմացւոց. սայլերն ու ցուցք շըւայտոտ
 Յաղթանակաց և զեղխանաց: Ոսկեձոյլ
 Եանըր կըռոց շուրջը հընչուն թըմբուկներ,
 Եւ կախարդներ, փղըշտացիներ, գերիներ:
 Մեղքերու այն ծովու վըրայ՝ մէկ մը լոկ
 Ճակատաբերձ կը սպառնայ. մէկ մը միայն
 Ջարհուրելի կ'ուղղէ ցասոյթ թագերուն,
 (Թագաւորազն ինք), կը շանթէ լըրբնի
 Պերճանքն ու վատ ըստըրկութիւն ծառայից,
 Ու ամբարտաւան գոռոզութիւն բըռնակալ:

Հըրանըշոյլ փայլակներով իր խօսքին՝
 Կը պարզըւի ուղին Անոր որ կու գայ.
 «Յեսանասուր են բոլոր իր փըքիներ,
 Եւ են լարուած իր աղեղները բոլոր,
 Են երիվարք՝ սալասըմբակ, և կառքերն՝
 Ահեղ և բուռն մըրըրկի հանգունակ:
 Պատժել կու գայ ու կը մոռնչէ իրիւ հօտ
 Մ'երիտասարդ առիւծներու, կը պատէ
 Որվը ուժգին՝ ճապուռներովը կարշնեղ,
 Ու կը քանցէ թագերը գերդ շառաւիղ»:

կը գոչէ անյսպէս ազգերուն: Զարութեան
 Լեցուած է թասն ու կ'որոտայ. «Ա՛լ բա՛ւ է» —
 Ու Տիւրոսի վըրայ մոխիր կ'անձրեւէ,
 Ատարակաց վրայ Նինուէի մորենին
 կ'աճի, գիշերը կ'ընդգոգէ Բարեւոն:
 Ո՛ր Սարոնի չըքնաղ վարդերն, ո՛ր աղբիւրք
 եւ հովանիք կարմնդոսի, ծիրանին
 եւ գանձերն ո՛ր Դարմասկոսի:

Մըրըրկին

Շունչն է իր ձայնն՝ որ կը շփոթէ Թարշիշի
 Նաւատորմիդն, Իդումէան կը զարնէ
 եւ Իսրայէլը կը գերփէ: Իր բերնով
 Խօսողը անյսպէս կ'ուզէ: Զո՛ւր ընդ միշտ լուռ
 կարծեց զանի մարդախաշոշ թագաւորն.
 Որ խողխողեց զայն որ պըրծի իր ձեռքէն.
 Ո՛չ ալ տեսաւ որ այն անշարժ ցուրտ մարմնէն՝
 Ազատութեւ կը ճաճանչէր Գաղափարն:

Եւ ահա ողջ դեռ յետ այնքան դարերու,
 Կանգուն կեցած հս տակաւին ըսպառնուտ՝
 Աղագայի սեմին վըրայ: Թո՛ղ մոռնչէ՛,
 Փայլատակէ՛ քու խօսքըդ թող անգամ մ'ալ,
 Եւ փարատէ շառափնաթափ լոյսն՝ ամպերն:

Այսօր, դու լաւ կը տեսնես, ինչպէս կ'երգեն
 Աղակատանքն ի Սիոն, նոր ոսկեձոյլ
 Ունին կուռքեր մարդիկ, ու նոր փղըշտացիք
 կը պանծան պարծ: Ապականիչք կը սըփռեն
 Թոյն մահացու, և հալածանք դեռ, ու դեռ
 կը ծայրատէ, սպաննէ, ջընջէ պատերազմն:

Հոն կը մեռնին հարիւր, հազար, անհամար,
 Մարտիրոսներ և դիւցազներ զունդագունդ:
 Մոլեղնութեամբ հրաքուղիներու շրջմովիկ՝
 Կ'եռայ կ'եփի ծովն ու խորքին մէջ վըհուտ
 Կ'ընկուզանէ հըսկայ նաւեր, զարուհներ,
 Ու կը փըրփրի նախնիներու ժանտ կըտողւցն:
 Հերարձակ խումբ մը կիներու՝ ոռնագին,
 Յիմարութեամբ վառ աչքերով՝ կը վազէ
 Ափեր, դաշտեր, կ'իյնայ, ի զո՛ւր կ'աղօթէ,
 Կ'անիծէ:

Մեր վըրայ դուն, օ՛ն, բարձրաբերձ
 Ժամանակին ժայռերէն ձայնըդ ձըզէ
 Որոտումի. հասնի՛ հեռուն ծաղկափթիթ
 Պարտէզներուն, երկիրներուն աւերակ.
 Ամէն ոք զայն լըսէ որ զայն հասկընայ.
 Անգամ մըն ալ պարսէ ցասումըդ անհղ
 Աշխարհակալ դըժոխորկո՛ր սըրտերու,
 Մոլեղնախանձ չար ոգիին խելայեղ՝
 Որ կռիւներով վայրագ՝ ի մահ կը ճեպէ
 Գըլխագարներն այս առօրեայ. բանց աչքերն
 Արեան ծարաւ այն կոյրերուն. մըռընչէ՛
 Վերջին հրամանդ անգամ մըն ալ՝ թէ «Բա՛ւ է»:

ՍՈՒՐԲ ՄԱՐԿՈՍԻ ԶԻՆԲԸ

Ճերմակ, անմարդ կը փրոռի
 Մեծ հրապարակը միջօրեայ թըմբիրով.
 Կ'երթայ հեռուն կը կորսուի
 Թափառաշուրջ երգչի մը նօթը յետին:

Կը պատէ ամալ մ' ոսկեղէն
 Սուրբ Մարկոսի զարմանակերտ զըմբեթներն.
 Բայց խորշերուն մէջ լուսեղ
 Կը յօրանջեն կարծես սուրբերը մէկտեղ:

Շատ տարի է կը նընջեն
 Փրոռած փոսին մէջ քաջարի դիւցազներն.
 Է շատ տարի որ անյայտ
 Եղան կարմիր պատմունճանով ասպետներն.

Շիկամօրուին մըռընչիւնն՝
 Իլլիրիոյ հովէն բերուած Սուրբ Մարկոս,
 Աւելի քան եօթ դար է
 Որ նըւաղած է ալիքին մէջ տըղմուտ:

Ա չեն զըւարթ հրերար
 Յանկարծակի լուծուած՝ զիշերն յուզելու,
 Կատարը բարձրը բուրգին՝
 Արթուն պղինձներն՝ յողշոյն դարձող տորմըղին:

Եւ զո՛ւր այն սուրբը կը սպասեն
 Որ ձայն մ' որուն ժամանակաւ սովորած
 Էին, որ շոինդ մ' յաղթութեան
 Խորտակէ սառը ձանձրոյթին այն անհուն...

Փառքը եղան, բայց քուն մ' հեղզ
 Թըմրեցուց Սուրբ Մարկոսն ու իր ժողովուրդ.
 Բայց կամարաց արդ վըրան
 Կը լըսուի մոռնելը Կորնթեան ձիերուն:

Այն ձիերուն՝ որ հրաշունչ
 Յոյն հողին վրայ՝ բարկ խօշիւնին մէջ խազմին,
 Կը տեսնէին անցքը պերճ
 Քաջախիզախ հոմերանուագ հագներգուաց,

Ու Եպիրոսի քաջերուն
 Զորս Արատոս՝ կըռփողին դէմ կը տանէր:
 Եւ ճըռընչուն յաղթական
 Աքէական դաշնակցութեան կառքերուն:

*

Կը զգամ ես, ո՛վ դարերու
 Վիթխարի թեւ, բախիւնդ. ու հնարդ ազատ
 Արգելքներէ մարդկային
 Ժամանակին ոգին կը չուէ բաց դաշտերն:

Կը տեսնեմ քեզ, ո՛վ Հըռոմ,
 Պըղտոր Հըռոմ, թէ ինչ էիր: Նենգոտ դնւն
 Յիմարութեան այն ատեն
 Կ'արթըննար մոռնա՝ աչքերուն մէջ Ներոնի,

Եւ խելայեղ Կեսարին
 Կը լըսուէր մոռնելն. — Ինչ որ չի ծուր, կը կո-
 Ու ծաղկազարդ քըղամիդն [տրեմ: —
 Ընդ քարշ կու գար մոլեգնախանձ տըղմին մէջ:

Զուր էդօդիոս ծիրանի
 Հազցուց պատեց զահին մաշած՝ տախտակներն.
 Հոռմնան հըզօ՛ր առիւծներն
 Կապիտուլի ստորութը՝ խոց՝ կը ճըշան,

Ու ջահը բարձր արիդ մէջ
 Փըլլող սրահից միջեւ ու այրած մահենից՝
 Պիտի տըխուր յարութիւնդ
 Տեսնեն թըզուկ թռռներն հըսկայ պապերու:

*

Ես կը խորհիմ... Կ'անցնին արդ
 Վարձակներու սպիտակ քօղերն, լոյս աչքերն,
 Եւ իրկունները ոսկի՝
 Կը ցըցուին ջինջ մինարէներն ու մըզկիթք...

Բայց այն ատեն քեզ այսպէս
 Ո՛վ ծեր թրակիա, չէր քու երկինքըդ տեսներ.
 Մահեաններուդ մէջ դեռ չէր
 Սըրբապիղծ ձեռքը մուսուլմանը մըխեր.

Եւ ոչ մահիկը ոսկի
 Տաճարներուն վըրան. այլ մեծ և տըխուր՝
 Ազատութեան նըշանակ՝
 Ահաւոր խաչը կը կանգնէր ֆրիստոսի...

Ես կը տեսնեմ... Կը ծըռի
 Երկու կանաչ արիանց միջեւ ծոփը. ահա
 Բիւզանդիոն կը ժըպտի
 Նըժգեհացեալ յաղթականին աշխարհի:

Կ'արթըննայ 'մբոստն երբեմնի'
 Երիտասարդ մ' ինչպէս՝ արդ գոհ, ընկճուած.
 Ու կը յաղթէ հրաշալի
 Նոր մայիսո՞վն իր՝ սիգապանծ Հըռոմին...

Եւ դու կ'անցնիս, դարերու
 Վիթխարի թեւ, ու երկիրներ, գահոյքներ
 Կը ջարդես, լայն թոփշիդ մէջ
 Հասունցնելով բախտերը նոր ազգերու...

*

Ահա հասեր են վոսփոր
 Փառահեղներն. կայմերուն վրայ կ'ուլորուն
 Նորաբողբոջ դափնիով
 Պսակուած կարմիր ոսկեճամուկ դրօշակներն.

Այն դրօշակներն որք բացին
 Իրենց ազատ անցք ցամաքի, ծովու վրայ,
 Սաւառնաթեւ առիւծով
 Կընքուած, պարզուած ի ձայն գոչման՝ Սմէրք
[Մարկոս:

*

Պղնձի ձիեր, ո՛րքան յաղթ
 Նաւեր տեսաք, ցըռկանաւեր հրազ, գոռ,
 Առլեփներէ որոնք ցին՝
 Կը նետուէին դէպ ի Հանդրին անդունդներն,

Աղօթից ո՛րքան ալիք
 Տաճարին մէջ հընչեց. և ջինջ դէպ եթերն
 Անհուն ո՛րքան թռան երգեր՝
 Եւ հոտանոյշ ամպեր արար խունկերու,

Պայթեցին սրչափ կեցցէժ՝
 Փայլատակեց երբ Զիացուլն յանկարծոյն,
 Եւ արեւուն յանդիման
 Քանի՜ հարսնիք հաստեցին ծովն ու վընէժ.

Ճակատագրին մըրըրկէն
 Երբ զերդ թեթեւ փետուր օդին մէջ դուք դեռ
 Ձէիք քըշուած, ու դըրուած
 Ափունքը հոն արիւնընուշաքն Սէնկ:

Հոն ալ՝ ձեզ չէր ըսպասեր
 Լոռիթեանց տաղաունկն և ոչ քուներ թոյլ եւ վատ
 Սալերու վրայ ամրակուռ
 Կը կոփուէին ապագային բալլիքներն,

Վըրէժխընդիր բազկաւ հոն՝
 Գաղղիոյ նենգ ազատութիւնը դրեր էր
 Ժողովըրդոց իրաւունքն
 Եւ արքայից՝ նըժարին մէջ նոյն և մի.

Եւ դեռ չըքնաղ, ահաւոր
 Քորսիքացին կը հազնէր գրատն ընկերհաշտ,
 Ու կայծակներ կ'անձրեւէր
 Վարչութեան վրայ Միգաբերին արեւով:

Երբ սիւներուն դարձաք դուք
 Հինաւորաց մայր եկեղեցւոյն, ու դէպ ի
 Ձեզ ուղղեցին տոժերուն
 Զաւակներն՝ ս'ւշ ի կուրծս՝ աչքերն արտասուն,
 Ի Գամբոֆօրմիոյ սպանուած
 Վեհ Մերակոյտը կը լըռէր, և օտար

Կը պարզուէր դրօշ մը տըխուր
 Ի Սուրբ Մարկոս՝ նըկարուած սեւ ու դեղին:

Յընցնէ ուզեց շողթաներն,
 Մոլնչեց, ներկեց երկաթներն իր արիւնով,
 Յոխորտաբար աննըւան
 Ասիւծն՝ ու զինք լուծն աւելի ընդունեց.

Ու օր մը յաղթ ուսերով
 Թաւալելով շիրմին քարերն՝ ցըցունեցաւ
 Աւտորիացւոյն առջեւ դուծ՝
 Ուրուներս՝ կարմիր երամ մը երկայն.

Վհապանծ գունդը՝ որուն
 Դամբանական գովեստը ծովը երգեց,
 Մեծն և արին և ազատ
 Փառահեղ գունդը մըշտայաղթ տոժերուն:

Մարկերայի ռմբաձիգ
 Որոտացին այն օր հրաճայթ թընդանօթք.
 Զողերէն վար գլորեցան
 Արծիւ ու դրօշ շարդուփըշուր խառնիխուռն.

Միակ կեցցէ մը խուժեց
 Կուրծքերէն դուրս. կայծակ քաջաց աչքերէն.
 Եւ լըսունցաւ ջինջ օդին
 Մէջ մոռելոց երգին թըրթռումը ցընծուն.

*

Ո՛վ անօգուտ, բայց սուրբ գործ
 Նահատակաց պաշտելի: Ո՛վ կորովի
 Շունչ դիւցազանց: Իտալիա
 Զեզմով կը զգայ զինքն աւելի հզօ՛ր ու ազնիւ:

Ժողովուրդին սնտա՞ք է
կորովը վեհ: Տեսաք դուք մեր կըտրիճներն:
Շըքե՞ղ ձիեր, որ պատուար
կը կանգնէին ոսոխին դէմ կուրծքերնին.

Տեսաք դուք այն առաւօ՛տն
Եղեռնաւոր, երբ հալումաշ ուրուականք
Դրօշի մը շուրջ խըռնեցան,
Տեսաք դուք այն, տեսաք այն օրն անիծեալ,

Ան օրը երբ ըստուերներ
Սովալըլուկ, օրհասական հոգիներ
Սեւով սուգով պատեցին
Համակ անգամ մ'ալ այն դըրօ՛շը կարմիր.

Երբ խածնելով ձեռքերնքն
Վըտիտ՝ տեսան այն դիւցազներն՝ գերմանաց
Խաժամուժէն անգամ մ'ալ
Ըսպաններած ընկերահաշտ պետութիւնն:

*

Ո՛վ ցընծութեան բարձր որոտք,
Ո՛վ զանգակաց զանչիւր, և ո՛վ միջօրեայ
Շողով լուսով բարձր՝ հովին
Մէջ պարզըւած հոագունեան դու դրօշակ,

Ձեզմո՞վ, ձեզմո՞վ Ադրիոյ
Բացաւ բամբիշն իր կիսաշէջ աշուրներն.
Ձեզմով այտերն դալկահար՝
Նըկարուեցան վայրկեան մը վարդ ու բոսոր:
Լօռայատակ յետոյ իր
Կանաչ ալեաց վըրայ լըռին ու ամայի,

Ինկաւ անդէն, կեղեքուած՝

Ան որ ոտքին տակն ունէր օր մը երկիրս։

— Ո՛ւշ հասար, — անքն արցունքով

Գոչեց՝ համբոյր տալով հղբայրը հղբօր։

— Ողջ չէ՞ք միթէ — հարցուցին

Խըստիւ կերպով Թորչելլոյի մեռելներն։

— Ողջ, բայց յոգնած ու թմրած,

Ոգին լքուած լուծուած՝ մարմինը կոշկոճ.

Ձեր հոգիները արի

Ձեռքէք մեզ, ո՛վ շիրմին մէջ փակուածներ։

— Գրեթէ կէս դար է ահա

Աքերնիս պիշ դէպ ի նպատակ մը վըսեմ,

Գրեթէ կէս դար է ահա

Դաստապանին վրայ ձեռքերնիս հըսկեցինք.

— Արդ... կատարուած է ազատ

Ուխտն իտալիոյ, և զփյրոյթները սանձուած.

Արդ... թողուցէք մեզ հանգիստ,

Մեր ենք մենք... թոյլ տըւէք մեզի որ մեռնինք։

Կը մըռընչեն մեռելներն,

Ձինրն հրաշունչ կը մըռընչեն Կորընթեան,

Մըկանուցնին պինդ կարչնեղ՝

Պատրաստ միշտ պերճ ճեմքի՝ դափրի՝ դոփերու.

Կը մըռընչեն մեռելներն..

Եւ անտարբեր անոնց մոռնչին կամ խթո՞տ,

Յամառօրէն կը նընջեն

Ողջերը քունը սոսկալի վատութեան։

« ՊԱՏՈՒՀԱՆ ԻՍ ՆԵՐՔԵՒ »

Պատուհանիս ներքեւ՝ բացուած՝ Ապրիլի
 Գողարիկ ու գիրգ արեւուն,
 Կը հընչէ ձայն մ' յանկարծակի կիթառի,
 Լարածգութիւն մը ծիծղուն,
 Նախերգը զուարթ մոլուցքի
 Մը խաղերու, ցընծութեան
 Կարծես ոռնում, պայթում մ' հուժկու հասակին,
 Ուր հուր ու բոց կը սրտթկայ
 Եւ հըրճուանքի, յիմարութեան, կորովի
 Եւ սիրոյ բուռն հորձքեր:
 Գրասեղանէս կը վերցնեմ՝
 Քիչ մը յոգնած աչքերս ու ծանր գլուխս...
 Հըզօր կեանքի բաբախում մ', հէ, լաւ կ'ընէ:
 Քիչ մը բերկրանք անփոյթ... Ո՛հ, քեզ երանի
 Ուր գըտնելու կ'երթաս անշուշտ գեղուհի
 Քու նըշանածդ՝ որ անուշիկ իրկընոյ
 Քեզ կը սպասէ շեմին վըրայ գինովցած
 Գարնան հովին բերած քընքուշ հոտերէն.

Ու բիբը սեւ կը շողայ
 Զայնն հասնելուն, և ամանակ կը զարնէ
 Իր ուղքովն այն զըւարթաբոյր նըւագին,
 Ու կաթնաթոյր պարանոցին վըրայ գողար՝
 Օդին մէջ զերդ թեթեւ փետուրք կը դողան
 Փունջերը նուրբ խարտիշագեղ մազերուն:
 Կ'երեսիմ ես պատուհանէն... Նուագածուն
 Միշտ հոն է, կզակը վեր օդին մէջ, իր հետ

Շուն մ'ունի. շուն մը որ պիշ
Գորովալիւր սիրով անոր կը նայի...
Խիզախ, արի կիթառահարը կոյր է:

Կ Ր Ա Կ Ի Ն Ք Ո Վ

— « Հէքեաթ մը, նոր հէքեաթ մը,
Որչափ ատեն որ տեւէ
Մըրրիկը: Չե՞ս լըսեր որ
Կը փոթորկէ, կ'անձրեւէ:
Պատմէ: Կ'ուզենք հրազնեբու մէջ սուզել
Մենք մըտածումն ու ձըմբան գալը մոռնալ:

— » Պատմէ, և զուարթ ըլլայ թող
Հէքեաթն: Եկուր, կը փայլի
Ակութն ահա »: —

— Ով հղբայր,

Հոգիս տըխուր է, երբզ
Չունի այսօր: Կ'ըսեմ (միայն թէ ուզես)
Ուղեւորի մը ճըմարիտ պատմութիւնն:

.

— Կայ մեծ լերան մը ճեղքին
Մէջ վարն ուղի մը, որմէ
Կ'երթայ անի. որմերն են
Երկաթաքար՝ անմատոյց,
Եւ արեւակն հազիւ երբեք կ'արձակէ
Նըշոյլ մը վար դէպ ի անդունդը-մըռայլ:

Կ'երթայ կ'երթայ ան յուսով
Անակընկալ զառվերի

Մը, ծարաւ՝ լայն կամարի
 Մ՝ երկընքի, մեծ բաց լոյսին,
 Եւ ամէն մի խորշի, անկեան, օձապոսոյտ
 Գալարներու գարհուրելի անդունդին,

Յոյսը թեւեր կը հագնի
 Վերն ոսկեգոյն կտտարները
 Հասնելու, համարձակ
 Փայլուն ճամբէ մ՝, արեւով
 Լուսաճաճանչ ներմակ ճամբէ մ՝, ու հասնիլ
 Ըզգրլիւանքին իր խանդակաթ իղձերուն.

Այսպէս առաջ կ'երթայ ան
 Մէջէն յաւեժ գիշերուան.
 Ու կ'ողլորի անդունդն այն՝
 Հաւաքքին հետ համաձայն՝
 Գարնանային ճաճանչներէն ծիծաղկոտ
 Երկիրներու փայլակներում մօտաւոր:

Հոն՝ նեղքըւած ժայռին խորն
 Կ'երեւի լոյս մը ազօտ.
 Հոն անշուշտ լայն տեսարան
 Մը պիտի յանկարծ բացուի
 Ահռանութեան հետ անսահման, հեռաւոր,
 Մոռնչին թերեւս և դիւթանքին հետ ծովուն:

Հոն. հոն հոսեւն այն պատին
 Ո՛չ, ո՛չ, դեռ ո՛չ.... Այլ անշուշտ
 Փայլատակէ պիտի պնդեմ
 Մեծապանծ փառքը բացին:

Հոն վարն, հոն վար... Բայց աւելի ժըպիրհ ժայռ
Մ' այն մութ զընտանը կը կընքէ մահառիթ.

Ո՛վ հղբայր իմ, անո՛ննը
Կը հարցընես ճամբորդին,
Ան լաւ գիտէր ու իրմէ
Առաջ շատեր՝ հալածուած
Եղնիկներու նըման հասան հեւ ի հեւ
Եղեռնաւոր ճամբուն թումբին շերտափակն:

Յանդըզնօրէն՝ բայց ուզեց
Ան երազել և յուսալ
Որ պիտի ժայռը փըլչէր
Ու կատարուէր պիտի ի՞ր
Իղձը շամբուշ, իղձը միակ, նոր Սիւան,
Ան որ երկրիս էր տիրելու սահմանուած:

Եւ ըլտապեց, դըրդըւած
Երազներէն, դէպ ի այն
Ահեղ կընիթն, ուշադիր
Ամէն անկեան, դարձուածքի,
Ամէն լոյսի, տըխմար, տպուշ:

— «Բայց անո՛նն,

ի՞ր անո՛ննը»։ —

— Ես եմ. դուն ես, ո՛վ հղբայր։ —

Վ Ա Ղ Ը

Կ'ապրիմ, կ'ընչեմ, կը բարախեմ. վեհ զմայլ-
[մանց

Մէջ՝ կը կենայ թեւատարած միտքը՝ խրոխտ.

Ամէն երակս առողջութիւն կը թընդէ.

Ու իմ սըրտիս ամէն մէկ վառ զարկին մէջ

Տիեզերքին սըրտին թընդիւնը կը զգամ:

Վաղն... հիւսիսի շունչ մը. փայլակ մը ամրան

Արեգակի. փոքրիկ խայթուած մը օձի.

Ու ճախճախուտ դաշտի մը զիս գոլորշին

Պիտի զգետնէ. կեցընելով այս չքանաղ

Ընթացքն աշխոյժ, ազատ արձակ զօրութեանց:

Տըժգոյն, անխօս, պիտի լըսեմ մահճիս շուրջն

Աղօթքներու թոթովումներ. հառաչներ

Որք երթալով մարին ողբեր պիտ' ըլլան.

Պիտի ուզեմ, սակայն ի զմէր, ռաք ելլել,

Կարկառեւ ձեռքս ու 'սեւ գոնէ՝ — Մնաք յա-

[րո՛վ: —

Բայց առջեւն այս իմ բիբերուս՝ ընկըղմած

Ասօր ցնորից մէջ վեհագոյն սէրերու,

Երազանքով լեցուն, լեցուն շողերով,

Պիտի մահուան սեւ վարագոյրը իջնէ:

Հ Ի Ի Ա Ն Դ

Իրկունն ահա՛ վերջապէս:
 Ես կը դիտեմ անկողնէս
 Քնէած բիրտով լուսնի նըշոյլ մը նըրբին,
 Որ անցնելով ապակիէն թափ՝ մըթին
 Կու գայ սինեակն առանձնուհի հիւանդին՝
 Լեցընելու զայն ցնորքներով խօլական:

Կ'երթայ կու գայ ստուերներու
 Սըրարչաւ գունդն օդաչու.
 Բոլոր տարբեր ունին ձեւեր, տարբեր ձայն,
 Եւ մէն մի ստուեր կ'արթընցընէ՝ անցնելուն՝
 Մտածում մ', երազ մ', յիշատակի մը ուրուն,
 Յետոյ հանդարտ լուսնի լուսով կը ցընդի:

Կը խօսին, կամ ըսպիտակ
 Ձեռքերնուն մէջ ըսպիտակ
 Թուղթեր ունին: Ես կը կարդամ՝ հոն հեռուն՝
 Գրերն առանց աչքըս բանալու. է անհուն
 Խումբը լըսուած կամ կարդացուած խօսքերուն
 Երազին մէջ կամ թէ կեանքին՝ բաբախում:

Խօսքեր կարծես բառ առ բառ
 Տըպուած՝ Թուղթին վրայ հրավառ
 Երկաթով. մեզ այսպէս թուեցաւ, ու այրէր
 Իբրը թէ Թուղթն. աչքերնիս մենք դէպ ի վեր,
 Դարձուցինք չորս կողմ՝ որ տեսնենք թէ արդեօք
 Մեր ընկերներն, զըրքեր, գոյքերն ու Թուղթեր

Առջեւնիս, շուրջն ու մեր քով
 Կը մնային միշտ անխըռով
 Իւրաքանչիւրը հոն իր տեղը նախկին,
 Ամբոխ անգործ, վատ և անհոգ, անտարբեր,
 Մինչ մեր յետին յոյսն ու հաւատքը՝ մըթին
 Անհունութեան մ'անդունդին մէջ կը վիժէր։

Խօսքեր շեշտով հրաշացայտ.
 Խօսքեր որոնք բարկաճայթ
 Հովու թեւին նըման ի բաց կորզեցին
 Դեկտեմբերի նըսեմ օրուան մը ճակատին
 Մէզն ու մըռայլ, ու դաշտերուն, մարգերուն
 Նըշոյլն յանկարծ ծաթեց գարնան արեւուն։

Խօսքեր խունկի, աղօթքի,
 Գորովանքի, քընքշանքի,
 Օր մ'առնելած անտես, որոնց անկեղծ ձայնն
 Հընչելով հին թերթէ մը, արդ մի միայն
 Կը ծարուհցնէ ըզմեզ սիրով մը անդարձ
 Ու զըղջացած աչքն արցունքով կ'ուռնեցնէ։

Իշխանական, որոտման
 Խօսքեր՝ որոնք ցիրուցան,
 Սարսափներնէն սառած շըմոք զինուորներն
 Յոյսն երբ կորսուեր է և ոտիս դիտակէն
 Կը մոլեգնի կրակը, իրենց փախուստէն
 Եւ կը դարձնէ ու կը բերէ դէպ ի խազմ։

Բամբասանքի խօսքեր բիւր,
 Նուրբ, թունաւոր իբրը սուր,
 Զոր մըտածուժն հասկընալ չ'ուզեր երբեք,

Ձոր չի սանձեր սահմըռկած սիրտն ահաբեկ,
Եւ երկու կիս չոգիններուն մէջ յանկարծ
Կը կանգնեն պատ մը կրանիդէ անթափանց:

Մեռնողներու խօսքեր բիւր,
Խորհրդաւոր, կըցկըտուր
Շեշտեր ներմակ շրթունքներէ թոթովուած, —
Ուր կը խօսի արդէն երազը անհուն
Ուրիշ կեանքի մ', — ու կը թողուն մեզ խոհուն
Յորչափ կ'ապրինք՝ իրենց ծածուկ մըտքին վրայ:

Կը զգամ, բոլոր հեւ ի հեւ
Կու գան կ'երթան ժիր թեթեւ,
Ու իմ ջերմին տենդէն թըմրած գըլխուս մէջ՝
Անձնիւր ըստուեր կ'արթընցընէ՝ անցնելուն՝
Մտածում մ', երազ մ', յիշատակի մը ուրուն.
Յետոյ հանդարտ լուսնի լուսով կը ցընդի:

✠ 5 ՄԱՐՏ 1896

Ձայն մ', որ անշուշտ չըհասաւ
Մըրրիկներէն խորտակուած
Վեր աստղերուն, կը գոչէր
Անապատին մէջ անգրաւ:

— Ո՛վ Տէր, ամբիժ և անհուն
Բարձունքներէն ըսփոփէ
Մեզ մէկ խօսքովըդ, բուժէ
Մոլորութեան մէջ ինկած

Արարածոցըդ սըրտէն
Յիմարութիւնն, ու դարձուր

Նեղութիւններն ու վիշտերն
Ուրախութեան բերկրաւէտ:

Փարատէ՛, Տէր, մըրըրկին
Ամպերը ժանտ, սեւաթոյր.
Կը մոռնին հոն վարն, ահեղ
Նախճիրը, Տէ՛ր, դադրեցուր.

Արիւնոուշտ այն երկինքներն
Արդէն տեսան շատ դէմքեր
Եւ մարմիններ ըսպիտակ
Ժայռերուն խորքն Աւպէի:

Սովալըլուկ անգըղներն,
Ու արծիւներն արդէն շատ
Իսկ լափեցին գէշագէշ
Կարմիր սըրտեր դիցազանց:

Ողորիշ ձեռքըդ, ճի՛ Տէր,
Երկընցուր այս մարդկային
Հօտին հրակէզ բարկութեան
Վըրայ, խազմին ու կըռուին:

Որոտա՛, է՛ ամէն բան
Ունայնութիւն. անսահման
Իշխանութիւնք, խորտակուած
Բանականեր, վեհ յաղթանակ.

Յուցուր պատրանքն անօրէն
Որ կը պատէ շուրջ աչքերն,
Ու հասկըցուր ամենուն
Թ՛ երկիրս ծարաւ է սիրոյ: —

« ԵՐԿՆՔԻՆ ՏԱԿ »

Երկընթին տակ՝ զոր անորոշ
 Լուսով մ' իրկունը կը ներկէ,
 Շըրջապատուած մացառներէ
 Լօռերու մէջ կը նընջէ լինն.
 Ու եզերքին վըրայ, բարակ,
 Նուրբ ասեղի մը նըմանակ,
 — Մոգի մը բոյնը ո՞ գիտէ —
 Կը կանգնի բուրգ մը թըխորակ.
 Եկո՛ւր. այս է երազներու
 Թաքուն աշխարհն: Եկո՛ւր, դէպ ի
 վար՝ անծանօթն հոն կը կանչէ:
 Երթանք, տըւած մենք ձեռք ձեռքի,
 Դէպ իրկունները զուարթագեղ
 Մէջէն անծայր դաշտավայրին:

Ծ Ո Վ Ա Ր Կ

ՄՈՐՈՋԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՐԻՆ

Ըսպատումի մեծ լռութեան մէջ՝ հրամանն
 Ամբողջ որոտաց. ցընծումի սարսո՛ւռ
 Մ' ամբոխն ողողեց. սարսուռ՝ զոր կու տայ
 Մարդկային մըտքի՝ ամէն յաղթանակ:

Եւ անունով մեծ ըսպարապետին,
 Այն հըրամանին հնազանդ ու պատրաստ,

Ախթներու մեծ մրըրիկ մ' հանելով
հաւը կ'իջնէ վար ու կ'իշխէ շուրին:

Կը պայթին ծափեր. արդ ինչ ովկիաններ
(կը մընչեն) ճեղքէ պիտի, ինչ շքեղ
Յաղթանակ պիտի օր մ' անոր ժըպտի:

— Ո՞րքան նախնիրներ պիտ' ըլլան, ճայթէ
երբ երկաթ կողէն որոտն արիւնսուշտ... —
... Յոուկին վրայ կանգուն կը ժըպտի Սատան:

Ա Յ Դ

«Ժողովուրդ՝ որ հասեր է խա-
ռարի, ետեւ լոյս մեծ»:

ՄԱՏԹԷՈՍ Գ. Դ, 16.

Բիւթանիոյ օր մ' հռտաւէտ բլուրներէն
կը դիտէիր Երուսաղէմն անհաւատ,
Եւ բոլոր շուրջն անպարագիր հորիզոնն
Արեւմուտի շեղ նշոյլներով կը փայլէր.
Հոն վարը բարձր ոսկեփողփող կոթողներն,
Փախըստական սրահներ, պորփուր տաճարներ՝
Կը թուէին գունդ մ' յոխորտապանծ անմըսունչ
Հըսկաներու՝ խիզախ, երկնից ձայնատուր:
Ոսկեքանդակ ու մեծագին կուճերու
Ապաժաման պատիւներն՝ օ՞ր մ' անարգուած
Մարգարէից ճերմակ գընդին՝ կու տային
Մարտիրոսի շըրթներուդ դաճըն ժըպտի մ',
Ու տոճմը սեւ դատաստանին անըզգամ,

Նախատինքները, և անարգ Գողգոթին
 խոժոռ ճամբան և տանջանքները երկայն,
 Ամենատես սըրտիդ բոլոր երեւցան:
 Քանի՜ սիրոյ հառաչներ, ո՞վ Տիբերիա,
 Նազովրեցւոյն աստուածային կուրծքէն քնդ
 կու գային.... Ինչ հռանդնավառ ողջոյններ
 կապոյտ լըճիդ...

Ափուլներու անա մրան
 կը խըռնըւի ամբոխն, անա շուրերէն
 խոնարհներուն, նեղեալներուն, չուառներուն
 կը հասնի մեծ խօսքն ու ձորերն ու լեռներ
 Ու Գալիլեան բոլոր անով կը հընչէ:
 Բարձրացաւ երգ մ' անհուն անյոյս սըրտերէն,
 Նոր քաղցրութիւն մը մուտ գործեց այն ատեն
 Ամայ անշէն տընակներուն մէջ անոնց՝
 Որք անարգուած՝ սարճիկ՝ անիրաւ տէրերու,
 Մոռցած էին թէ կուրծքերնուն մէջ հոգի
 Մ' ունին տաճար աստուածային Աստուծոյ.
 Այն ատեն զաւր զմեղաբոր կինը՝ որուն
 կը ժըխտէին փրկութեան ո՞ և է ելք
 փարիսեցիկն ու քահանայն և դըպիրն,
 կըրցաւ ելլել դուրս. հուսկ ուրեմըն տիղմէն՝
 Տեսնել կապոյտն ու շընչել յոյս թողութեան.
 Գլուխներն անմիտ բըռնութեան տակ ո՞չ եւս կոր.
 Արքայութիւն մը նոր, օրէնք մը պիտի
 Գայ նոր, ստիպէ մեծամեծներն որ զօդուն
 փոքրիկներուն, ու տիեզերքը՝ փոխուած
 Եղբայրներու տաճարի մ', այդ մը պիտի
 Տեսնէ երկինքը երազուած տօներու:
 Ու պիտի մեծ արքայութիւնն, ու սըրտին
 Օրէնքն՝ ըլլայ արգարութեանն...

Աստուածային տեսիլ. բայց, ահ, հեռու է
 Մագդաղէն, ո՛վ Յիսուս, հեռու Գալիլեոյ
 Զըւարթ լիճերն ու պուրակներն հանդարտիկ,
 Որոնք ուժեղ արձագանգներ ունէին
 Քու ներշնչուած շըրթներուդ կո՛ւռ շնչերուն.
 Առջեւդ ունիս սեւ կոհակները կուպրի,
 Տըխմէր պատկեր կորսուած հոգւոյ, և առանց
 Սիրոյ զգացման. առջեւդ է ո՛րջն սսկէզօծ
 Հըրէական գազաններուն, որք ծարաւ
 Են քու արեանդ... Եւ սակայն դուն շատ մօտիկ
 Կը կարծէիր այն առնն այգն՝ ո՛վ Յիսուս,
 Մեզ՝ զորս ա՛յնքան քու շողշողուն ջինջ օրէդ
 Կ'անջըրպիտէ ժամանակ՝ մեզ տակաւին
 Հեռու կը թուի քու երազած նըստառակդ,
 Ո՛րքան արիւն, ո՛րչափ նախճիրք՝ յանուն քո.
 Ի՛նչ անողորմ փոփոխումներ վաղանցուկ
 Յաղթանակաց, տարապայման պարտութեանց,
 Արդ բարձրաբերձ երկինքներէն կը նայիս
 (Ինչպէս երբեմնն բլուրներէն՝ Սաղեմի)
 Աս ապըստամբ ու ապաշնորհ երկրիս վրայ,
 Որ՝ ողջութեանդ՝ չըհասկըցաւ քեզ, ու երբ
 Մեռար՝ փութով հրատարակեց յարութիւնդ,
 Որպէս զի քեզ իր արցունքները խնայէ...

Քու ճըշմարիտ հետեւողաց զունդ մ՞ուրիշ
 Կը կըռուի այսօր մըտածման զէնքերով.
 Բայց թանձր մէզ մը կը պատէ սըրտերն, ահ,
 Բայց աւելի քան այն առնն, ո՛վ Յիսուս,
 Անգութ են քու որդիքդ, ու չին դադրիր դեռ
 Անարգանքի փայտին վըրայ վատշըւէր

Բեւեռելու քիչ բայց հըզօր գինուորներդ,
 Որք կ'որոտան անդուլ երկրի ականջին.
 — Վա՛յ ձեզ որ ձեր եղբայրներուն ուսին վրայ
 Չէք վարանիր ահեղ բեռներ դնելու,
 Բեռներ՝ որոնց ծանրութենէն կը սոսկաք.
 Եղե՛կ ձեզի որ կը մերժէք աղօթքներն
 Ու կը կորզէք այրիներուն խոնարհ յարկն:
 Անմիտք և կոյրք. վա՛յ և եղուկ ձեզի բիւր՝
 Որ շիրիմներ ու կոթողներ կը կանգնէք
 Մըտածումի հըսկաներուն, ու կ'ըսէք.
 Մէ՛հ, մենք ձեռքերը մեր լեհնք աղտեղեր
 Անոնց արեւան մէջ, և սակայն հանապազ
 Գաղափարի քարոզներուն կը պարսէք
 Անարգանքներ ու քարուականք: —

Մօ՛տ է այգն,
 Հա՛պ՝ օ՛ն ելէք — կը գոչեն դեռ ու կ'երթան
 Առաքեալներն լուսոյ ու դեռ իրըր ձօ՛ն
 Կ'ընդունին ծաղրն, ու դէպ ի խա՛յը կ'երթան
 Դեռ անվեհեր, և կը կըրեն բովանդակ
 Վերջին տազնապը՝ տեսնելու մարդկութիւն
 Մ'այլքան անգութ որ չ'ըմբռնեն, ու կ'երթան
 Գոչելով միշտ ու դեռ. — Թէ ժամը մօտ է
 Կոխուածներուն, նեղուածներուն. կը գըտնէ
 Շնորհ ով որ նախ կը զգաստանայ: —

— Կը ժըպտի
 Ախարհը կոյր, եպիկուրեան, ու փըռուած
 Դիպակներո՛ւ վրայ ոսկեթել, կը մընչէ
 Յօրանջելով.

— Այն ա՛յգն. ո՛հ, դեռ հեռու է: —

Ո՛Վ, ՄԵՌԵԱՆՆԵՐ...

Կը տընտընան վանդակներուն քով անցորդք
Գաղտնիքներուն ի դէտ կանաչ ըստուերաց.
Բայց ըստուերներն ամայի են, մակաբոյծ
Խոտն ու մամուռն՝ որոնք կ'անին շիրմաց վրայ՝
Կը հագուեցնեն հղենապատ ամառնոցն:

Ու նըստած հոս՝ կամարակապ սրահին տակ՝
Ուր յաճախ հայրըս իրիկուան դէմ կու գար,
Կը նայիմ ես, ու ստուեր մը զիս կը կարծեմ,
Ստուերն անցնալի մը հեռագոյն, շատ հեռու,
Որ կենդանի անձի մը ձեն ունի լոկ:

Կը տեսնուի լուսնակին դէմքն ըսպիտակ
Ծառերուն մէջ, պարը սակայն գեղեցիկ
Երազներուն՝ ալ հետը չէ. կը նմանի
Կառափի մ' արդ, որ ինձ հեզնող քըրքիջով
Կարծես կ'ըսէ. «Չե՛ս տեսներ. ես ալ մեռայ»: —

Հրեշտակն ահա, գանչը գոր ան կը լըսէր,
Մի և նոյն ձայնն... ու հեռաւոր ժամերուն
Յիշատակները կը դառնան. զուարթ օրերն,
Իրիկուաներն անուշ. ներքին հոգեվարք
Մը յուշարծարծ որ կը բզբջտէ սիրտն յօշ յօշ:

Ո՛վ մեռեալներ, խօսք մ'ըսէք, խօսք մը, աղէ...
Բոլոր, հոգիս ականջիս հետ կ'երկընցնեմ...
Ամալ մը կ'անցնի կը զոփայ խոտը սարսուռն...
Ո՛հ, դուք անշուշտ կը լըսէք զիս, կը խօսիք
Ինծի... և ես եմ որ ձեզ չեմ հասկընար:

Ե Ր Կ Դ Ի Մ Ի Ն

— Կը ժըպտի՛ս. ես սըրտիդ մէջ կը կարդամ,
Դուն ցընծութիւն կը տեսնես
Ապագային մէջ: —

— Կը խաբուիս. միտքս ինկաւ
Իմ մէկ պարապ սէրըս հին: —

— Կը հառաչե՛ս:

Ես սըրտիդ մէջ կը կարդամ.
Կը թիւնէ այն յիշատակն
Ամէն քու ջինջ երազներդ: —

— Կը խաբուիս.

Խաղաղութիւնն իմ մէջս իշաւ վերջապէս:
Կը խորհէի... թէ հոգին
Կը հանգչի լոկ այն ատեն
Երբ կը լըռեն երազներն: —
— Կ'հառաչէիր և սակա՛յն:

— Ո՛վ կատաղի

Հետաքըրքիր: Ընդունայն սէրն, արցունքներն,
Պատերազմներն՝ էին, աւա՛ղ, կեանքը, ո՛հ.
Բայց սըրտին այս լըռութիւնն՝
Որ է փակեր բոլոր դըռները՝ հանդէպ
Սիրոյ ամէն արձագանգի,
Այս լըռութիւնն... Է՞ գուցէ
(Կը խորհէի քիչ առաջ) մահը ինքնին: —

?

Ու չըկըրնալ ըսել ինչ որ խորքը այս
 Իմ հոգիիս կը սարսըռի կը յուզուի
 Անդուլութեամբ. ու չըկըրնալ պարզել քեզ,
 Ո՛վ տենդ, հըրճուանքս միանգամայն և տան—
 [Զանքս:

Սէր չէ՛, սէր չէ՛. երիտասարդ սիրտն երբեմն
 Այնպէս կարծեց. ու մահուան երգ յօրինեց.
 Արդ լաւ գիտէ որ այս գոռումն աւելի
 Պերճ, աւելի՛ ազնիւ, հըզօր է քան սէրն:

Ստէպ այն ժամուն երբ կը դադրի վառ աշխոյժն
 Այնտառութեանց, ու դաշտին մէջը հեռուն
 Կը թափառի երգ մը՝ հանդարտ իրիկուան,
 Խլած է ինծմէ արցունք ծածուկ զօրութիւնն.

Հանդէպ ծովուն՝ որ մուկիկն կը մըղէր
 Մարտ մրըրկաց դէմ, ու կը հասնէր մռնչելով
 Վեր կայմերուն, այն անծանօթ բարախումն
 Երկայն ժամնր անշարժ գրաւեց մոգեց գիտ.

Ու երբ երկինքը կը վառէր կայծակն հուր
 Սեւ լեռներուն մէջ, և որոտը հեռուն
 Գոռալ կը թուէր մարդոց ահեղ սպառնալիք,
 Ուզեց որ այն ձայնն ունկընդրեմ՝ ընկըղմած.

Ու ցինին պէս պիտ' ուզէի մըղել գիտ
 Վեր վեր մէջն այն պատերազմող զօրութեանց,

Խուզել, կորզել գաղտնիքը մեծ, ու կարչնեղ
Հապուռտներով սեղմած ձրգել երկրի վրայ.

Պիտ՝ ուզէի շաղբին նըման արձակել
Ազատ թըռիւ մ' անձուկ ու նեղ այս վայրէն,
Թեւերըս լայն պահ մը սըփռել տարածել
Փոքրիկ երկրին վըրայ, 'ւ անհունը զըրկել:

Մ Ե Մ Ե Ր Ո Ւ Ռ Գ Ի Ն Ե Ր

Ա.

Գերեզմանին ոչ սառուցիկ կուճերէն
Փակուած հանդէպ լոյսին այգուն ու մուտքին,
Այլ լեռներու վեհութեան մէջ քացօթեայ,
Այլ մարտագոռ ովկիանին բոմբիւնով,

Ահա ոգիք՝ արեւափառ քաջարի
Ճակատներով՝ կը փայլակեն մըտածման.
Ահա հերոսք, ճըշմարտութեան առաքեալք,
Անծայրենի ոլորտներու ծարաւիք.

Ո՛վ սուրբերու ուսսպեաներու լեզունք,
Ի՛նչպէս հոգին ձեզ խոկալով կը վառի,
Ի՛նչպէս կ'զոփայ սիրտը սիրով վեհապանծ:

Կ'անցնին. զինեալն Աթիւ կ'շողայ Հոմերի.
Միքելանճէլը կը ժըպտի Տանդէի.
Քորսիքացի կայսեր ողջոյն կու տայ Հէյն:

Նրարուած լոյսի մը մէջ մեծերը կ'անցնին,
Արիններուն քաջայաղթ գունդը կ'անցնի,
Եւ այն հազար դէմքերուն վրայ կը ծըփայ
Լայնածաւալ միակ դրօշակ մը հովէն:

Ապուշներէն ծաղրուած մեծ խօսքը՝ վեհ
Կը ճաճանչէ աստուածային դրօշին վրայ:
Սո՛ւրբ Խաչաւ: Ով որ քու ձայնըդ լըսեց
Զուր կը յուսայ չքնադագոյն քաղցրութեան:

Կ'անցնին մեծերը մին միւսին առնթեր,
Զի ծովուն մէջ ժամանակին՝ բիւր գետոց
Կ'հաւասարին խառն գոյներն ու կոհակք:

Սըրբանըւէր այսպէս միակ կարգով սեղմ
Կ'անցնին քուրմեր, արքայք, ռամիկն ու աս-
[տուածք
Ուամենուն վրայ՝ փայլակնացայտ՝ ինք Քրիստոս:

ՇԵԼԼԷՅԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ԻՆ

Ազատ հոգի, կը տեսնե՞ս.
Հանդարտած սիրտ, կը նայի՞ս.
Հոս ժառանգներն երազիդ,
Քաջակոյրով որդիներդ,
Նըւագներով համախումբ
Պատկերըդ քու կը պըսակեն դափնիով.
(Կը սըտես, ով ձայն որ կ'ըսես թէ. — «Ո՛րք է՞»—)

Ազատ, յըստակ մըտածման
 Աստուածային ջինջ բիրիդ,
 Կը փայլի՞ նոր երազ մ' արդ
 Ապագայի մ' արդեօք նոր,
 Եւ ընդ առաջ վեհերոտ
 Մարդոց միշտ մոռեթ պիտի վաղիւն յառաջէ...
 (Կը սըտես, ձայն, որ պատասխան կու տաս, —
 «Մոռ» —):

Թող, եղբարք, օն, լըսեն մեր
 Խօսքերը դառն ու դատարկ,
 Լըսեն հանդէպ ջինջ ալեաց —
 Որք արփուոյն մէջ կը խօսին —
 Մարդոց երգերը՝ նըժղեհ
 Բախտին... ահա յարուցեալին կը մոընչէ
 Մոգն աւելի արժանաւոր երգ մ'արի:

ԶԱՏԻԿ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

Քիչ ատեն, ո՞վ Մահ, զայն անշարժ պահեցիր
 Խաչին վըրայ. ու կըտաւին մէջ փաթթած
 Քիչ ատեն զայն տապանին մէջ կրանիղեայ,
 Արիմաթեայ քաղքենի, զայն թաղեցիր:

Կիներ, ի զո՛ւր կու լաք. թող լայ հոտն յիմար
 Որ անոր գլուխը փուշերով պըսակեց:

Էմմանուէլն ամէն կապէ. արձակ է.

Կը բանալի՞ միթէ անհունն, ո՞վ կիներ:

Ահա կու գայ Ան. կը խօսի. — «Տըրուած է
 Ինծի երկրի իշխանութիւնն, ու նշաններ
 Պիտի դըննմ ուխտապահին և ըմբոստ

Իսկոյն միջեւ, միշտ դարեհու անըսպառ
Հոլովման մէջ, բիւր ձեւերով ու ձայնով
Գռչելով. — Ո՛վ եղբարք, զերար սիրեցէք: —

Մ Ի Ս Դ Ի Ք

Տարին զիս՝ օ՛ր մ՝ հեռաւոր՝
Մութին մէջ մայր եկեղեցւոյն, շքեկու
Փռքիկ բերանըս աղով:
Կըրակ կըտրած շքշեցի
Ծիրանեզոյն դէմքըս մէկդի կընճռելով.
Ու կեանքի այն իմ հինգ կամ վեց օրերուս
Մէջ հաւաքուած բոլոր արցունքը լացի:

Ըսին ինծի զայն. սակայն իմ մըտքիս մէջ
Չըզըծուեցաւ նըչան մը, ստուեր մը, ո՛չինչ...
Արդ, եթէ մէկն ըսէր ինձ. — Դեկ խանձարդարը
Եղա՛ս՝ հազար տարի մը կայ՝ Յուսաստան,
Ու եղար մին իր հարիւր կէս աստուածներէն,
Եւ անդի ուշ մանկաւիկ մ՝ Հներիկոս
Ուրերորդի, քերթող մ՝ յետոյ քըձքըձեալ,
Մոռող. — ըսէք — ինչո՞ւ պիտի չհաւատայի:

Կը յիշե՛մ միթէ մըթին
Եկեղեցին, և ըզգացած նեղութիւնս.
Միթէ արցունքը կը յիշե՛մ յուսահատ,
Եւ աղօթող քահանային կերպարանքն,
Որ զիս շնորհքին կը նուիրէր.
Ինձ ըսին ալ թէ կ'նայէի շուրջըս ես,
Ըսին ինծի թէ երբ դարձայ բաց լոյսին,
Ծիծաղեցայ... արթուն էի, ողջ էի: —

Տ Կ Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գիտեմ թուփի մը ես ծընունդն ազազուն,
 Որ հովերու ամէն մի նոր փըշելուն
 Դէպ ի միւս կողմ կը հակի,
 Առանց խինդի, տանջանքի,
 Մաղկափըթիթ օրերուն, կամ ձիւնին տակ,
 Զի շարժեր զինքն այլ փափաք.
 Աստուած զայն այսպէս ուզեց,
 Ու կ'անցնի կեանքը այսպէս:

Թէ ինչ են չի գիտեր սէգ
 Դիմադրութիւնքը քաջերուն, յաղթանակն.
 — Ուզելն — ինչ է չի գիտեր.
 Զի ճանչնար զէնքը ձեռքին
 Մեռնելուն փառքն, ոխերը բարկ չի գիտեր,
 Վիշտերը չի գիտեր ան,
 Զոր կը կըրեն լուսն ու մունջ
 Սուսերամարտք անծանօթ:

Կ'ապրի... սակայն չի զգար ապրիլը գուցէ:
 Անգէտ սիրոյ մըրբիկներու, զգըլխանքի՝
 Բազուկն յուշիկ կ'երկարէ,
 Զ'ընծիւղեր ոչ մի ծաղիկ.
 Այսպէս քընքուշ սիւքին որ զինք կը շոյէ
 Եղանակին մէջ գողտրիկ,
 Այսպէս դըժնէ հովերուն...
 Կ'նայի անոր արմաւենին... կ'անգոսնէ:

Հ Ո Գ Ե Վ Ա Ր Ք

Հոս ամայի սենեկին մէջ, ուր աղօտ
կը մըտնէ լոյսն՝ աղջամուղջ գորշ երկընթին,
Եւ ծայրագոյն աշնան անծայր ընդարձակ
մազձոտութիւնն.

Հոս շինջ ժամերն ամէն, ժամերը զըւարթ,
Որոնց, ամաղ, կը փայլակէր ցուրտը երբ,
Չըրի փոյթ՝ սուտ հրազոց խորքը սուզուած.
զըւարթ ժամերն,

Անսանձելի ուրուականները մահուան,
Ժամեր, ամէնքն հոս խմբուեցան, ընելու
Ինձ աւելի դառն ու մութ այս օրը մութ
տազնապալից:

— Կը յիշնս — Ինձ կը հարցընէ մին — եկայ
Նախ հս յուսոյ ճիւղիկներով քաղցրանոյշ,
Ջորըս զըլխուդ համար ինձի աւանդեց
բաստ մը զըթած

— Կը յիշնս — միւս մը կ'ըսէ — հս քեզ համար
Իշայ արփույն մարգերէն, քեզ բերելով
Աքերը կապ յստուածունւոյն պարգեւներն՝
Ինձ յանձնուած.

Պանդըխտուհին որ կու գար քու բնակարանդ
Արեւելքէն, ընդունեցա՞ր զայն սիրով,
Թէ մանաւանդ դէպ արեւմուտքը աըխուր
դարձուցիր աչքդ: —

Հ Ո Գ Ե Վ Ա Ր Ք

Հոս ամայի սննեկին մէջ, ուր աղօտ
 Կը մըտնէ լոյսն՝ աղջամուղջ գորշ երկընքին,
 Եւ ծայրագոյն աշնան անծայր ընդարձակ
 մաղձոտութիւնն.

Հոս ջինջ ժամերն ամէն, ժամերը զըւարթ,
 Որոնց, աւանդ, կը փայլակէր ցուրտը երբ,
 Զքրի փոյթ՝ սուտ երագոց խորքը սուգուած.
 զըւարթ ժամերն,

Անսանձելի ուրուականները մահուան,
 Ժամեր, ամէնքն հոս խըմբուեցան, ընելու
 Ինձ աւելի դառն ու մութ այս օ՛րը մութ
 տազնապալից:

— Կը յիշե՛ս — ինձ կը հարցընէ մին — եկայ
 Նախ ես յուսոյ ճիւղիկներով քաղցրանոյշ,
 Զորքս զըլխուդ համար ինձի աւանդեց
 բաստ մը զըթած

— Կը յիշե՛ս — միւս մը կ'ըսէ — ես քեզ համար
 Իջայ արփույն մարգերէն, քեզ բերելով
 Աքերը կապ յաստուածուհւոյն պարզեւներն՝
 ինձ յանձնըւած.

Պանդըխտուհին որ կու գար քու բնակարանդ
 Արեւելքէն, ընդունեցա՛ր զայն սիրով,
 Թէ մանաւանդ դէպ արեւմուտքը տըխուր
 դարձուցիր աչքդ: —

— Ըսէ, կ'յիշմս — կը կըրկնէին համագունդ
 Բոլոր ստուերներն. — այն ատեն փոյթ չըրիր մեզ,
 Լուսեղներուս, ու քեզ մըղեց խօլութիւն
 մը ժանտաժուտ

Քիմեռներու ամպերուն մէջ, ու դէպ ի
 Քօղերն հեռուանց քեզ ակնարկող, երգերն այն
 Կախարդներուն վիմուտներուն մէջ յուշիկ
 կը յածէին:

Ոչ ուր արփույն մէջ՝ ծիծաղին զգըլխանքէն
 Գլուխնին հաւաքած զըւարթ օրիորդք
 Կը պարէին՝ զարկերակնին սնդմ՝ հըզօր
 սիրողներէ,

Այլ կ'երթայիր միայն, ո՛վ լուռ մեծուհի,
 Լուսընկային քաղել մոռած ձայներու
 Հովին մէջէն աւերակաց մէջ կորսուած
 արձագանգ մը.

Ու ջախջախուած սափորներէ, ու կանաչ
 Առագաստէն վայրի խոտոց ու մամոռոց
 Կ'ելլէր դուրս չորս դիդ լեզէնը ծարաւ
 ցընորքներու,

Վըհուկներու որոնց անունն է լոկ քաղցր,
 Իսկ չարարուհսւ կախարդական բըժժանքով
 Կը պըղտորեն մարդոց աչքին սեռն և սերտ
 զեղեցկութիւնն.

Եւ արդ մեզի կը նայիս պիչ ու փափաքը
 Նայուածքիդ մէջ կը վառէ հուր մը հոծ,
 Եւ աղերսող հոգիդ յայտնի կը ցոլայ
 աչքերուդ մէջ,

Խոնջ աչքերուդ մէջ ուր շատոնց է այլ հւս
Արցունքը չի հասնիր: Ո՛ւշ է, ո՛ւշ, և զո՛ւր
Կը կարկառես մեզի ձեռքեր պաղատող.

մենք ցնորքներ ենք,

Ուրուներ ենք, ոստերը գիրգ թռչնեցան.
Բախտէն ուրիշ հրաման չունինք մենք այլ հւս,
Քան թէ, աւա՛ղ, ժամը քեզի աւելի

տըխու՛ր գործել: —

Ո՛վ խուճապներ, զըթութի՛ն: Օ՛ն, ցընդեցէք,
Իցիւ մոռնար հոգին ըզձեզ: Սըրտին թափն
Իրա՛ւ մըռքին ստեղծած նըրբին թովչութեանց
հնազանդեցաւ.

Եռանդն արի, չըքնաղ առոյգ հասակիս
Հնազանդեցաւ մըշտարորբոք անձկութեամբ
Հետապընդիլ փախչո՛ղ թելին երգերուն,
երազներուն.

Եւ արդ խոնջ (ո՛հ, ի՛նչպէս խոնջ) հս կը տեսնեմ
Ան չըքնաղ, չա՛ր ոգիներուն չըւող գունդն...
Անապատին մէջ մեծ՝ վերջինն ահա հոն
անհետացաւ:

Բայց դուք, դո՛ւք ալ, ստուերներ անգութ, չէ՞ք
Խաբէութիւնքն. երազ, երազ մը սնոտի [մըռքին
Դո՛ւք ալ... Ո՛հ շո՛ւտ անհետացէ՞ք, կ'աղաչեմ.
գուցէ ոչ բնաւ

Արեւելքէն եկաք դուք, ինձ բերելով
Կանաչ ճիւղերն ու ծաղիկներ, գուցէ դո՛ւք
Ալ ուրիշ բան չէիք՝ թէ ո՛չ ոգիներ
չըքնաղ ու ժանտ:

Ի բաց ուրեմն, օ՛ն քիմնոններ, ցընորքներ,
 Ստուերներ, ի բաց հիկատէներ թուաւոր,
 Օրհասականը հուսկ յանուն Աստուծոյ
 Թողէք հանգիստ:

Յ Ա Ղ Թ Ա Ն Ա Կ

Շնորհակալ եմ, շնորհակալ, իմ թընամի,
 Ինչ որ իմ մէջըս գըձուծ
 Խաբեպատիր և ըստոր
 Կը սնուցանէր ոգին չարի՝ ամէնն ալ
 Արդ խորտակուած հոգիիս մէջ կը լըռեն:

Ու սեղմըւած ձեռքերով,
 Առանց լացի, լուռ ու մունջ,
 Դէմքով անդորր ու հանդարտ,
 Սըրտով խոցուած՝ և սակայն խեղ և ընդվիզ,
 Մըտիկ կ'ընեմ ես, փոթորկումը ձայնիդ:

Ու սէգ պերճանք կ'իմանամ
 Ե՛ս որ կը զգամ զիս քենէ
 Հըզօրագոյն, իմ դու սէր
 Մարտիրոսաց, իմ դու մահուան հարազատ,
 Ո՛վ դու դահիճ աստուածային, իմ դու ցաւ:

ՊՂՆՁԷ ԴՈՒՌԸ

Մարդ մը կը զարնէ պըղընձէ դուռ մ' հին.
 Բայց լըսող չըկայ: Լուսինը հագիւ
 Կ'արձակէ նըշնյլ մ' աղօտ ըսփինքսէ՝
 Զարդերուն, և թուիւ ձեռքին վրայ անոր
 Որ այն պըղընձէ դուռը կը զարնէ.
 Զի լըսուիր ոչ ձայն և ոչ պատասխան:
 Արձագանգը լոկ մութ նեղ անցքերէն
 Կը տանի կոփիւնը հարուածներուն
 Վարի ճահիճին, մեռած դաշտին շուրջն,
 Ուր ջրանցքներուն մէջ կը շողայ ճընշուած
 Կանաչորակ ջուրն, ու թնքեալ ջրուորն.
 Ժանտաբեր տիղմէն կը դողայ սարսուռն:
 Զի սփոփեր թըռչուն հիւրերու գեղգեղն
 Անապատն այն՝ ոչ սեւ աշտարակաց
 Վրան լուսնակն ունի բուն իրեն ընկեր:
 Ո՛վ գիտէ որչափ ատենէ ի վեր
 Ուղեւորիկն այն կը սպասէ, որքան
 Ատենէ ի վեր կը զարնէ դըրան
 Շուրջն ունենալով ճահիճն անիծեալ:

Յ Ն Ո Ր Ք

Կոկոռներէն մեռած՝ զոր սառը խեղդեց
Աւազանին մէջ վաղեմի պարտէզին,
Փութով ծընի՛ ծիծղուն ծաղիկ մ' հրաշալի:
Գաւազանովըդ մոզական, ուզէ՛, օ՛ն,
Կատարել հրաշքն, ե՛վ քաղցրանուշ տիրուհի
Գիշերներուս և օրերուս համօրէն:
Յըցուի՛ ցօղունն, 'ւ արշալոյսի գեղեցիկ
Բացուի բաժակն երփով, բաժակ մը անհոն
Արեւակնեան ջրանցքին վըրայ սառնապատ.
Ու շուրջն հեղու հիւսիսայգի մը պէս լոյս,
Տօսախներուն մէջ ջինջ երոսը ժըպտի,
Ժըպտին յետին ծնունդին սիւներն հերմազլուխ.
Ջըմնոն Ապրիլն հասած կարծէ՛ սիգախրոխտ,
Ու իր գորգերը ծալլելով ըսպիտակ,
Փախչի, ու ծանրը բեռը զինքն ըսպաննէ:

« Կ'ԸՍԷՐ ՀԻԻԱՆԴՆ... »

Կ'ըսէր հիւանդն. — Ինչե՛ւ չի գար: Շատ երկայն
Եղաւ սպասումը տանջանքիս ամեհի: —
Գիշերին մէջ քառատրոփ դռոյթ մը դրընդեց
Ու սեւ ձիուն վըրայ բոլոր ճեփ-ճերմակ

Սրացաւ արագ լայնափեռիկ դըռներոն
Առջեւէն: Ան կարկառեց իր բազուկներն
Ու կանչեց գայն իր անունովը. — Ման. Ման. —
Ակընթարթի մը մէջ ան դէմքը շըրջեց.

Յետոյ չըլլար իբրեւ թէ բան մը տեսած
 Եւ կամ լըսած, մըտրակեց դէպ ի աղբիւրն՝
 Ուր աղջընակ մ'երգելով շուր կը հանէր,
 Զինքն հափափեց, լերան հտեւը կորաւ.

Ժ Ա Մ Ը

Ուրիշ հընչիւն մ'ալ ակընթարթ մ', ու շըշելով
 Եւ հեւալով շառաչիւնին հետ որոտման,
 Նորէն օրացաւ գընաց: Ազգերը կը վազեն
 Շտապ տագնապաւ, կը խըռնըին, կը յարձակին
 Կառքերուն վրայ: Օն, փութացէք, զի չի սպա-
 Շոգեկառքը... [սեր

Առանց ազդի ու շառաչի,
 Կու գայ նոյնպէս ուրիշ սրընթաց ուղեւոր մ'ալ,
 Ու մեկը թաղուած հեղգ թըմրութեան մէջ ան-
 [բեղուն

Օրերու, չենք տեսներ, լըսեր եթերաճեմն:
 Կըրնայինք լաւ իսկ ընդ առաջ փութալ անոր,
 Կորգելով գործ ու մըտածում փառքի, սիրոյ
 Գաւառներէն. բայց պարապօրդ, թոյլ, կը գըն-
 [նենք

Պիշ պիշ ձեւերը ամպերուն յեղափոխով,
 Կամ հին անուրջ մ'երագելով, կը տատամսինք
 Կը դանդաղինք հըրաշքներու ապուշ յոյսով:
 Ասպէս ոգին մինչ կ'ուշանայ կախարդուած սին
 Ըտտուերներէ, ահա անցած է ճեպընթաց
 Մը լուռ ու մուկ յաւիտեանները դէպ յաւէժ:

ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Կոր՝ առջեւէս կ'երթար՝ մանկիկ մը վըզին,
Ու մանկիկն այն մամին ուսին վըրայէն
Երկընցնելով իր գիրուկ դէմքն ու գանգուր
Վարսերու պսակն անոր հտին կը նայէր:

Ո՛վ նորափթիթ, թարմ դէմքն, ո՛վ ուս զառա-
[մնալ:

Կործանական, հինցած որմի մը՝ այսպէս
Փակ բակէն վեր ելած կեռիքը դէպ ի
Վարդ մը քնքուշ՝ աչք ծիծաղկոտ՝ կ'երեսի:

ԼՈՒՍԻՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Հարցընել ի՞նչ կ'արժէ թէ օր մ' ունեցա՞ւ
Փերէ տարբեր վիճակ: Թեւերը բացա՞ւ
Օդը երբեք օթարանին մէջ լըռիկ

Ուր երազուն հոգին ըստէպ կը սլանայ,
Կամ ջուրերուն հընչուն շիթերը՝ վըճիտ
Արեւակնեան այրերուն մէջ ժըպտեցա՞ն:

Միթէ գաղտնի՞ կը մնայ մենէ որ հազար
Ու բիւր աչքեր պատանեկաց, ծերերու,
Մառախլապատ բիբեր, բիբեր լուսաշող

Սիրահարուած կանանց աչքեր, ակնարկներ
Ճըզնաւորաց, վառ՝ աղօթքի կըրակով,
Արբանեկաց և կամ թէ սուտ աստուածոց:

Դարձան անոր, լեցընելով զանիկա
Քիմնուներով, երազներով: Խրոխտապանծ
Մարդկութեան ինչ օգուտ զիտնալ ուրիշ բան:

Ան՝ անարատ սուրբ տուփն է որ կը պահէ
Բիւրաւոր այն աչաց նըշոյլն ու զաղտնիք
Վեհ ցընծութեան, տազնապներու կամ թէ դառն՝

Որ այն նըշոյլը կը պատմէր. պատանեաց
Գիտէ սպասումը կարճամիտ, և անդու
Ողբը ծերոց՝ աւույզ զըւարթ հասակին.

Ու հիմա իսկ կըլնանք նայիլ անոր վրայ
Առանց որ մեզ խօսի անկէ աշխարհն այն
Յընորդներու, ուրուներու, յայտնըած

Ահուն մեռած եղբայրներու գունդերէն,
Որ զայն իրենք ալ տեսան՝ ջինջ գիշերով՝
Շըրջապատուած մանեակներով շոգիլի,

Կամ իբր հայլի ջինջ որ յուշիկ կը կըտրէ
Կ'անցնի կապոյտ անդունդներն՝ իր համբընթաց
Ճամբորդութեամբ լեռներուն վրայ և ծովուն,

Գորովագին գըթով մեզի նայելով:

ՄԵԴԵՈՒԽՔ ԿԱՐԴԱԼՈՎ

(Եօրն իշխանութիւնը)

Հին պալատներ անտառներու մէջ թաւուտ՝
Ուր բնաւ երբեք չի թափանցեր արեգակ...
Ծովն հեռաւոր կու լայ, կու լան աղբիւրներն,
Ու կը թըւին խօսքերը ողբ ու լալիւն
Ան անտփոր պալատներուն բընակէաց:
Յընորքներ են, և սակայն այն ցնորքներուն
Կը վառվըռին երակներն հուր հոսանդով:
Երազներու, վըշտի գաղտնիք մ' ամէն բան
Կը ծըրարէ, կը լեցընէ, կը գրաւէ:

Մութ, ամայի ամրոցին մէջը մինչ հոն
Մահը կ'իշխէ, ուր կը ցաթէ Լուսընկան
Հազիւ երբեք նըրբին նըշոյլ մ'արծաթի,
Անտառախիտ բըլրէն անդին կը լըսուին
Նաւավարներն՝ որք առագաստն հովին տուած՝
Նաւակայքերը կ'երգեն ուր ժիր, արագ
Գործը կ'եռայ, ու երկինքները ազատ,
Ու երկիրները զըւարթ ուր կողիբրին
Կը պըճնէ բարձր արմաւենեաց սաղարթներն՝
Արեգակին ծիրանեփառ մուտքերուն:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Ո՞ր իրիկունն էր վըճիտ։ Ո՞ր երկընթէն
Դէպ ի դըռները գաղթելով երկրաւոր,
Իջաւ գըրթածս այս որ պըսակ մը կապեց
մահուան ճակտին պնմահական՝

Նըշաններու, հրազներու, խորհուրդի.
Հին դիցուհի, բնաւից յաղթող՝ որ վառեց
Փայլակներ կոյր աչքերուն մէջ Հոմերի
բոցեր սըրտին մէջ Տանդէի:

Ամենուրեք կ'ապրի, և մերթ կը ժըպտի
Զինախաղաղ գագաթներուն վրայ Ապոնանց:
Մերթ կը հագնի մէզն ու մըռայլ, սրանաւով
մըըրկին թելին վրայ ու կ'երգէ:

Անոր ամէն ինչ յայտնի է. մորենին
Ու ցածուկ խոտն անտառներուն՝ ուր արեւ
Զի թափանցեր՝ ու մամուռն յաղթ կաղնիին
խօսքեր ունին անոր համար:

Ան՝ որ սարսուռն կը բաքախէ մոռունքին մէջ
Ովկիանուն. որ ըզմայլման մէջ սիրոյ
Կը բանայ նշոյլ մ'անհունութեան՝ անցնելուն՝
մեր ուշադիր սըրտին առջեւ...

Շիրիմներուն մէջ իսկ անի կը սփռփէ
Խորհըրդաւոր իր ձայնով մեծ լըռութիւն.
Ամէն հէք խաչ ճաճանչներով կը պըճնէ,
կը պըսակէ դրասանգներով:

Գիշերներուն մէջ Ապրիլի՝ ցիրուցան
 Զեքնադ վարսերը կաթնաթոյր քողին վրայ,
 Նայուածքը խոր դէպ ի աստղերը լռելի՛
 աշխարհ անցնիլը կը տեսնէ:

Ո՛վ դուք, որ ձեր բարախումներն ու տանջանք
 Եւ ըզըզվիտանքը թաքթաքուր սէրերու,
 Փեքեան թափով կը ցըրցըքնէք հովերուն
 ինչպէս թէ բուռ մը ծաղիկներ:

Երիտասարդ քերթողներ, գայն տեսաք դուք,
 Լաւ լըսեցիք որ ձեզ կ'ըսէր Դիցուհին.
 — «Երկիրն ուրիշ սէր, տազնապներ, գաղտնիքներ
 իր ծոցին մէջ կը ծըրարէ:

Ահա աղօթք և հեծութիւնք ու վայրագ
 ձիւեր ճընշուած, հիւանդ ու խեղ սըրտերու:
 Զէք լըսեր դուք զանոնք: Չայներ են հազար,
 բիւր, անոնք ձեր եղբայրներն են

Որ կ'աղաչեն. են տաղտապեալ հոգիներ
 Որ դըժընդակ բեռան ներքեւ կը հեծեն:
 Երգե՛լ միայն գիտէք դուք: Օ ն, երգեցէք.
 Բայց կ'երգէր ինչպէս Աղկէսս:

Ու տաղին տունն ըլլայ բարբառ շեփորի՝
 Մարտիկներուն. երգը շանթէ կայծակներ
 Ուրացողին, բըռնաւորին, վատին վրայ,
 նըման սուրի հարուածներու:

Բայց ոչ լուցկի զայրութի, ոչ դրուժան թոյն
 Իջնէ արդէն իսկ փըքուռոյց սըրտից մէջ.

Այլ բարձրանայ երգ մը ազատ ու զըւարթ,
 երգէ յաղթողն ու յաղթըւող: —

Զըլըսեցի՞ք որ զայս կ'երգէր ձեզ, ճի՛ քաջ
 Որդիք մեր, կամ անոնց առոյգ զինուորներ.

Ու չըհասա՞ւ ձեզի կեցցէն մեռելոց
 որ անթընցան իր անցնիլուն...

Կ'երթայ յաղթողն ու նորահրատ հռանդներ
 Եւ հըզօրեղ բարախումներ կը վառէ,
 Խորհըրդաւոր քօղերը մերթ ըստուերով
 պատած, պսակած մերթ ճամանչով:

Գիշերներուն մէջ Ապրիլի՛ ցիրուցան
 Զըքնաղ վարսերը կաթնաթոյր քօղին վրայ
 Նայուածքը խոր դէպ ի աստղերը լըռիկ
 կը տեսնէ իր անցնիլն աշխարհ:

ԾՆՈՒՆԴ 1895

Եընունդ է, ճի՛ հեռաւոր
 Եղբայրներ, ճի՛ փակուածներ
 Շիրիմներու մէջ, և դուք
 Մոռացումի անյատակ
 Վըհերուն մէջ անհետացած ուրուներ.

Ես բազուկներըս ձեզի
 Կը կարկառեմ, սըրտաբեկ՝
 Արտասուաթոր դէմքըս ես

Ձեզ կ'ուղղեմ, ձեզ՝ որ տեսաք
կեանքին սեմէն իմ վեր ելլելըս դէպի։

Ո՛հ, իմ շորս կողմըս դարձէք.
Իցի՛ւ ձեռնէ լըսէի
Ան երբեմնի խօսքը ձեր.
— Եկո՛ւր, եկո՛ւր, առեմն է —
Ու լըսէի անուանիս կոչը ձեռնէ։

Գորովագին, քընքշօրէն
Ձեռքըս փոքրիկ բըռնելած
— Ինչպէս այն օրն հեռաւոր —
Ըզգայի ես ձերինէն,
Ու 'լլար գիշեր, եկեղեցին փայլէր վարն։

Ասպէս ձեռնէ պաշտպանուած
Երթայի ես աներկիւղ,
Խորհուրդներով, ստուերներով
Լեցուն ճամբէն ընդարձակ,
Եւ մտածումներըս բոլոր լոյս հայթռէին։

Ձըգիտնայի որ կախուած
Է վերեւ մութ ապագան
Մըրրիկներով մօտալուտ.
Երազէի նոյն նըման,
Իբր այն գիշեր՝ երազ մը մեծ աստղերու։

Ինձ անծանօթ ըլլային
Խօշ աշխարհն, անի մը հողի
Համար՝ անմիտ նախճիրներն,
Մայրերը՝ որ որդեկաց
Կը կարկառեն ի զուր ձեռքեր յուսահատ.

Ձրգիտնայի ոչինչ, լոկ,
 Իբր այն առանձնային մէջ
 Կամ մանաւանդ թէ երգին
 Ջանգալներուն, ըզզայի
 Խոստում մը մեծ, և մեծ ներքում մը նայնպէս:

Ա Ռ Ե Ն Ե Ջ Ե Ր

Արհնեզեր ծեր մ'է տըխուր և անուշ.
 Ունի աչքեր կապոյտ, աչքեր անսովոր,
 Ուր գուցէ շատ լացին 'գուցէ նս կ'ըսեմ'),
 Ժամանակաւ սակայն. արդ են ջինջ, վըճիտ
 Ինչպէս երկինքն՝ երկայն մըրկէ մը յետոյ:
 Արհեզեր իր գրասեղանին առջեւ սեւ,
 Հատորներու միջեւ սեւ, ինքն ալ բոլոր
 Մածկըւած սեւ պատմութեանի մը մէջ՝ չէ
 Այսօր հանգիստ, չի գըտներ այսօր ո՛չ թուղթ
 Եւ ոչ գըրիչ հնազանդ, ամէն բան կ'իյնայ
 Ձեռքէն, գըրքերը կը հետեն, չեն բացուիր...
 Օ՞ղն արգեօք խիստ սաստիկ է, ո՞վ Արհեզեր...
 Կը մըտնէ բաց պատուհանէն հոտ մը ներս,
 Թարմ հոտ մը նոր տերեւի, պարզ երկընքի...
 Արհեզեր արդ կեցաւ գըրքեր քըրքերիւ,
 Աթոռին վրայ, աչքն անծայր դաշտը դէպի,
 Հին երազի մը մէջ սուզուած կը մընայ...
 — Օ՞ն կը սրանայ ժամաւ —

Ոտք ելած է արդէն,
 Խնամով ամէն գըրքի փոշին կը մաքրէ,
 Ու կը ծալէ, իրարու վրայ կը դընէ
 Ցըրուած թուղթերը. կ'որոշէ տեղ մը նոր

Ամէն բանի, ու սննեկին մէջ տակաւ
 Կարծես ամէն ինչ կը ժըպաի, կը փայլի...
 Արեւնեզեր, սիւ կը սպասես: Ետեւ ի ծուփ
 Կը ծածանին վարագոյրներն, ուժգին եւս
 Կը մըտնէ հոտը կանաչին, նորափթիթ
 Ետդկանց... Երկինքը գոյնն ունի հեռաւոր
 Ան ապրիլին... Կը յիշե՛ս դու... Անցեր է
 Անքան տարի... Արդ Արեւնեզեր կը նըստի.
 Ոչ ոքի չի սպասեր ստուգիւ. և զինքն սիւ
 Պիտի յիշէր, ոչ ոքի չի սպասեր ան:
 Մըտերիմ սիրտ մը չունեցաւ ան երբեք.
 Մեռած են քիչ ազգականներն ալ ըստր...
 Եւ Արեւնեզեր շատ տարի է կը փընտռէ
 Գըրքերուն մէջ խօսք մ' որ իրեն բացատրէ՝
 Ինչո՞ւ ծընաւ ու միշտ թըշուառ ապրեցաւ...
 Բարին... գործեց ճիշտի և ինչպէս կըրնար
 Միշտ. չունեցաւ բնաւ ըստփանք մ' ուրիշէն:
 Բայց կը յուսայ, և կը հաւատայ, կը հաւատայ՝
 Դարուց ի դարս արիւ առոյգ իր հոգւոյն:
 Դեռ կարճ աքսոր մ' և ապա ոտն ոտն ելլէ
 Պիտի ազատ՝ դէպ ի նպատակն անծանօթ...
 Ինչպէս ամէն ինչ կը փայլի շուրջը գուարթ.
 Հիւր մը, սպասուած հիւր մը անշուշտ պէտք է
 [գայ...

Գաղջ իրկընեով՝ աւելի հոծ կը հասնի
 Անուշակ հոտը խոտերուն՝ նորածիլ
 Ետդկըներուն: Պատրանտ կեցիր, Արեւնեզեր:
 Ահա կու գայ, կու գայ... Ինչպէս սիրտը ծեր
 Կը բարախէ, կ'ընդոստնու. ինչպէս աչքերն
 Ըսպասումէն կը սքողարկուին... կու գայ նէ,
 Ահաւասիկ, հուսկ մէկը զինք կը փընտռէ...

Վարդ իրկընծով անոր համար եկաւ նէ,
 Անոր համար եկաւ մէջէն մարգերուն՝
 Ուր մանուշակը պատկառուկ կը սքողուէր՝
 Բոլոր անուշ բոյրով տոգոր, ու զոգն ալ
 Լի վարդերով: Ճերմակ՝ ճերմակ ըզգեստով.
 Աքերը ջինջ, շրթունքը բաց՝ խօսելու
 Թեթեւ սիւքի մը պէս, ձեռքէն բռնելով
 Կը մըրմընջէ անոր մեղմով. — Օ՛հ, եկո՛ւր: —

Փ Ո Ր Ձ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հեղեղատին բոմբիւնին՝ վրայ շառաշուկ
 Երկընցուցի գլուխըս՝ նըսեմ պարեխէն,
 Կըրծուած հազար գետերէ:
 Ու մտածեցի. — Ի՞նչ վեհ թաղում՝ խորափիտ
 Անդունդներուն մէջ այն՝ որունք առ յաւէտ
 Կենդանի են՝ մըրրիկներու, ձայներու
 Կոհակներով կենդանի:
 Ա՛յսպէս, ա՛յսպէս նըւագել
 Զայնով մ՝ հըզօ՛ր աւելի
 Քան փոթորկին անտառներու մէջ մըրըրկումն,
 Ուժգին թափովը ծովուն:
 Բայց զի հոգիս իմ այս ի զուր կը փընտռէ —
 Մըռնչելու համար զոչմամբ մը սէգ, խրոխտ
 Որմէ դողան վըհերը խոր, գագաթներն, —
 Տաժանելի իր ուղին
 Դըժնէ և ժանտ վիմուաներուն մէջ քանին.
 Որովհետեւ անցքը վըսեմ չի բացուիր,
 Ու ջինջ, ուժեղ կոհակօք
 Յանգերը չեն դուրս ժայթքեր

Երո՞վուն հանդէպ փրօղնչելով փառագոչ,
 Պարոյրներէն մամռապատ
 Քարաժենոյն որստող՝
 Լաւ է շիթի մը նըման
 Յատակն իյնալ, անհետանալ, կորսըւիլ...

ՄԵՌԵԼԻՆ ՄԱՏՆԻՆ

Կրօղը զայն՝ արդ ունի ձեռքեր խաչածեւ
 Մերկ և սառած, և զանոնք չի կարկառեր
 Բընաւ, ոչ ալ անոնք կը զգան սարսուռէ:
 Արդ այն մատնին կը շողայ իմ մատիս վրայ:

Կը շողշողայ օրունան լոյսին ու ջահին
 Վառ ցուքերուն, ինչպէս երբ ան պատանւոյ
 Զուարթածաղիկ գլուխը տընկած կարող էր
 Հարցաբանել բոլոր հրաշքներն աշխարհի:

Զեռքըս կ'երթայ թուղթին վերայ, և ակէն
 Փայլատակներ կ'ցայտեն: Ե՛ս ալ, երբոր կարճ
 Օրն աւարտեմ, պիտի մաղթեմ որ ուրիշ
 Մատ մը դընէ այս միեւնոյն մատանին:

Ու երբ մենէ քիչ դիւրաբեկ շըրջանակս
 Այս կայծկըլտայ ուրիշ ձեռքի մը վըրայ,
 Պիտի հս ալ ըլլամ երկրի տակ, անշարժ,
 Մարդոց ամէն տըռամներուն անտարբեր:

Բա՛րէ... կարծես երազի մէջ կը տեսնեմ
 Որ մութ ճաղին մէջ կը փակեն զիս ընդ միշտ,
 Ու կը զգամ իմ մըսիս վըրայ սալացած՝
 Պաղ որդերու դանդաղ սողունն ու ծըծում:

Բա՛րե... գուցէ, լոյս արեւով, պիտի այս
Դեղընցած թուղթն ազատ ապրող մը գըտնէ
Հին թուղթերու միջեւ, այս էջը՝ գոր արդ
կը շօշափենն ահա տաքուկ իմ մատնեքս:

Պիտի տեսնէ այս իմ թուղթին վրայ գըծած
Ձողերը նուրբ, զիս կեանքին լի զգացումն երբ
վեր կը բըռնէ, կը թընդէ զարկս ու կ'տեսնեմ
կ'լըսեմ, կ'ըզմամ, կը բաբախեմ, կը մտածեմ:

Պիտի հարցնէ. — Սկալուր էր քե խաժակն...
Աղուո՞ր էր... Ես ալ բանախօս մէջ մակաբրեան՝
վարը՝ ժըպտիմ պիտի ծիծաղն տհօնի
Մեռելներուն՝ որոնք չունին ալ չըրթունք:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

Կին մը քողաւոր և տազնապափոյթ
Հասաւ հոն ուր հետ ժողովուրդ մ'ըմբոստ
Կը խեթկէր ուրիշ մ', ու տէգը տէգին
Կը կոփէր, արիւնը՝ սըղտոր, նըսեմ
Կը հոսէր՝ ցանցառ աստղերուն լոյսով.
Երկընցուց ձեռքերն ու գոչեց. — Բա՛ւ է:

Ան ատեն հեռուանց, գիտախօսիւ, գունդ գունդ
Մայրերը հկան, ու գետին ծըռած
Սըրբեցին արիւնն ու վեր վերցուցին
Քաջերը վերած... Կ'իջնէ մութն՝ ահնդ
Նախճիրին վըրայ, ջահին լոյսն յայտնէ
Դէմք մը մահահոտ կամ դիակնակոյտ:

Յըցուած դրօշներուն շուրջը չի կան ալ
 Խօշիւն, մըռընչիւն մոլեգին մարդոց:
 Կը լըսէր երկինք լոկ քանի մ' հառաչ,
 Կամ հեւքն հատկըլիալ թասուն կուրծքերուն:
 Երբ օրը ծագեց, արեւելք դարձած
 Քօղերը ձըգեց տազնապափոյթ կինն,

Ու երեւցաւ ջինջ, ժըպտուն՝ արեւին:
 Միակ և յըստակ խօսքը որ ըսաւ
 Մործորներուն խորքն հընչեց որոտուն,
 Հանեց արիւնոտ կալերէն վարդեր,
 Ակօսներու մէջ հունձքեր, ու մարտին
 Դըժխեմ խօլանքէն՝ աշխարհ մ'ազատ դուրս:

ՏԻԿԻՆ ԼԱԻՐԱ ՌՈՒՍՊՈՒԻ ՀԱՐՍՆ ԻՔԻՆ

ՅԱՅԳԵՐԳ

Աղուոր բաներն որ կ'ուզէի ըսել քեզ
 Մովը խըմեր է զանոնք.
 Մարգրիտի պէտք ունէր որ իր տըխրամած
 Աւազուտները չէնցնէ:

Խօսքերը գողտր ու սիրունակ և քընքուշ
 Որ կ'ուզէի քեզ ըսել,
 Զանոնք ծովափը գողցեր է՝ որ պըճնէ
 Իր ցանկերը վարդերով:

Եւ անոնք որ չէին իղձէն թելադրուած,
 Հոգւոյն խօսքերը անեղծ...

Ո՛վ քաղցրիկդ իմ, զանոնք գիշերն ապշոպեց
 Որ աստղերով զարդարուի:

ԼՌՈՒԹԻՒՆ

Գայ նա: ի մի ակընթարթ
Ամենայն ձայն սուգանի,
Ի ճեմ անթրուսդ և հանդարտ
Գայ գիշերոյն հոմանի:

Աստղաճամուկ շինջ պըսակ
Կապէ նըմա թագ ի գլուխ,
Որ ի գիրկս իւր ընդարձակ
Մաւալանայ սիրամուխ:

Ոչ բեկբեկեալ մի բարբառ
Ոչ սիրոյ քուք ողբերէն
Ի հիացմանն հրաշափառ
Լքսէ գիշեր յիւր տեառնէն:

Բայց նա յիւր սակս՝ որ միայն
Ի միտ առնու զմիտսն անճառ՝
Երգ մի երգէ անսահման,
Երգ անմըռունչ անբարբառ:

Ե՛ն են իմ բիւր մարգից թագք,
Եւ ի յատուկ յիմ պարծանս,
Զորոց՝ քեզ, սէ՛ր իմ միակ,
Կամիմ պատմել զկախարդանս:

Տես, զ'ի թըռիչքս զանխուլ
Բացերեւակ երազոց՝
Իմ են բեւեռք սառնաձոյլ,
Իմ՝ անապատք գետնաբոց:

Իմ են քաղաքքըն գոռոզ՝
 Զորս բարկութիւնն աստուածեան
 Սատակեաց, արդ քարաքոս
 Եւ խռաք պատեն զաւերն այն։

Ընդ նըկարէնն անդաստակ
 Դանդաշելով յածի ըռ։
 Ի սնարըս սեանց ու ի խոյակ
 Դամբանական ցախ մածնու։

Եւ շուտաժիր սթափ հովիւ
 Անցեալ ընդ այն ճանապարհ՝
 Հայի ականըն ծայրիւ,
 Զաջն իւր շարժեալ՝ սրընգահար։

Այլ ես միայն, միայն ես
 Ըզսըրտատորոփ՝ թաղելոյ
 Ազին՝ լըսեմ զթինդ դեռ եւս
 Ի փլատակացն ի ներքոյ։

Ես լոկ առնում ըզճաշակ
 Լիով զգեղոյ վեհապանձ՝
 Ըզկամարօք գերունակ՝
 Հողմածըփեալ բաղեղանց։

.

*

Ի խոր անուրջըս՝ գիշեր
 Լըսէ՝ երկիր կայ լըռիկ։
 Եւ իբր ալիք զալեօք յեռ
 Հոսէ անքոյթ խաղաղիկ,

Յանձանօթից աղբիւրաց
 Ղուդեկոց յալըս ծովուն՝
 Ասեալ ածեալ զխուռն իրաց
 Սիրատարիից առ լուսթիւն՝

Զգողանածածուկըն բարբառ.
 Զերգըն՝ զոյր շունչ խընկաւէտ
 Եւ զչափ թեւոց միայնար
 Մտառէ քերթող ինքն եւեթ:

*

« Ո՛վ սիրուն, ես աշալուշ
 Քեւ ըզբողբոջսըն գիտեմ
 Փըթթել և զհիւթն որ յուշ յուշ
 Վերանայ յոստն՝ ի յարմէն.

Մինչ հաւք ըզթեւս բաբախեն
 Բիրեալ հըրճուեալ, վիշապ օձ
 Պարզէ զպարոյրն, և հեծեն
 Վիշաք զարթուցեալ ի ցաւոց:

ԶԱպիտ լըսեմ զինեւ շուրջ
 Ասել բարձուստ տարածիգ
 Ծագաց՝ լերանց հըրաշունչ —
 Օր մի եւս աշլ աւառիկ.

Եւ առ անյագ անհաշտ ծով՝
 Մըշտակոծեալ ժայռք զեզերք՝
 Եւ անստսան միշտ կալով,
 Հարցաբանել, — Մի՞նչեւ ցերք:

«Եւք մեք մայրիքն անտառաց,
 Մայրիք՝ զոր դուն արժանիս
 Անհս զահոյս քեզ փառաց,
 Ի զանխուլ տօնըս զաղտնիս:

Թովեալ յուռթիցդ ի բըժժանս
 Ունիմք մեք ակըն հրաշից,
 Յակճիոս յայթիոս ի սքանչանս՝
 Ուրուացընոր հըսկայից.

Եւ տեսանեմք առնել այց
 Մեզ ի հանդարտ երեկունս՝
 Ըզսըրբազանց և զքաջաց
 Ըստուերս խոժոռս և քաղցունս...

Անցանհն. այն որ մեռաւ
 Կոյր այլ ըզճեմըս թաքունս
 Մոլորակացըն ծանեաւ,
 Զըննեալ ընդ քեզ ի հըսկմունս.

Տեսանողին այն ոգի՝
 Որ ընկլուգեալ յանդուլ խոկ՝
 Արեւիշուշտ հան ազգի
 Ի վեր՝ աշխարհ մի նորոգ.

Պաշտօնասէր քո՝ հուժկուն
 Փախըստական Գիբելլին,
 Որ էջ քաջ քաջ կենդանւոյն
 Յարքայութիւնս տարտարին...

Անցանհն. վե՛հ ստուգութեանց
Յոր ձըկաէին, դու եւեթ
Ուզդեցեր զթեւս թըռչանաց
Խոկմանց նոցին զըրահեա:

*

Սիրտն ասէ. — « Ո՛վ իսիսեայ
Որդեակ, միայն, դու միայն
Ի ցաւոց ժամըս գըժնեայ
Ձիս իմանաս. ապաստան

Ինձ դո՛ւ միայն. և յորժամ
Նախապք ըստ չափ յաւելուն,
Եւ մարդկեղէն զուր առ ձայն
Ինձ աղերսեմ փըրկութիւն,

Դու, լուռ աստուած, որ ըզբիծ
Խոտեւ զանհուպն իսկ ի քեզ,
Ի թըշնամանսըն դու զիս
Մատն ի բերանըդ՝ կըրթես »:

Համագոյք համր ի հըծծիւն՝
Ի մանրամաղ խընկոց քոյր,
Ի թեւոց չափս ու ի շարժիւն
Կըրկնեն ի մի ձայն հանուր. —

« Որ ըզդըրունըս ցնորից
Բանաստեղծից բանաս դու,
Որ հաւաստեաւ ըզգաղանիս
Ուսեալ գիտես ըզմահու.

Դու որ իշխես զեղափառ
Տօնից այգուն, և ունիս
Ի լուծ քոյին՝ ըզպայծառ
Անդունդս աստեղց և ըզվիհս.

Մի նդ մէջ հատցին բնաւ կընպես
Ո՛վ մեծանձն, ով գերագոյ,
Հըմայք թագիդ քո յաւէտ,
Ո՛վ տարփածուդ զիշերոյ »:

Ջանխուլ ձայնիցն ի նըւագ
Դաշնակաւոր ու անբարբառ՝
Ի կերպըս բիւր, այլ միակ
Լըսի գովեստ մ'անդադար.

Իբր յորձախոր հարուստ գետ
Յանյայտ գնալով շտեմարան
Հեզակարկաջ, վէտ ի վէտ
Հանգոյն ալեաց հոմաձայն...

ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ

Ա.

Կը հընչեցնէ Ապրիլն անտան. օդն է բոյր,
 Ոստերուն մէջ կը ժըպտի դաշան արեգդէմ.
 Ու դեռ, ծաղիկ հասակ, ինծի կը խօսիս,
 Ու քեզ, մեռնող ընկեր, ես դեռ կ'ունկընդրեմ:

Ո՛ւշ է, ո՛ւշ է, և է ի զո՛ւր աշխատանքն
 — Ո՛վ կեանքին դու միայն վըսեմ քաղցրու-
 թիւն —

Ձոր կը կըրես շըշընչելով վաղեմի
 փաղաքանքն ինձ: Գըզուանքն յետին՝ տըխուր է:

Ո՛ւշ է, ո՛ւշ է. համակամէ ու մեռիր.
 Ձայրոյթ կամ ողբ ըզքեզ փըրկել չեն կարող.
 Վիճակդ՝ է նոյն ինքըն վիճակը ծաղկանց

Որ կը ծընին տիշտ քօղին տակ տերևոց,
 Մտղկանց՝ որք դառն առանձնութեան մէջ կ'ա-
 Որք չըտեսան և ոչ ծըւէն մ' երկընքի: [Տին,

Բ.

Ո՛վ Տէր Լուդուիկ, ես մոռացում կը հայցեմ
 Ջըւարթ տաղէն որ կը պատմէ յեղափո-
 Բախտն ու երկայն զառանցանքներն Օռլանտի,
 Մոռացում իմ բոլոր մեռած օրերուս...

.

Հանդէպ ինծի՝ հեռաւորիս Ռուսներէս
 Կ'իյնան զըռները դիւթական Ատլասի,
 Ազատ ես ալ, մարտկուհի ես ալ, սուրճ
 Ակինսայի կապերէն զինք կը կորզեմ:

Կ'հընչէ անտառն. Անէլիքան է որ մութ
 Ճամբաներէն կը փախչի վարը ահա,
 Թէ՞ Պայարտի մրըրկոտ թաթուլը թընդէ:

Է՞ Պրատամանդն՝ որ մարտագոռ՝ կը զգեսնէ
 Զէրքեզ արքան, յետոյ՝ միայն յապաղման
 Վրայ մըտախոհ՝ կը մըտրակէ սանձարձակ:

Գ.

Օ՛ր թէ վարէն, այն թաւուաքին ետեւէն,
 Ու Եւրոսի ծընունդ նըժոյգ սըրաթոխ,
 Աստուածային ոչ գեղ, ասպետ ոչ ի զէն
 Փայլակնադէտ, կամ, մութ կապոյտ ըզգեստով:

Ալ ճակտին վրայ գանգրագեղ սեւ մազերուն
 Փունջն, ու ետին ձըգած հիւսքերը երկայն,
 Բոլորագեղ թըխաթոյր դէմքը ժըպտուն,
 Բաց ու խոշոր անկեղծիկ աչքը խօսուն,

Տեսնէի գալն աղջընակի մ' որ շըրջէր
 Զորս կողմ նայուածքը գոհ, բարի, ու կարծես
 Թէ մըտածէր. — Ի՛մա է աշխարհը բոլոր: —

Ու լըսէի խօսիլը. — Տես, քեզ կու գամ,
 Քու յարուցեալ երիտասարդ հասակն եմ,
 Նայէ՛, նայէ՛, մի՛ երագեր, մի՛, ես եմ: —

ԱՇ ՈՒՆ

Ե՞րբ էր ինկայ հս ճամբայ,
Ապրիլ, Մայիս. հունձքն արդէն
Կը կանաչնար, կը ծաղկէր
Թուփը, երգով օգն էր լի,
Խոստումներով արեգակն:

Ե՞րբ էր հլայ հս ճամբայ.
Լեռնէն հովիտ՝ դաշտերուն
Լոկ մորենին կը մընայ,
Կըրճատ հղէզն հերկին մէջ,
Ճիւղեր, դեղին տերեւներ:

Տապաստ գետին սարփինան,
Ա՛լ կանգնումի անկարող —
Պսակներ՝ թօշնած՝ հանդէսի
Ժամէ մը վերջ —, ամէն տեղ
Հեղզ, քընաբեր թըմրութիւն:

Բայց թուիրուն միջեւ հոն,
Շըրշապատի մը փոքրիկ
Ճերմակ պատերն կը ժըպտին
Արեւմուտքին վարդածիր:
Նըպատանկն այս է անքոյթ:

Ե՞րբ մեկնեցաք, ե՞րբ հկաք
Աս բնակարանն ըսպիտակ,
Ո՛վ հղբայրներ, ի՞նչ վըսեմ
Խօսք կամ լռութիւն կը բանայ
Վանդակապատն՝ հիւրերուն:

Որ մը դուք ալ վազեցի՞ք
 Ետրաւ՝ կեանքի աղբերակն.
 Արշալոյսի մը լուսնով,
 Ու հոս հասաք... կը լըսէ՞ք
 Հէք խաչերուն տակէն ինձ:

Տ Ր Ա Ս Ի Մ Ե Ն

Քաղցր յիշատակն երազին մէջ
 կը կորսուի. դեկավարն արդ
 Նըստաւ դեկին քով, նաւը գիտ
 Կանանչ կըղզի մը կը տանի

Որ կը քաշէ անդորր ու լուս
 Հրաւերով իր կապոյտ ծոցին.
 Շուրջը զըւարթ յընազ բլուրներ
 Ձիթենիի, կաղնիներու:

Կը տեսնեմ վիհ ճաճանչն արփույն
 Բըլրակներուն վըրայ խոհուն.
 Արտաշընչումը հոտաւէտ
 Կը զգամ ջրերուն թեւակահար,

Ու սուգուած ջրին խուլ ճողփիւնին
 Մէջ, յիշատակ մը զիտ տարտամ
 Կը ցընցէ. — Չէ՞ որ ես այս լիճն
 Արդէն տեսայ օր մ' հեռաւոր.

Վաղ յըզգացի՞ այս ըզզըլխանքն
 Ես հիացող սըրտին, ու չէ՞ր

Իրիկուն, չէ՞ր ժողտեի զարուն
Այս վեհ գեղոյն վրայ գերդ այսօր:

Աւելի ջինջ դըրախտներ չէր
Պարզած երազն ինծի երբեք:
Հոն վարը հիմ կ'անցնի ափէն,
Ըստուե՞րն է Սուրբ Աստիճանոյն.

Է՞ Արուտի ստուերը. հանդարտ
Ուղիներուն կը դառնան դեռ
Թափառ ստուերները սուրբերուն,
Կը դառնան դեռ քերթողներուն:

Եւ դու որ մնասը կը ներես
Մուգտ համբաւին Անիքաղի,
Հըպարտ՝ վըսեմ շոկատներով
Որք խընդրեցին վրէժդ ի Զամա,

Ո՛վ լիճ, ուսկից ծաղկափրթիթ
Կը բարձրանայ պսակը բըլրոց,
Դաշտ մը դարձած լերկ, ժանտաբեր
Պիտ՝ ունենար ըզքեզ վարձկան

Կոյր ժողովուրդ մ', եթէ բարւոյն
Հըզօր զինուորն, յամբը երկայն
Տարիներ փորձ եղած, մարզուած,
— Որով միայն կը պահուին քախաք, —

Անխոնջ, զըւարթ կուռ զօրութեամբ
Ձոր կը շընչէ սէրը սըրտին
Մէջ մեծերուն, ինքն՝ առաքեալ,
Պետ՝ քեզ համար կըռուած չըլլար:

Ապրիլն անոր խընկաբուրիկ
Թեւով կ'ըբերէր խաղաղութիւն,
Ուրախութիւն. բայց իտէալն՝
Ան կը քաշէր վեր վեհ կըռուին.

Եւ ոչ շողշող ճամբան ի վեր
Դէպ ի զագաթն՝ ան կըռուելով
Ծունկն աւազին դըպցուց երբեք,
Կամ կորզեց դէմքը վտանգներէն:

Հըրճուանքի յոյլ հանգըստին մէջ
Փըռուած զաւակ դու խորթացած,
Կը խեղդես կայծն աստուածային
Տըռփոտ տըղմին մէջ ցնորքներու:

Բայց օր մ' եթէ ուրտնեւրու
Տեսնես զնդն այս ջինջ՝ զոր տըժգոյն
Երիննեայի շունչն անիծեալ
Այլ եւրս չի պղղծեր, սորվէ՛

Թէ թեւաւոր հոգիք ինչպէս
Կը բանան մութ բանտերն՝ հօտին,
Իստ տըքնութեանց ջըրդեղումով
Լոկ կ'ընկճըւին ճակատագիրք:

Կամարներուն տակ վաղեմի
Այլ չի թաքչիր ուղն աղամող,
Նեղ մուտքերու մէջ ճընչըւած
Ջըրերուն ծոյլ բարախումին.

Այլ թումբերուն մէջէն հընչուն
Կ'երթայ կոհակը գըրկուելու

Տիրերիս Հօր՝ նոյն այն թափով
Որ կը փըրթի սըրտէ մ'առոյգ:

Ուր մանաւանդ կը թըրմէին
Ճախնային թոյնք սիւքերն իր սերտ,
Բըրիչն յուռթի ափունքներէն
Կը փայլակէ զըւարթ շողեր:

Ու մէջը հէք սննեակներուն՝
Արդէն նըսեմ տըմոյն վիշտով,
Ասօր զըւարթ պարն յոյսերուն՝
Հովին, արփւոյն հետ կը մըտնէ:

Ասպէս հրբիմըն մոխիրէն
Թըմրած՝ թաղուած օրերու, լոյս
Մ' յանկարծակի արշալոյսի
Կեանքին հռանդը կը վառէ:

Մայիսի այն իրկունն, մզ Լիճ,
Քեզ չուղղեցի՞ տըխուր խօսքեր:
Կը վառի նշոյլ մ' յօնքերուս տակ
Արդ և արփին ալ սըրտիս մէջ:

ԶԱՏԻԿ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Ո՞չ արբուցաւ նըմա լիղի դառն ի շամբ,
 Ո՞չ ժանտագործն անարգ ըզկուրծսըն հհերձ.
 Ո՞չ հարաւ գան, կատակեցաւ. ժըպիրհ ձեռն
 Ընդ անիծեալ փայտն ըզնա ո՞չ բեւեռեաց:

Այլ որպիսի՜ վեհ և հըզօր յարութիւն.
 Ո՞չ հընչեն դեռ որոտընդոստ ովսաննայք,
 Եւ ո՛ւր և խաշն ուրեք ըզգիրկսըն բանայ
 Ո՞չ մահ պարտեալ ի հաւատոց է ի սպառ:

Եւ ըզքո՛ ծոցդ, ո՞վ Հայաստան, տեսանեմ
 Ես ի նորոց փարիսեցւոց պատառեալ:
 Ըզտիղմ, ըզգայռ գոհհաց ի դէմսդ ամացին.
 Ի յափուցումըն ծարաւոյդ շամբեն թոյն:

Այլ թէ ժըպիրհ խուժդուժ խուժանըն վայրագ
 Ի չարագան և յեղկելիդ քո յանդամս
 Նորոգէ անսօր ըզտանջանս վատշըւէր
 ԶԳողգոթային, քո՛ եւըս մերձ է Զատիկ:

ՀԱՅ ԿԱԿԱՆ ԶԱՏԻԿ

Զըխըմցուցին անոր լեզի դառն ու ժանտ,
 Սրիկան անարգ չըպատուեց կուրծքը անոր,
 Զըծեծեցին, չըծաղրեցին. ամպարիչտ
 Զեռք մը չգամեց զայն անիծեալ փայտին վրայ:

Բայց ինչ հըզօր և փառապանծ յարութիւն,
 Զնն հընչեր դեռ ովսաննաներն որոտուն,
 Եւ ուր որ խաչ մ' իր բազուկները բանայ
 Յաղթահարուած չէ՞ միթէ մահն հաւաքէն:

Ո՛վ Հայաստան, ես կը տեսնեմ, քու ծոցդ ալ
 Կը պատուեն նոր փարիսեցիք: Կը ժողվեն
 Տիղմը և ցեխն ու երեսիդ կը նետեն.
 Որ քու ծարաւդ անցընես թոյն կու տան քեզ:

Բայց թէ անյազ վայրագ խուժանը ժըպիրհ
 Քու ձաղկըւած անդամներուդ վըրայ հէք
 Կը նորոգէ այսօր տանջանքը անարգ
 Գողգոթային, քու ալ Զատիկըդ մօտ է:

ԹՈՅՆԻՆ ՍԱԴՐԱՆՔԸ

Կաթիլ մը, կաթ մը միայն.
 Հնա՛յ՝ օ՛ն ուրեմն, ու բոլոր
 Սպառնալիքները անարգ
 Եղբայրներուդ նենգաւոր,
 Խըղճմըտանքներն հեղգասիրտ՝
 Հոգիներո՛ւն թոյլ՝ որունք

Անանց կեանքին գերագոյն
 վայելքը, հանցն առօրեայ
 խելի կորզել կը տենչան,
 Ու քու՝ անոնց խռովքներուն
 Ու ապիկար զիղջերոն
 Համար խըրոխտ նողկանքներդ,
 Ու փախուստներն եղկելի
 Ու կեղծաւոր գըթութիւնն
 Անոնց՝ բոլորը մէկէն
 Անդընդասոյդ պիտ' ըլլան.
 Ինչո՞ւ համար չես խըմեր:
 Անցեալն ու այս օրը որ քու սըրտիդ վրայ
 կը ճընչին այնքան սաստիկ,
 Ու կասկածին չարչարանքն,
 Ու տաղտկութիւնը՝ ցեց անխոնջ ու դանդաղ,
 Խըմնս հիթէ՝ հետըդ մոխիր պիտ' ըլլայ:
 Անդամներդ հետ անշարժ՝
 Հետըդ՝ քեզի համար՝ զլորին պիտի վար
 Աղջամուղջին ու լիռութեան մէջ յաւէժ՝
 Մարդկային ժանտ ու անմիտ,
 Խոտհուժ բոլոր օրէնքներն.
 Շամբուշ զայրուցքն ու հեշտանքները վատ,
 Անյագ ու կարճ ցընծումներն. [Թար:
 Ու թագուհի Մահը ինք՝
 Վէ՛ս, ահաւոր տիրուհին,
 Եթէ խըմնս՝ պիտ' ըլլայ քու աղախինդ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԻ ՀԱՄԱՐ

Առ Կոմսուսիս

Մարիամ Մոլեբեկյան.

Ճերմակ էջին վերայ՝ հոս՝
 Կը կեցընեմ այս ժամը, ժամ մը կեանքէս.
 Կը ճաճանչէ արփին, դաշտերն կը ժըպտին,
 Բայց կը ժըպտին մեղամաղձիկ ժըպիտով:

Կը թօթափին տերեւներն,
 Կը թօթափին յոյսի գանձերը դիւրեղծ:
 Եղանակի յաջորդութիւնքս այս յաւէժ,
 Փոփոխումներն այս խընդութեան, վիշտերու,

Ե՞րբ պիտ' դադրին՝ ըսէ ինձ,
 Մարիամ, դո՛ւ որ ունիս մեծ աչքերուդ
 Զինչ փայլակին մէջ մոզական թովչութիւն,
 Որ կը կորզէ ապագայէն ամէն քող,

Ըսէ, խարտեա՛շ Մարիամ.
 Ի՞նչ կ'ըսէ քեզ մարգարէի մըտածումդ.
 Յետին ձիւնէն ու կըռիւէն վերջ յետին
 Պիտի նընշենք գերեզմանին մէջ ընդ միշտ,

Թէ լոյծ արձակ ոգիներ՝
 Կարգաւ անանց պայծառութեանց բարձրացած՝
 Ազատ, անծայր երկինքներու մէջ պիտի
 Յընծանք՝ առանց մըրրիկներու և ձըմբան:

ԾՈԳԴՈՅԻ ԱՄՐՈՅԸ

(Տրտտխմենի վրայ)

Բարձր ու կանանչ հղէզներուն մէջէն զիս
 Նաւը տարաւ, բաղեղնապատ որմերուն
 Քոյէն, լուսինն ուր կ'անձրեւէր երազներ:
 Զգացի նախկին իսկ քայլերէն որ կ'ելլէր
 Արդէն թարմ հոտն անանուխին, ծոթրինին՝
 Ժայռին մէջէն 'ւ աւազին՝ անին հասնելուս:

Անդին սոճեր բարձր ու ցանցառ իրրեւ դէտ
 Կը ցըցուէին, զառիվերին ծայրն ասդին՝
 Մուտքը՝ որ խրոխտ՝ կը տիւններուն դէմ գերդ թումբ
 Երկաթ դռներ կը կանգնէր՝ արդ պարապ է:
 Հաստաբետ կուռ կամարէն վար կ'իջնէին
 Դանդաղանքով՝ Լինին սիւքովը մնդմիկ՝
 Շուքերն առկախ ճօճուն ճըփուն ճիւղերուն:

Ձայն մ'որ բընաւ լըսած չէի առաջուց՝
 Եկաւ ինծի. — Հո՛ւսկ կը դառնաս. (ոչ ոք կար
 Քովս՝ ամայի անին վըրայ): Կը դառնաս,
 Եւ սակայն չես ինչ որ էիր այն ատեն.
 Բայց սըրտիդ մէջ պէտք է որ դուն կենդանի
 Պահած ըլլաս բնակարանիդ յիշատակն,

Ու մայիսիդ և քու հըզօր մեծ սիրոյդ: —
 Մըտածեցի լուռ՝ կասկածի, վախի մէջ.
 Արքուն իմ ես. ու իբր յըստակ թէ չեղտով

Արտաբերած ըլլայի այն խօսքերն ես,
 Լսեցի որ ինձ կը կըրկնուէր. — Չմօ յիշեր
 Եւ ոչ իսկ այն օրն արեւի, խնդութեան,

Ուր հընչեցին վերելքներուն վրայ՝ զալուգ՝
 Նշաններն, ու վեր սլացաւ բազէն կապուտակ
 Դէպ ի կատարը բարձրաբերձ՝ պատնիշին:
 Կը ցընծային ովսաննային ձայներէն
 Ագրիգ արի, շողշողալով աւելի
 Քան զըմբըխտեայ, ոսկեայ պըսակը ճակատդ:

Չմօ յիշեր, չմօ, հոս սըփոքւած ծաղիկներն,
 Ու մանկլաւիկն՝ որ կը բըռնէր ոսկեհուռն
 Երկայն զգեստիդ փէշէն, ու կրօղը վահան
 Ու տիգակիրը բացուածքին մէջ այս դրամ:
 Սեւագանգուր մագերդ ես լաւ կը ճանչնամ,
 Ու քու տոտիկըդ՝ տիրուհիդ ամբողջին: —

Իր հըրաւէրն ինձի հասաւ նաւակէն,
 Սիրոյս հրաւէրը, ճըշմարիտ իմ սիրոյս,
 Մօտալուտ, քաղցրը կենդանի ստուգութիւնն,
 Ու փոյթ ուրիշ ամէն պատկեր ցընդեցաւ:
 Ձիս կարծեցի աւելի հպարտ ու դըշխոյ
 Գոչիւններուն մէջ քան ցընդած ստուերներուն:

Թուեցաւ գիշերն ինձ աւելի շողշողուն
 Յաղթանակի ու մայիսի արեւով
 Մ՞, ու փառապանծ նըւագներով հովն առլի.
 Ու լըրութեանը մէջ լուսնին ջինջ ու զուարթ
 Կը ժըպտէին կըղզիք, արծաթ կը թուէր լինն,
 Իմ Տրասիմենըս վայրենի ու քաղցրիկ:

Իջայ՝ իբրեւ շողով, լուսով պսակազարդ
 Դէպ ի բարբառը սիրական, որ կու տար
 Իմին անունըս։ Ափունքները շորս դիւ
 Կը կըրկնէին այն բերկրալիւ քաղցրը բառն,
 Այն անուշակ բառը՝ զոր օր մը ինքն իսկ
 Գռչեց՝ ջրերուն տաշտին վըրայ զըսպըւած։

Աչքերըս վեր երկնից հրաշքին վերցուցի,
 Եւ ըսի. — Ո՞վ գիտէ, ամէն ինչ հրաշք է.
 Երբեմն այնքան անհուն անծայր են լոյսին
 Ճամբորդութիւնքն, որ ընկըղմած բիւրուս
 Թերեւս հիմայ կը հասնին որը նըշոյլներն
 Հազարամեայ մեռած աստղի մ՝ հեռաւոր։

Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ի Չ Ը

Աւասիկ ես, ըսաւ, եկուր հրաշալի
 Դըռներէն ներս, օ՞ն, մօտեցիր կապուտակ
 Ու զըւարթ այն կիրակիին գերագոյն
 Լոյսին՝ բըլրոց վըրան, վարդերն ու բոսոր
 Կը փըթթէին մանկութեան։ — Է սի՛ն պարգեւ,
 Գիտեմ որ ա՛լ մեռան վարդերը բոլոր։

Լաւ, եկուր արդ, ու պիտ՝ եզրերը զըտնես
 Չըքնադ, հընչուն՝ առասպելեալ գետերուն,
 Ու բազիններն հելլենական, դրիաղներն,
 Ուր կը պարեն վըճիւ լոյսով աստղերուն։
 — Հարսերն յաւէրժ հատորներու մէջ ընդ միշտ
 Բանառած են, ա՛լ աստղի լոյսով չեն պարեր,

Ու ալ կըրնան ձօնել զգըլիւիւ բաժակներս
 Ուրիշ հեշտին բարիքներ ես կը փընտոնմ.
 Յիշել բոլոր աղաղակներն ու բոլոր
 Յոգնութիւնները մահաոխիթ, ու հանգչիւ
 Ուրիշ լսութեան մը մէջ: — Ահա ես, եկուր: —
 Ու զիս քունն իր յորձանքներուն մէջ սուզեց:

ԼՃԻՆ ԽՌՈՎՔԸ

Ջուրէն, (հայլի սղոցիներու, ձիթենեաց)
 Ջորս կը ցանկէ, ծալլըւելով գոգերուն
 Մէջ վէտ ի վէտ պարսոյրներով, կը ցըցուին
 Բերուհեան բլուրք քիթողներու երազին:

Երբեմն ալիքն այն կը ծեծէ խաղաղիկ
 Նաւակայքերն՝ յանկարծաթափ խօլանքով.
 Կարծես խորքէն յատակին դուրս կը պոռթկայ
 Մոլուցքը հին գաղտնածածուկ երգերու:

Վարն՝ օղային զանգուածին մէջ տարափին
 Ահա խուժդուժ հրոսներն. ու լինը ծարաւ
 Վրէժի՝ ծովուն իբր ախոյեան կը գոռայ:

Բայց կը ցընդի մէզն, ու արփույն փայլակէն՝
 Որ ի Զամա հոռմեան տեսաւ արծիւներն,
 Նըսեմ ըստուերն Անիբաղի կ'անհետի:

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Ու դեռ կ'իջնէ վար ըսպասուածը ահա,
 Պատուելով ուշ ծնացած մէգին վերաններն,
 Ու տաղտկացած կը նայի
 Ապեաններուն՝ զոր կը ծածկէ ձիւնը դեռ:
 Աղերսարկու ձայներ, զըւարթ պարերգներ
 Կը բարձրանան անոր, քայց ան շնորհով
 Մէկդի կ'երթայ՝ վաստակաբեկ ու տըժգոյն՝
 Սովորական օրհնէնքներէն զըզուելով:

Գիտէ՞ գիտէ՞ ան՝ վարդերու, թըփերու,
 Գեղեցիկներու, ճաճանչներու մանրերգներն
 Յաւէժական, ու յարգանքները զառամ
 Տարփատենչիկ քերթողներու հառաչուն,
 Զոր արձագանգը՝ սիւքերուն կը դըրդչէ:
 Իսկ ան բարձունքը կ'երազէ վեհապանծ,
 Եւ աստղազարդ օթմրաններն ամայի,

Ուրկէ իջաւ անօգուտ, խիստ տաժանքին՝
 Պարտաւորուած դըժխեմ բախտին հրամանով՝
 Անխոնջելի պաշտօնին՝
 Զոր կոճերուն վրայ բողբոջներ բանալու,
 Հիւթ ծորելու, և խոցուածներ բուժելու:
 Մոյլ ընձիւղին, արմատներուն, բուռներուն
 Մէջ ցընցելով կեանքերը նոր արթընցած:

Հազար ու բիւր տարի է ան միշտ կու գայ՝
 Անմահականը՝ երկրաւոր տաղտկութեանց,
 Ու կը գըտնէ նոյն ցաւով

Երկիրն ոսնած, առուգացած ու թըմրած.
 Որպէս զի տայ նախկին կորովը՝ կը դնէ
 Խինդ արեւուն, բեղուն փռչի հովին մէջ.
 Բայց կարճ զիտէ առողջութիւնն ու ժըպիտն:

Գիտէ որ քունը կը դառնայ խօթութիւնն
 Ախարհի ան կը բըժըշկէ՝ կը սփռփէ
 Միայն ժամուան մը համար.
 Յետոյ նորէն ամառնային երկընթին
 Տենդերը բորբ, և աշունին հոգեվարքն,
 Ուժգին մըռունչն Հիւսիսին, մութն ու սառոյց
 Ու դալկութիւնն յետոյ, ձըմեռը, ու մահ:

ԱՄԱՐԱՆՈՑ ՄԵ՛ՏԻՉԻ

Բոլոր շուքին մէջ՝ որուն՝ թեւը հովին
 Կը քըսուըռտի արծող մեղուաց բըզգիւնով,
 Կը բարձրանայ սղոցեաց մէջէն սանդուխն հին՝
 Որ պապերու փառապանծ հեռքը ճանչցաւ:

Մամուռն իր մութ ու կակուղիկ թաւիշով
 Կուճերն՝ այսօր մաշած, կտտրած՝ կը պատէ.
 Եւ սակայն օր մ՝ հոս խօլական պարերուն
 Թռաւ աղաղակն հինգհարիւրին աստղազարդ

Գիշերներուն մէջէ. տեսան ծառուղիք՝
 Արդ ամայի՝ ծոփը լուսով լուսնակին
 Մանկլաւիկի վէտ վէտ փետրոց, ոսկեփայլ
 Թաւրընջակաց ու դըքսական շուշանաց:

Արդ լըռութիւն է. բայց ծառերն երկնաբերձ
 կեցած են թրբ արի և ջինջ պատկերներ
 իշխանութեան և կեանքի, ոչ ալ անոնց
 Անարգական մնաստվ կացին ըսպաւնաց.

Ո՛հ, ոչ այսպէս ուր կը ժըպտէր թաւուտ մեծ
 վայելութիւնն՝ որ շուք ըրաւ Լուդուիկեանց
 Պարտէզներուն. շահու վայրագ ու շամբուշ
 Կըտողուցքը խօլ՝ հրոսը մըղեց բարեկիրթ

Խուժողութներու դէպ ի լռանիստ սահմաններն
 Կանաչագեղ անապատին. կը մընայ
 Զուարթ վայրերէն լոկ յիշատակ. կէօթէի
 Որոնց համար սաւառնեցաւ երգը նոր:

Յետոյ գետնին վըրայ՝ մտերիմ մոռացման
 Ու անտառային Մուսային՝ վեր բարձրացան.
 Շըքեղ յարկեր, պատ՛հաններէն որոնց վար
 Կը կախուին պերճ գարդգ գըրգլեակի, և դրօշներ

Թըշուառութեան: Ո՛վ տունկերուն մէջ թեւող
 Ոգիներուն և խուսափուկ սիւքերուն
 Խեղդեց հրգերն: Ո՛վ արփույն մէջ ծնած՝ հովին
 Մէջ մըրմընջող, սարսուռն դուք ողջ հոգիներ,

Սպաննողը ձեզ՝ չհարցուց ձեր մէջ փակ երազն
 Աստուածային. սակայն անցեալը թըմրած
 Կ'պահէ մըտքերն ու Պալատինը կ'եռայ
 Խուզարկութեամբը մեծ մեռած իրերու:

Բայց հոս ամէն գեղեցկութեան պահպան է
 Արուեստն՝ անմահ, ու իր մատնին դիւթական՝

Իտէալին հռանդնաբորբ հաւատքով՝
Ըզմեզ հզրայր ժողովուրդին կը զօղէ:

Հըռոմը հոն, ու խուժանին շառաչներն
Ու խօլութիւնն: Հոն մոլութիւնը խրոխտով
Կը ճոխճեմէ, որ ճամբուն վրայ կ'դանդաղի
Մհստալինեան կառքին յարգանք ընելու:

Ու գալացու գոռոզութիւնն, և ոսկւոյ
Յափըշտակիչ ծարաւն ու տիղմը բոլոր:
Մեղմ շունչ մը հոս անդորրութեան մ'ողբագին,
Կայտոռում մ', հըրճուում մը բուսական կեանք
[ժերու,

Քաղաքային բանտին՝ նեխած պիղծ օդով՝
Կաշկանդումները փըշրելով նենգաւոր՝
Խուժանէն հոս կը չուէ հոգին մենաւոր
Փախըստական՝ դէպ ի դրախտները չլքնաղ

Ազատութեան: Կը քարձրանայ անի վեր
Վեր դարերուն, ու կը տեսնէ ազգերուն
Հառաչակու հեւքով անցնիլն ու դառնալ
Դէպ ի ծեծուած արշալոյսներն ապագայ:

Ու պախալէժ զլորիլն յետոյ ամենուն՝
Անդունդներուն գաղտնիքին մէջ խոր, անյագ,
Թողլով մտածման փայլակումներ, ակօսներ,
Նոր կըսիւնք ու նոր տենդեր՝ աշխարհի:

Իրկունն ահա կ'իջնէ, ու քօզ մը վարդի
Կարծես Մարիոյ լերան չորս դին կը պատէ:
Կը նայի դէպ երկինք պըղտորն Աննտին,
Թէ Սպարդակեայ ցընորքն արդեօք կ'երեւի:

Վարը մինչդեռ՝ յաւէժական պատանի՝
 Խարտեաշ Տիրեր ամէն բանի անգիտակ՝
 Կը գուարճանայ։ Վիճակն ինչ է մեր մարդոց՝
 Նորոգուած հին բնակարանին ծոցին մէջ։

Ան կը փախչի անգէտ, ու բարձր որմերուն
 Բախիլն ըզգայ իսկ իր շրերուն զուսպ ու սուրբ,
 Ան փոյթ չ'ընել դիւրասաղապ թընամանքն,
 Ու խանդակած ազատութեան կ'երթայ ծով։

Շուրջանակի շիջած է լոյսն արդէն իսկ
 Եւ աղջամուղջը կը տեղայ ուղիւօրէն.
 Մինչդեռ գիշերը կը շաւուր օրօրով
 Կը քնացընէ աշխարհը նոր թիւոց վրայ։

Աստղերն աչքով մ'անուշադիր կը դիտեն
 Այսօրուան գործն, և աճիւններ հինաւուրց
 Յաղթանակաց, կոհակներուն՝ մըրըրկաց
 Մէջ գետերուն, ժողովըրդոց, բախտերուն։

ՕՐԻՈՐԴԻԿԸ ԱՂՈՒՈՐ...

Օրիորդիկը աղուար, սեւագանգուր մազերով
Հոն մարգին վրայ կը խօսի ու կը խաղայ արեւ,
[ւուն:

Ես այն խաղերը գիտեմ, ծանօթ եմ այն երգեւ
[բուն,
կը ժըպտիմ այն ժըպիտն ես, կը խոկամ այն
[խոհերով.

Օրիորդիկը ես եմ սեւագանգուր մազերով:

Ու ես նաեւ օրիորդ մը կը տեսնեմ թոյրաթուխ՝
Գիշերային երկընքին գամուած աչքերն երազուն:
Քիմնոաներ, դըրախտների քանի՞ն իր աչքերուն
Մէջ: Կը յիշե՞ս դուն զանոնք արդեօք, Լուսնակ
[սիրարուխ,
Սեւ աչուրները փերեան օրիորդին թոյրաթուխ:

Յոգնած է արդ աւասիկ դըրաւ գըրիչն անի վար,
Ու կը ճընշէ ձեռքը իր՝ կամարը սեւ յօնքերուն:
Տեսաւ անի ծաղկընկէց թօշիւնն ամբիծ վարդեւ
[բուն

Երազներու անհամար գարուններու սըրամար:
Յոգնած է արդ աւասիկ դըրաւ գըրիչն անի վար:

«Ո՛վ ԽՕՍՔԵՐ.....»

Ո՛վ խօսքեր, դուք որ երկրէս
Կ'անցնէք գունդ գունդ, մըշտակայ
Ձեւեր՝ ծընած մարդուն իսկ հետ՝ գիշերին
Մէջ հեռաւոր և նըսեմ իր հայրենեաց,
Ողբ և մաղթանք, օրհներգութիւն ու մղձկին
Մարդկային այս կալանաւոր հոգիին.

Ո՛վ ըսփինքսներ, որ ահեղ
Հայթայթեցիք հուր ու բոց,
Ու կըսրածիւթ և սառոյցներ Տանդէի
Դըժոխային պարունակաց համար ժանտ,
Ու լուսոյ վեհ ժըպիտն՝ որով վարդն իր ջիւղ
Կը ճաճանչէ Արքայութեան մէջ անհուն.

Ձէք ծաղիկներ կամ աստղեր,
Բայց աստղերու և ծաղկանց
Խունկն ու բոյրերն և նըշոյլները բոլոր
Կը զգանք որ դուք կ'արտաշնչէք, ու կ'երգէք
Սոխակներու պէս, կամ ցասկոտ կը խուժէք
Ու կը մըրցէք զայրոյթներուն հետ ծովուն...

Ողջոյն ձեզ, ո՛վ Սիրենայք,
Ո՛վ Քիմնուայք, քաջագոր
Մոգեր. ձենէ, միայն ձենէ կու գայ մեզ
Անուշ ու դառնը, աղջամուղջն ու արեւ,
Դուք զօրութիւնն աշխարհի, դուք գեղն անոր,
Դուք բոցը, դուք սիրտն ու հոգին, ո՛վ խօսքեր:

Փ Ա Ռ Ք

Կրանիդէ լեռ մըն է դըժնէ, ահաւոր.
 Բայց երբ պարերգը հասկաքաղ կիներու
 Հովիտներուն մէջ կը լըսէ, ճակատն իր
 Դեռ կը պատէ չըքնաղ պսակով մ'ոսկեղէն:

Պատրաստակամ ամբոխը հոն կը վազէ.
 Ու աղբիւրի մը կամ մամռոտ քարայրի
 Զըզըտնելով հանգիստը այն ճամբուն մէջ,
 Շուքին և հեշտ աշխատութեան կը դառնայ:

Ոմանք կ'իլլեն վեր, բայց դարձերն այն՝ անոնց
 Նուաղկոտ հռանդը կը մարէ, ու լերան
 Կիսուն կ'առնէ մտածկոտ զընդէն շատը կանգ:

Ուրիշը կանգ չ'առնիր. թողլով պատառներ
 Զգեստի, մըսի ժայռերուն վրայ սայրասուր,
 Կ'իլլէ, կ'հասնի և դըրօ՛շ մը կը տընկէ:

ՅԱՆ Կ

	Էջ
Յառաջարան թարգմանչին	Է
Առ Յովսէփինէ Ռաշինի մայր իմ	1
Յառաջարան. «Երբէք»	3

ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ

Սիրոյ հրդը	7
Տարակոյսի հրդը	8
Ասեկութեան հրդը	9
Օրէորդի	9
Վ. հրշապէս	12
«Հըղարտութեան ինչ բր»	12
Ողջոյն	13
«Ո՛վ քաղցր զիշեր»	14
Վ. հրազարձ	14
Երկու Կոյեմբեր	15
Զմուտե կոյեմբերի մը	16
Ազրի	18
«Երբ տառլին անգամ»	19
Սաշունի տղաւորութեաներ	20
Շողկեղադին մէջ	20
Աստղերուն տակ	21
«Պայծառ տաղեր»	22
«Կ'հրազէ ձեր լողին»	23
Օրադիր	25
Դաշտանկարներ (Հին դարաստանին մէջ)	33

ՄԻՋԱՆԿԵԱԼ

ԷՁ

վճարական ազատութիւններ (թափառ մը է Գանձարէնիւյ).	34
Ուրաւագիծ	35
Դեկտեմբեր	35
Մշակ կարկուտի	36
Իրիկան	37
Տեփիք	38
Սեւայի հովիտը	38
Ամանային գաշտանկար	39
Անձրեւ	40
Ապրիլի երգը	40
Հիւանդ քրոջն համար	41
Աշտանային անձրեւ	42
Նոր դարուն	44
վճարի դարուն	46
Գեղեցիկին	47
Պատշգամէն	49
Օրագրի էջ	53
Երագի մէջ	54

ԶԱՐԹՈՒՄ

Զարթուած	57
«Արեւուն մէջ»	58
Իրիկան ապրիլի	59
Հրամեշտ	61
Հօր	62
Խառնկայութիւն	67
Երագ	68

Հեղինակի համեմակը	69
Դարձակալ իմն դարձառանձին մէջ	70
Եւսու	71
Վահագն	74
Յաղթուած	78
Փառք	79
Երեսնագ. 1894	79
Ջերմ	80
Տխուր մամեր	81
Յ. Երանկալի Անդրէի	82
Թեմերի գիտարար	84
Կշտամբանք	85
Մանրերգ	86
*Եւսու	87
Սարք Մարկոսի ձերքը	90
« Պատուանիս ներքեւ »	98
Կրակին քով	99
Վահագն	102
Հիւանդ	103
5 Մարտ 1896	105
« Երկնքին տակ »	107
Երկարի Մորոզինի գրականութիւն	107
Աւր	108
Ո՛վ մեռեալներ	112
Երկրորդին	118
« Ու չեղբորն ալ ըսել... »	114
Մեծերու սպինք	115
Շէնկլի յաշարանին	116
Ջատիկ Յարութեան	117
Միտքի	118
Տկարութիւն	119
Հոգեվարք	120
Յաղթանակ	123

Պզնէլէ գուռը	124
Յնորք	125
« Կ'բուէր հիւանդն... »	125
Ժամը	126
Համբուսն զբայ	127
Լուսինին համար	127
Մեղեւորինը կարգաւոր (հոխն իշխանութիւնէրը)	129
Բանաստեղծութիւն	180
Կրնունք 1805	182
Արեւնկէր	184
Փարձութիւն	186
Մեղեւորն մասնին	187
Խաղաղութիւն	188
Տիկին Լուրս Ոստաղութի հարսնիքին՝ ցուղերդ	189
Լուսնիւն	140
Անասունին մէջ	146
* Աւուն	148
* Տրտնիմուն	149
* Զատիկ հայկական	153
* Հայկական Զատիկ	154
* Թույնին սաղարանքը	154
* Յուշատետրի համար	156
* Մարգարէի ամբողջ	157
* Միտիթարիւր	159
* Լինն խոսկը	160
* Գարուն	161
* Ամառանոց Մէտիկ	162
* Օրերդդիկը աղուար...	166
Ո՛վ խոսքեր...	167
Փառք	168

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

ԳՐԱՐԱՐ

Հատըմտիր քերթուածք. — Զարմէմ Սիւլայի. Տպ. 1898, ձր. 1,50.

Հատըմտիր քերթուածք. — Յակոբայ Լէոնարտեայ. Տպ. 1898, ձր. 1.

Լուսթիւմ. — Վիկտորիա Աղամուրի. Տպ. 1896.

Մամ Արթուրոյ. — Թէմմիսըմի. ձր. 0,25.

ԱՇԽԱՐՀԱՐԱՐ

Հայկական Նոր Մատենագիտութիւն. Ա. Ռատոր Ա. - Մ. ձր. 20, Բ. Ռատ. (Ա. սլրակ) Յ-Ն. ձր. 5.

Հայ լեզուի Ուղղագրութեամբ Դասեր. Տպ. 1928, ձր. 1,50.

Նուէր Մամկամց. Տպ. 1897, ձր. 0,25.

Դաստիարակութիւն ամօին — Ժօմ Գլէքի. Տպ. 1902, ձր. 0,60.

Վիպակներ. Տպ. 1909, ձր. 0,50.

Երգիծաքամութիւն Արուեստի ամկմամ վրայ. Զ. Բ. Դամմէլլ. (քմագրով). Տպ. 1928, ձր. 0,50.

Դարբիններուն Գործադուլը. — Յրամսուա Գորէ. Բ տիպ. ձր. 0,80

Գատմութիւն Զրիստոսի. — Գապիմի Ե. Տպ. 1926, ձր. 7.

Նշանածները. — Մամծոմի Ա. Տպ. 1928, ձր. 5.

Մի՛ գրէք, այլ գրեցէք. 1980, ձր. 8.

ԳԵՐԹՈՂԱԿԱՆ ՄԱՑԵՆԱԴԱՐԱՆ

- Ա. — Յրամսուա Դորէ. — Հսկումը և Դարբինմե-
րում Դործադուլը (Ճաշակ Դաղդիական արդի
բամաստեղծութեամ), — Տպ. 1899. Յր. 0,40.
- Բ. — Ճաշակ Դաղդիական արդի բամաստեղծու-
թեամ. (Ծաղկաքաղ այլ և այլ ճեղքմակներէ),
— Տպ. 1899. Յր. 0,40.
- Գ. — Ղազիկեամ Հ. Արսէն. — Մխիթար (Ոտամա-
ւոր վարք Մխիթար Արքամօր), — Տպ. 1900.
Յր. 0,50.
- Դ. — Ա. Գոյիթոյ. — Ներոն. (Ողբերգութիւն Յիմզ
արարուածով), — Տպ. 1902. Յր. 1.
- Ե. — Տամղէ. — Աստուածային պատակերգութիւն
Դժոխք (Ա.), Գ. տիպ. 1927. Յր. 2,40.
- Ղ. — Օսսիամ. — Զերթուածներ (Ա.), — Տպ. 1902.
Յր. 2,40.
- Ը. — Կոռիոյ Թ. — Ժողովոտա. (Մելոտրամ չորս
արարուածով), — Տպ. 1908. Յր. 1.
- Թ. — Տամղէ. — Աստուածային պատակերգութիւն.
Զաւարան (Բ.), — Տպ. 1905. Յր. 1,80.
- Ժ. — Աղամուր Վ. — Յաւիտեական Ջրոյց (Մի-
ջանկեալ-Ջարթում), — Տպ. 1905. Յր. 1,60.
- ԺԱ. — Վիրգիլիոս. — Նմէական. — Տպ. 1910. Յր.
2,40.
- ԺԲ. — Ղէորարաի. — Երգեր. — Տպ. 1910. Յր. 1,50.
- ԺԳ. — Աղամուր Վ. — Նոր երգեր. — Տպ. 1910.
Յր. 1.
- ԺԴ. — Հոմերոս. — Իլիական. — Տպ. 1911. Յր. 8.
- ԺԵ. — Տասսոյ. — Երուտաղէմ Ազատեալ. — Բ. տիպ.
1927. Յր. 2,40.
- ԺԶ. — Միլտոն. — Դրախտ Կորուսեալ. — Տպ. 1918.
Յր. 2,40.
- ԺԷ. — Որատիոս. — Արուեստ Զերթոդական. — Տպ.
1928. Յր. 0,80.

- ԺԸ. - Ֆոսֆորիտ. - Տաղ Գերեզմանաց. - Տպ. 1928.
 Ձր. 0,75.
- ԺԹ. - Վիրգիլիոս. - Մշակականք. - Տպ. 1928.
 Ձր. 1,50.
- Ի. - Գամմէլլ. - Երգիծաբանութիւններ և ուրիշ
 քերթուածներ. - Տպ. 1924. Ձր. 1,50.
- ԻԱ. - Հոմերոս. - Ողիսական. - Տպ. 1924. Ձր. 8.
- ԻԲ. - Տամդէ. - Աստուածային աստակերգութիւն.
 Արքայութիւն (Գ.). - Տպ. 1924. Ձր. 2,40.
- ԻԳ. - Վիրգիլիոս. - Հովուականք. - Տպ. 1925.
 Ձր. 1.
- ԻԶ. - Ռուամի Երզը. - Տպ. 1925. Ձր. 2.
- ԻԷ. - Իմ Սիտի Երզը. - Տպ. 1925. Ձր. 2.
- ԻԸ. - Նիրեւումզմերում Երզը. - Տպ. 1925. Ձր.
 2,50.
- ԻԹ. - Սոփոկլէս. - Իդիպոս Թագաւոր. - Տպ.
 1927. Ձր. 1.
- Լ. - Գապիմի. - Հաց և զիմի. - Տպ. 1927. Ձր. 1.
- Դիմերը նշանակուած են գույքերական ֆրան-
 քով:

Դիմել

Imprimerie Arménienne

St. Lazare

VENISE (Italie)

[874]

600

1004

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

901001004